

VU Research Portal

Doodslag en moord: (art. 287-289 W. v. S.)

Heemskerk, C.J.

1908

document version

Publisher's PDF, also known as Version of record

[Link to publication in VU Research Portal](#)

citation for published version (APA)

Heemskerk, C. J. (1908). *Doodslag en moord: (art. 287-289 W. v. S.)*.

General rights

Copyright and moral rights for the publications made accessible in the public portal are retained by the authors and/or other copyright owners and it is a condition of accessing publications that users recognise and abide by the legal requirements associated with these rights.

- Users may download and print one copy of any publication from the public portal for the purpose of private study or research.
- You may not further distribute the material or use it for any profit-making activity or commercial gain
- You may freely distribute the URL identifying the publication in the public portal ?

Take down policy

If you believe that this document breaches copyright please contact us providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

E-mail address:

vuresearchportal.ub@vu.nl

STELLINGEN.

DOODSLAG EN MOORD.

(Art. 287—289 W. v. S.)

BOODSLAG EN MOORD

(Afd. 257-268 v. 1. 2)

STELLINGEN.

I.

De ééne echtgenoot, ziende, dat de andere op het punt staat iets vergiftigs te eten, en dezen niet waar-schuwend, met het opzet hem daardoor den dood te laten vinden, pleegt doodslag (of poging daartoe).

II.

De artikelen 290 en 291, resp. 287 en 289, en niet 295, 296 en 297 W. v. S. zijn toepasselijk, zoodra de geboorte, in den zin van baring, is aangevangen.

III.

Onjuist is het te beweren, dat opzet gericht op het constitutief gevolg niet aanwezig is, wanneer dit zich uit de op dat gevolg gerichte handeling van den dader heeft ontwikkeld op een andere wijze dan hij zich had voorgesteld.

IV.

Toepassing van de interpretatie, in art. 40 W. v. Sv. van „ontdekking op heeter daad” gegeven, op de uitdrukking „betrapping op heeter daad” in het Wetboek van Strafrecht is niet geoorloofd.

—
V.

De bijeenvoeging in ééne dagvaarding van feiten, krachtens verwijzing en rechtstreeks aangebracht, is geoorloofd.

VI.

De dag in art. 284, lid 5 B. W. aangeduid als „de dag in het derde lid bedoeld” is de dag, waarop het vonnis van echtscheiding kracht van gewijsde heeft gekregen.

VII.

Indien A van B het bezit heimelijk, ter bede of door geweld heeft verkregen, is na verloop van een jaar voor B tegenover A geen handhaving in rechten, maar wel door eigen richting mogelijk.

VIII.

Schuldoverneming is naar Nederlandsch recht bestaanbaar.

IX.

Art. 10 W. v. K. bevat een uitzondering op de bepaling van art. 1961 B. W. (onsplitsbaar aveu).

X.

De benoeming der deskundigen, bedoeld in art. 714, lid 2 W. v. K., kan geschieden ten verzoeken van eene der partijen door de rechtbank.

—
XI.

Ook wanneer huurder en verhuurder *overeengekomen* zijn, dat een jaarhuur zou kunnen opgezegd worden op een termijn van 3 maanden tegen elk willekeurig tijdstip, zal, in geval van faillissement van den huurder, indien het tijdstip, waarop jaarhuren naar plaatselijk gebruik eindigen, nog meer dan 3 maanden verwijderd is, de curator eerst tegen dat *gebruikelijke* tijdstip de huur kunnen opzeggen.

XII.

Door het algeheel nalaten in eersten aanleg van verdediging tegen de gestelde feiten mag in hooger beroep dit verweer niet als gedekt beschouwd worden.

XIII.

Het is niet ongrondwettig, indien de Tweede Kamer, geroepen om twee voordrachten ter vervulling van vacatures in den Hoogen Raad te doen, eenzelfde persoon op beide voordrachten plaatst.

XIV.

Schorsing der behandeling van een ontwerp door de Eerste Kamer, tot over een hierop toegezegd wijzigingsontwerp door de Tweede Kamer zal zijn beslist, is ongeoorloofd.

—
XV.

Indiening van een wijzigingsontwerp op een ontwerp is geoorloofd.

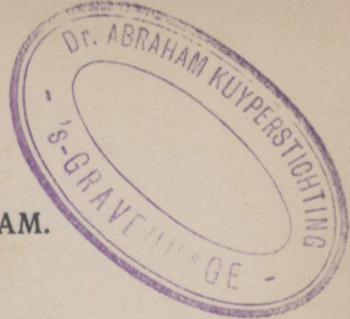
XVI.

De opvatting, dat Gaius, schrijver van *Institutionum iuris civilis commentarii quattuor*, dezelfde is als C. Cassius Longinus, is onaannemelijk.

XVII.

Ten onrechte noemt Philippovich het veredelingsverkeer een concessie aan den vrijhandel. (*Grundriss der Politischen Oekonomie*. Bnd. II, dl. I, 3e dr. bl. 347, 348.)

VRIJE UNIVERSITEIT TE AMSTERDAM.

DOODSLAG EN MOORD

(Art. 287—289 W. v. S.)

ACADEMISCH PROEFSCHRIFT

TER VERKRIJGING VAN DEN GRAAD VAN

Doctor in de Rechtswetenschap

OP GEZAG VAN DEN RECTOR

Dr. G. H. J. W. J. GEESINK

Hoogleeraar in de Faculteit der Godgeleerdheid

IN HET OPENBAAR TE VERDEDIGEN

op Vrijdag 13 November 1908, des namiddags te 3 ure

in het Gebouw der Maatschappij voor den Werkenden Stand

DOOR

CORNELIS JAN HEEMSKERK

geboren te Hilversum.

AMSTERDAM — M. J. PORTIELJE — 1908.

Vrije Universiteit te Amsterdam

DOODSLAG EN MOORD

(Afd. 282-289 W. v. S.)

ACADEMISCH PROEFSCHRIFT

ter verkrijging van den graad van

Doctor in de Rechtswetenschap

Dr. C. H. J. W. J. CESSINK

Rechtsgeleerde in de Faculteit der Rechtswetenschap

in het openbaar te verdedigen

op Vrijdag 18 November 1906, des namiddags te 3 uur

in het Gebouw der Universiteit voor den Wetenschapp. Stand

door

CORNELIS JAN HEEMSKERK

geboren te Hilversum

AAN MIJN VADER.

Aan het einde mijner universitaire studiën gekomen, is het mij een behoefte den hoogleraren, wier lessen ik het voorrecht had te mogen volgen, voor hun onderricht dank te zeggen. Doch niet alleen voor het onderwijs, ook voor de mij persoonlijk betoonde vriendschap en welwillendheid betuig ik mijn diepgevoelde erkentelijkheid.

Bijzonderen dank ben ik verschuldigd aan mijn hooggewaardeerden promotor Mr. P. A. Diepenhorst, wiens hartelijke bereidwilligheid mij den arbeid, aan het schrijven van dit proefschrift besteed, zoozeer vergemakkelijkte en veraangenaamde.

INHOUD.

	Blz.
INLEIDING	I
EERSTE HOOFDSTUK.	
MAATSCHAPPELIJK VERSCHIJNSEL	4
TWEEDE HOOFDSTUK.	
RECHTSGESCHIEDENIS	35
DERDE HOOFDSTUK.	
HEDENDAAGSCHE WETGEVINGEN	63
VIERDE HOOFDSTUK.	
HET WETBOEK VAN STRAFRECHT	82
BESLUIT.	
IUS CONSTITUENDUM	140

INHOUD

INLEIDING	1
EERSTE HOOFDSTUK	1
Algemeene Grondwetten	1
TWEDE HOOFDSTUK	1
Rechtspraak	1
DERDE HOOFDSTUK	1
Historische Wetenschappen	1
VERDE HOOFDSTUK	1
Het Wetboek van Strafrecht	1
RESULTAT	1
De Conclussie	1

INLEIDING.

„Misdrijven tegen het leven gericht”, aldus luidt het opschrift boven den negentienden titel van het tweede boek van het Wetboek van Strafrecht. De M. v. T.¹⁾ wijst erop, dat deze uitdrukking uitsluitend omvat die misdrijven, waarbij het opzet op vernietiging van een menschenleven (hier in ruimen zin genomen en dus ook omvattend het leven der ongeboren vrucht) gericht is, terwijl voorts deze titel de gevallen van opzettelijke levensrooving ook volledig behandelt, behoudens de bijzondere misdrijven, thans voorzien in de artt. 92, 108, 115 en 154 lid 4, tweede helft, n.l. aanslag tegen het leven van den Koning, de regeerende Koningin of den Regent, aanslag op het leven van de nietregeerende Koningin, van den troonopvolger of van een lid van het koninklijk huis, aanslag op het leven van een regeerend vorst of ander hoofd van een bevrienden staat en tweegevecht op leven en dood.

Titel XIX zou men in de volgende onderdeelen kunnen splitsen: art. 287—289, doodslag en moord; art. 290—292 kinderdoodslag en kindermoord; art. 293 en 294, levensrooving op verzoek en hulp bij zelfmoord; art. 295—298 afdrijving en vruchtdooding,

¹⁾ Smidt. *Geschiedenis van het Wetboek van Strafrecht*. II. 10 dr. bl. 425. 20 dr. bl. 447, 448.

terwijl art. 299 eenige bijkomende straffen bedreigt. Deze indeeling wijkt eenigszins af van die in de M. v. T. gegeven, daar deze doodslag en moord afzonderlijk neemt en doodslag als den grondvorm beschouwt, waarvan de andere vormen, en dus ook moord, wijzigingen en schakeeringen zijn. In zekeren zin echter vormen doodslag en moord samen den grondvorm, de eenvoudige levensrooving, „gemeine vorsätzliche Tötung”, en komen evenzeer voor gezamenlijke behandeling in aanmerking als kinderdoodslag en kindermoord.

In de volgende bladzijden wensch ik dan de artikelen 287—289 W. v. S. te bespreken, echter niet dan na eerst eenige opmerkingen gemaakt te hebben over doodslag en moord als maatschappelijk verschijnsel en voorts een blik te hebben geworpen achter ons, in de rechtsgeschiedenis, en om ons, op de buitenlandsche wetgevingen.

Hiermee zij tevens een bescheiden poging gedaan om een begin te maken met een systematische behandeling in monografieën van het bijzonder deel van het Nederlandsche strafrecht. De verwachting mag gekoesterd, dat deze arbeid bij anderen voortzetting zal vinden.

EERSTE HOOFDSTUK.

MAATSCHAPPELIJK VERSCHIJNSEL.

Sinds het bloed van den onschuldigen Abel door zijn broeder vergoten werd en aldus het eerste kindje, aan een moeder geboren, tot den eersten moordenaar was geworden, heeft een lange en vreeselijke rij van doodslagen het menschelijk geslacht en de aarde bevlekt; gruwelen, die ons den Satan eenigszins in zijn ware gedaante doen zien en ons op wèl ontzettende wijze voor oogen stellen, wáármede wij ons associeeren, indien wij de zonde doen!

Naast de pen van den historieschrijver, welke deze treurige feiten had te boeken, heeft ten allen tijde het scheppend vernuft van den kunstenaar en quasi-kunstenaar zich tot de uitbeelding van groote misdaden getrokken gevoeld, reeds omdat zij groot waren en ontroering wekten. Ware kunst echter streefde er vooral naar, door te dringen in het karakter van de bedrivers dezer feiten.

Een voor zijn tijd merkwaardige hoogte in het weergeven van de misdadigersziel heeft de geniale Shakespeare bereikt met zijn zoozeer uiteenlopende karakters: Macbeth, Othello en Hamlet. De groote criminoloog Ferri, die zijn leven besteed heeft met het bestudeeren van misdadigers, herkent in hen, tot in bijzonderheden juist uitgewerkt, de

typen van den geboren misdadiger, den moordenaar uit hartstocht en den krankzinnigen misdadiger.¹⁾

Ook Schiller heeft in zijne drama's misdadigers geteekend en levert in zijn „wahre Geschichte”: *Der Verbrecher aus verlorener Ehre* eene bijdrage op dit gebied. Eigenaardig moeten voor den lezer van onzen tijd wel klinken de woorden, in dit opstel voorkomend: „Stünde einmal, wie für die übrigen Reiche der Natur, auch für das Menschengeschlecht ein Linnäus auf, welcher nach Trieben und Neigungen klassifizierte”

Immers onze tijd staat in het teeken van de anthropologie en met ware woede heeft zich de wetenschap met name op de criminaliteit, dat treurigste aller verschijnselen, geworpen. Sinds de Italiaansche medicus Lombroso met meer stoutheid dan nauwgezetheid zijn systeem had ontwikkeld, heeft een vloed van geschriften op criminologisch gebied het licht gezien en steeds gaat het pogen voort, om tot klaarheid van inzicht op dit zoo ontzettend moeilijk terrein te geraken.

Het kan niet in mijn bedoeling liggen een ook maar eenigszins volledig overzicht te geven van wat uit dit oogpunt over het onderwerp dezer verhandeling: doodslag en moord (die wij, zoodra wij ons buiten het terrein van een bepaald wetboek bevinden, gerust onder één naam, moord, kunnen samenvatten) geschreven is. Slechts enkele grepen wil ik hieruit doen.

Men kan de moorden, die gepleegd worden, indeelen uit verschillend oogpunt en wel in de eerste plaats naar de motieven, die er toe hebben geleid. Weingart²⁾ geeft een verdeeling in negen groepen, sommige waar-

¹⁾ Zie hierover Ferri. *De Misdadigers in de Kunst*. Nederl. vert. van H. Eshuys. Bl. 39—55.

²⁾ *Kriminaltaktik*. 1904. Bl. 382—385. Ook hier kan men weer verschillend te werk gaan. v. Holtzendorff. *Die Psychologie des Mordes* (1875) vermeldt de indeeling der Fransche statistiek van

van weer onderverdeeld. Zijn hoofdverdeeling is als volgt: 1. economische motieven, 2. sexueele motieven, 3. haat, wraak of drift, 4. vrees voor straf, 5. politiek of godsdienstig fanatisme, 6. moordlust, 7 psychische ziekte-toestanden, 8. bijgeloof, 9. eenige weinig voorkomende motieven, als: ijdelheid, de wensch om zelf ter dood gebracht te worden.

Onder de economische motieven neemt een eerste plaats in de bedoeling om het slachtoffer te berooven, voorts om een erfenis te verkrijgen. Weingart merkt op, hoe ook een uiterst gering voordeel „auffallend häufig” tot een moord verleidt. Ook rekent hij onder economische motieven den wensch, om zich van een lastige zorg te ontheffen, zooals het soms voorkomt, dat kinderen door hun kindermeisjes of oudere zusjes vermoord worden, om zich van haar taak te ontdoen. Tevens zijn hier te noemen die gevallen, waarin een vader, door armoede of financiële tegenslagen, dikwijls gepaard met andere verdrietelijkheden, tot wanhoop gedreven, veelal in overleg met de moeder, zijn geheele gezin, zichzelf inbegrepen, om het leven brengt. Wanneer dit niet door één en dezelfde handeling, als: het openzetten van een gaskraan, geschiedt, mislukt dikwijls de zelfmoord. Een rij van deze treurige geschiedenissen deelt Dr. L. von Muralt mede in een artikel *Über Fami-*

de drijfveeren in: 1. hebzucht, 2. overspel, 3. huiselijke oneenigheden, 4. jaloerschheid en ontucht, 5. haat en wraak, 6. weinig voorkomende motieven. Hij maakt de aanmerking, dat motieven en aanleidingen hier vermengd zijn; zoo kunnen b.v. huiselijke oneenigheden zoowel met jaloerschheid, met overspel en hebzucht als met haat en wraak in verband staan. Zelf noemt hij als de voornaamste drijfveeren: economische motieven, sexueele motieven, haat en wraak. Onder de laatste groep rekent hij ook politiek en religieus fanatisme.

lienmord.¹⁾ Zij behooren geenszins tot de zeldzaamheden: naar deze schrijver ons meldt, kwamen er alleen in het kanton Zürich in 4 jaar 10 zulke gevallen voor.

Sexueele moord in eigenlijken zin is de z. g. „Lustmord”, tot bevrediging van perverse geslachtsdrift, dikwijls gepaard met afschuwelijke verminkingen van het slachtoffer, 't zij vóór- of nadat de dood is ingetreden. Tot deze categorie schijnen de misdaden der Fransche kindermoordenaarster Jeanne Weber te behooren. Een zéér uitvoerig verslag over een geval van dezen aard, betreffende zekeren Reidal, 18 jaar oud, leerling aan een seminarie, die een 12 jarigen jongen vermoord had, van de hand van Lacassagne, Auguste Rousset, en André Papillon vindt men in *Archives d'anthropologie criminelle* 1907 blz. 665—766.

Dikwijls zal in een geval, dat op het eerste gezicht aan een „Lustmord” doet denken, het motief in werkelijkheid niet anders geweest zijn, dan om den eenigen getuige van een misdrijf tegen de zeden uit den weg te ruimen en valt de daad dus onder de vierde categorie: vrees voor straf.²⁾

Onder sexueele motieven in ruimeren zin verstaat men wel alles wat met de liefde in verband staat, als: jaloerschheid, wrok over afwijzing. Hieronder vallen ook de meeste moorden tusschen echtgenooten gepleegd, die, helaas, zulk een groot contingent van deze misdrijven opleveren. Men zie hieromtrent de

¹⁾ *Monatschrift für Kriminalpsychologie und Strafrechtsreform.* II, bl. 88—109.

²⁾ Zie hierover Dr. G. Ilberg in zijn artikel *Über Lustmord und Lustmörder* in *Monatschrift für Kriminalpsychologie.* II, bl. 596 vlgg.

dissertatie van Marcel Dornier. *De l'homicide conjugal*, ¹⁾ waarin ook een lijst van 24 gevallen, in Frankrijk voorgekomen tusschen 1840 en 1900, met vermelding der motieven en omstandigheden.

De volgende groep: „haat, wraak, drift” omvat o.a. de tallooze geweldenarijen gepleegd als door alcohol het brein verhit is, en waarbij het dikwijls moeilijk is uit te maken, of mishandeling met doodelijken afloop dan wel doodslag aanwezig is. Een voorbeeld levert de doodslag, door den metselaar D. 6 November 1904 op de Groote Markt te 's Gravenhage gepleegd op den tapper V. E., welke zaak behandeld werd voor de Rechtbank en het Hof te 's Gravenhage en waarbij Mejuffrouw Mr. E. C. van Dorp als verdedigster optrad. ²⁾

Uit vrees voor straf moordt in het bijzonder wie zich bij het plegen van een ander misdrijf betrapt ziet. Wegens het bijzonder gevaar, dat bestaat voor het begaan van deze moorden en de niet te verontschuldigen omstandigheden, waaronder zij voorkomen, worden zij in vele wetgevingen onder de gequalificeerde vormen gerekend. Doch ook tegen den medeplichtige, wiens verraad gevreesd wordt, richt zich soms het moordwapen; eveneens tegen den dienaar van het gezag om zich aan arrestatie te onttrekken.

Van politieke moorden op vorsten en hooggeplaatsten zijn helaas in de nieuwste geschiedenis verscheidene voorbeelden aan te wijzen. Soms zijn deze feiten het werk van anarchisten, ³⁾ fanatieke vijanden van alles, wat een belichaming van het gezag schijnt, soms, speciaal in tijden van beroering,

¹⁾ Lyon. 1904.

²⁾ *P. v. J.* 1905. 423, 433, 471.

³⁾ Zie hierover F. B. Enthoven. *Studie over het anarchisme van de daad*. Diss. Amsterdam. 1901.

van een bepaalde politieke partij, niet zelden echter ook van enkelingen, verbitterd door ware of vermeende achteruitzetting van hun persoon of beziel met den treurigen waan, dat zij door dergelijke daden zich verdienstelijk zullen maken jegens de menschheid.

Moorden uit godsdienstig fanatisme zijn, althans in Christenlanden, tegenwoordig zeldzaam en waar zij zich voordoen, zal in den regel krankzinnigheid medeoorzaak zijn. Een voorbeeld hiervan levert de moord te Appeltern, 3 Februari 1900 gepleegd.¹⁾ Hier was een geheele coterie van personen door waanzin, voorbijgaand of definitief, aangetast. De dader, een boer, sloeg zijn knecht dood, onderwijl hij bezig was bij een jong meisje z.g. een duivel uit te werpen. Algemeen geloofde men nu, dat de knecht door een wonder Gods gedood was en de duivel uit het meisje in zijn lichaam gevaren. De moordenaar meende, dat hij de Messias was en den kop van Satan vermorzeld had.

Een geval waarbij alleen uit lust om te dooden, zonder eenige aanleiding, gehandeld werd, levert de moord, dien Luye van der Laan, 20 jaren oud, 25 Juli 1903 op zijn schoonzuster pleegde, nadat hij te voren op 13-jarigen leeftijd een kameraad bij het zoeken van vogelnestjes had vermoord.

Van tijd tot tijd kwam bij dezen jongen man de lust op om iemand te dooden; hij werd dan bleek en begon te beven, meestal gelukte het hem niet aan dien lust gevolg te geven, daar hij het niet anders doen wilde of hij moest alleen zijn. Den dag nu, waarop hij het feit pleegde, was hij met zijn schoonzuster alleen in huis, daar zijn broer, bij wien hij als schoen-

¹⁾ Dit geval is beschreven door Dr. L. Bouman in zijn rapport voor het 5de crimineel-anthropologisch congres, getiteld: *Un cas important d'infection psychique. Compte rendu*, bl. 106—117.

makersknecht inwoonde, uit de stad gegaan was. Hij had zich eerst tegen het idee verzet, doch alleen, omdat zij een familielid was; anders streed hij tegen zijn neiging niet; hij vond den dood niet verschrikkelijk en had geen medelijden met zijn slachtoffers.¹⁾

Zielsziekten kunnen op zeer verschillende wijze tot misdrijf voeren. Zij kunnen hiervan wezen de eenige en onmiddellijke oorzaak. Zoo zijn er lijdens aan hallucinaties, die zich hooren uitschelden of beleedigen en hierdoor tot razernij gebracht worden. Anderen, die in hun hoofd een stem Gods meenen te hooren, dat zij iemand moeten dooden.

Voor al lijdens aan vervolgingswaanzen kunnen licht tot moord komen. Een voorbeeld van een dergelijk geval, meegedeeld door Dr. Erwin Stransky,²⁾ betreft een Weensch musicus, wiens zuster, koriste aan het Hoftheater, zich inbeeldde door een harer superieuren gehaat te zijn en door hem en alle mogelijke andere menschen belasterd en bespionneerd te worden; zij deelde dit haren broeder mede, die het onmiddellijk geloofde en zich in dit idee vastzette en weldra nog veel meer samenzweringen tegen zijn zuster, zichzelf en zijn heele familie opmerkte; eindelijk in April 1904 ging hij naar het bureau van den „hoofdschuldige” en vuurde een revolver op hem af, gelukkig zonder hem te dooden.

Krankzinnigen kunnen echter ook een moord plegen uit motieven, niet direct uit hunne ziekte voortvloeiende, al zal hunne krankzinnigheid dikwijls oorzaak

¹⁾ Verslag van de terechtzitting *P. v. J.* 1904. 314; vonnis *P. v. J.* 1904. 327; rapport der deskundigen, belast met het onderzoek naar de verstandelijke vermogens van beklaagde *P. v. J.* 1904. 328.

²⁾ *Mordversuch eines Paranoikers (induziertes Irresein) an seinem vermeintlichen Verfolger* in *Monatschrift für Kriminalpsychologie*. I, bl. 427.

zijn, dat zij om die bepaalde reden, die soms buiten alle verhouding gering was, tot zulk een daad kwamen. Ook is het mogelijk, dat een krankzinnige een feit pleegt uit eenzelfde motief, dat ook anderen er toe kan brengen, als hebzucht, ja zelfs komt het mij zeer wel denkbaar voor, dat iemand met een bepaald waan-idee behept, een misdrijf pleegt, zonder dat dit met zijne krankzinnigheid in eenig verband staat, evenmin als zijn overige niet-misdadige handelingen altijd door zijne kwaal worden geïnfluenceerd.

Bijgeloof, ¹⁾ van de gruwelijkste en ongerijmdste soort, heerscht nog meer dan men wellicht verwachten zou, vooral in de misdadigerswereld. Soms is hierin de oorzaak van een moord te zoeken. Als voorbeelden ²⁾ noem ik het geloof, dat men met een lichtje van kindervet gemaakt, kan zien, of iemand in huis slaapt; dat het bloed van een vermoorde een middel is tegen epilepsie; dat wie vleesch van een onschuldige klein meisje gegeten heeft alles doen kan zonder dat iemand hem ter verantwoording roept. Gross spreekt van „unzählige Menschenfressereien” ook nog in onze dagen ten gevolge van bijgeloof. Ook verhaalt hij, hoe in 't bijzonder in Italië het geloof heerscht, dat men met het bloed van onschuldige kinderen schatten kan vinden, en hoe voor dit doel in 1894 op Sicilië in twee gevallen 24 en 20 kinderen vermoord werden! Ook in Duitschland wordt dit bijgeloof door Italiaansche werklieden nog steeds levendig gehouden.

Dergelijke gevallen van bijgeloof, zoowel bij Christenen als bij Joden voorkomende, hebben wellicht

¹⁾ Zie het hoofdstuk *Der Aberglaube* in Gross. *Handbuch für Untersuchungsrichter*. 5e dr. I, bl. 464 vlgg.

²⁾ Uitvoerig verhaalt een geval Knauer. *Mord aus Homosexualität und Aberglauben* in *Archiv für Kriminal-Anthropologie und Kriminalistik*. XVII, bl. 214 vlgg.

bijgedragen om de meening voedsel te geven, dat voor sommige Joodsche godsdienstplechtigheden Christenbloed vereischt was, hetgeen aanleiding gaf tot de z.g. ritueele moorden. In lateren tijd is deze meening vooral verdedigd door Prof. Rohling te Praag.¹⁾ Door tal van schrijvers is hij echter weerlegd.²⁾

Wat ten slotte aangaat het vermoorden van een mensch uit een meer ongewoon motief: moge het ons wellicht niet verwonderen, indien krijgers van sommige wilde volksstammen een onschuldige doodsteken, louter om hunne bedrevenheid hierin te toonen,³⁾ meer zal het ons treffen te vernemen, dat dergelijke feiten ook in het beschaafde West-Europa geen onmogelijkheid zijn. Eugène Villiod, een Fransch detective, deelt in een hoofdstuk over de „Nervi's" van Marseille (lieden van hetzelfde slag als de Parijsche Apachen) mede, hoe het kan voorkomen, dat een van deze kerels, eenvoudig uit renommage, een voorbijganger een steek gaat toebrengen, wijl een zijner kameraden hem toevoegt: „Je te parie que tu n'oserais seulement pas piquer ce pante-là." ⁴⁾

Door aldus de motieven na te gaan, die aan het plegen van moorden kunnen ten grondslag liggen, hebben wij iets gezien van de aetiologie dezer misdrijven. Het spreekt vanzelf, dat er meer en dieper liggende oorzaken zijn. Het is evenwel niet zoo gemakkelijk deze op te sporen.

In het algemeen, dit zal wel niet tegen te spreken zijn,

1) *Meine Antworten an die Rabbiner*. Praag. 1883. *Die Polemik und die Menschenopfer des Rabbinismus*. Paderborn. 1883.

2) Zie hierover o.a. Strack. *Der Blutaberglaube bei Christen und Juden*. 1891. Bl. 44—59.

3) Garofalo. *La Criminologie*. 1re Fransche dr. 1888. Bl. 4.

4) Eugène Villiod. *Comment on nous vole* *Comment on nous tue*. 1905. Bl. 329, 330.

is elk misdrijf een gevolg van den aard van den bedrijver in verband met omstandigheden van allerlei aard.

Het ligt niet in het bestek van dit werk om dieper in te gaan op de onderscheidene classificaties, die van de misdadigers gegeven zijn, maar het verkrijgen van een overzicht van de voornaamste oorzaken der moorden zal gemakkelijker zijn in aansluiting aan een dezer indeelingen, daar het zeer verschillende factoren zijn, die bij de onderscheidene categorieën van daders op den voorgrond treden. Ik kies daartoe de bekende indeeling van Ferri in krankzinnige misdadigers, geboren misdadigers, misdadigers uit verkregen gewoonte, gelegenheids misdadigers en misdadigers uit hartstocht. Deze categorieën kenmerken zich geenszins door scherpe grenzen, steeds zullen er overgangsvormen zijn aan te wijzen; ook bestaat er tusschen de misdadigers der verschillende groepen slechts een gradueel verschil, wat betreft den invloed van in- en uitwendige factoren.

Over krankzinnige moordenaars sprak ik zooeven reeds. Hier zij nog slechts gewezen op de vraag, door psychiaters in verschillenden zin beantwoord, of onder de vormen van krankzinnigheid ook behoort gerekend te worden de z.g. „moral insanity”, het geheel en al of bijna geheel ontbreken van moreelen zin.¹⁾

Wat hiervan zij, dit staat vast, dat de maatschappij tegen dergelijke hoogst gevaarlijke individuen beschermd moet worden, 't zij men ze ziek wil noemen of niet; men sluite ze daarom op of in een krankzinnigengesticht of in een z. g. prison asile en wel, zoodra hun aard op de een of andere wijze gebleken is.

¹⁾ Zie hierover b.v. Dr. Joh. Longard. *Über „Moral Insanity.” Monatschrift für Kriminalpsychologie.* II, bl. 677 vlgg. H. Sap. *Iets over moral insanity in Orgaan van de Christelijke Vereeniging van Natuur- en Geneeskundigen in Nederland.* Jaarg. 1907/08, bl. 44—55.

Bij geboren misdadigers ligt de oorzaak van hun misdrijven voornamelijk in hun aangeboren aard. Het is niet altijd gereedelijk uit te maken, of deze werkelijk aangeboren dan wel verworven is, daar slechte invloeden dikwijls reeds van de vroegste jeugd af beginnen te werken. In hoeverre hier de crimineele anthropologie kan helpen is twijfelachtig. Wat de beroemde degeneratieteecken aangaat, zoo schijnt er zeker meer kans te zijn hiervan bij geboren misdadigers een accumulatie te vinden dan bij andere menschen.¹⁾ Te rekenen valt hierop echter niet.²⁾ Dit wordt ook door positivisten erkend. Als kenteekenen, speciaal aan het moordenaarstype eigen, worden steeds genoemd sterk ontwikkelde kaken, lengte van het gelaat in verhouding tot den schedel; ook is ongevoeligheid voor pijn zeer veelvuldig.³⁾ Van veel belang wordt ook geacht de algemeene uitdrukking van het gelaat. Ferri schrijft aangaande zijn eigen bevindingen: „dans un pénitencier, en nous bornant aux homicides, car je les connais mieux par suite de mes observations personnelles, parmi la masse des détenus nous pouvons tout de suite distinguer vingt, quarante, soixante types très accentués, pour lesquels je m'engage

¹⁾ Zie o.a. Ferri. *La Sociologie criminelle*. 1893. Bl. 54, 87, 102.

²⁾ Verg. ook Baer. *Ueber jugendliche Mörder und Todtschläger* in *Arch. f. Kriminal-Anthr.* XI, bl. 160 vlgg. Mr. de Roos. *Inleiding tot de beoefening der Crimineele Aetiologie*. 1908, bl. 29: „In concreto wordt dus de beteekenis der degeneratieteecken hierin gezocht, dat in de aanwezigheid daarvan een waarschuwing ligt, om den psychischen toestand van den individu, bij wien ze worden aangetroffen, nauwlettend te onderzoeken. Zij wijzen den individu aan als een mogelijk gedegeneerde of psychopathisch minderwaardige.”

³⁾ Ook Luye van der Laan heeft weinig pijngevoel. „Ik ken er ook net zoo goed tegen als een ezel, vandaar mogen ze mij gerust alle dagen een twintigtal toetellen”, zoo schrijft hij in zijn autobiographie, voor de deskundigen opgemaakt. *P. v. J.* 1904. 328.

à dire qu'ils doivent être condamnés pour crimes de sang".¹⁾ Garofalo zegt: „on n'a qu'à se rendre dans une prison et, à l'aide du signalement que je viens de résumer, on distinguera presque d'un coup d'oeil les condamnés pour vol des condamnés pour meurtre. Je déclare pour ma part que je me suis à peine trompé deux fois sur dix." ²⁾

Als psychische kenteekenen, aan den geboren moordenaar veelal eigen, zijn bekend: onvoorzichtigheid en onnadenkendheid met betrekking tot de toekomst,³⁾ onverschilligheid voor den dood, cynisme en onvatbaarheid voor berouw, voorts de algemeene misdadigers-trekken van ijdelheid en wispelturigheid, in verband met geringe secundaire functie. Mr. de Roos⁴⁾ wijst erop, dat juist een samengaan van niet-normale secundaire functie met andere voor misdaad praedisponerende eigenschappen als sterk ontwikkeld egoïsme of ongevoeligheid voor het lijden van anderen, ernstige misdrijven tot gevolg kan hebben.

Vraagt men nu, hoe dergelijke karakters ontstaan, dan zal hierop wegens de duisterheid der hereditets-wetten een volledig antwoord wel nooit gegeven kunnen worden. Toch kan men wel op enkele factoren wijzen en wel in de eerste plaats ellende en drankmisbruik, die zoozeer de degeneratie in de hand werken. Een treffend voorbeeld van degeneratie levert de familie Yuke, ook vermeld door Garofalo⁵⁾, die 400 dieven en moordenaars, 288 ziekelijken en 90 prostituées bevatte, in den tijd van 65 jaar uit één stamvader, die

¹⁾ *La Sociologie criminelle*, bl. 58.

²⁾ *La Criminologie*, bl. 63.

³⁾ Eenige zeer sterke staaltjes hiervan geeft Ferri. *De Misdadigers in de Kunst*, bl. 43 vlgg.

⁴⁾ *Crimineele Aetiologie*, bl. 44.

⁵⁾ Bl. 85.

dronkaard was, gesproten. Ook planten zich éénmaal bestaande misdadigersneigingen licht weer voort op de nakomelingschap. Voorts is, volgens Garofalo,¹⁾ door Marro opgemerkt, dat onder misdadigers een grooter aantal kinderen van bejaarde ouders zou zijn dan onder andere menschen. Hij vond er 24% onder niet-misdadigers 32% onder misdadigers in 't algemeen, 40% onder moordenaars en 52% onder schuldigen aan moord in den zin der wet. Ook kan vermenging van heterogene rassen ongunstig werken.²⁾

De vraag kan zich voordoen, of bij personen met het karakter van den geboren moordenaar, dit steeds tot uiting zal komen, dan wel in gunstige omstandigheden latent blijven. Dit zal zeer zeker aangenomen moeten worden,³⁾ daar onder geboren moordenaars niet in de eerste plaats verstaan worden, wie een bijna onweerstaanbaren drang hebben tot moorden, maar zij, wier aangeboren aard het meebrengt, dat zij, wanneer hun dit ook maar eenig voordeel kan aanbrengen, of

¹⁾ Bl. 85, 86.

²⁾ Zie Dr. Richard Weinberg. *Psychische Degeneration, Kriminalität und Rasse* in *Monatschr. f. Kriminalpsych.* II, bl. 729 en nt. 1.

³⁾ Verg. Ferri. *La Sociologie criminelle*, bl. 55: „En effet à la figure du criminel d'occasion, qui est poussé au crime bien plus par le milieu physique et social que par ses conditions biologiques, fait pendant la figure de celui qui, né criminel, ne le devient pas à cause du milieu favorable qui l'entoure.”

Een dergelijke gedachte spreekt Schiller uit in *Der Verbrecher aus verlorener Ehre*: „Stünde einmal, wie für die übrigen Reiche der Natur, auch für das Menschengeschlecht ein Linnäus auf, welcher nach Trieben und Neigungen klassifizierte, wie sehr würde man erstaunen, wenn man so manchen, dessen Laster in einer engen bürgerlichen Sphäre und in der schmalen Umzäunung der Gesetze jetzt ersticken muss, mit dem Ungeheuer Borgia in einer Ordnung beisammen fände.”

er eenige, zij het ook zeer geringe, aanleiding toe bestaat, tegen het plegen van geweldenarijen niet opzien en hierin zelfs behagen kunnen scheppen.

Bij de misdadigers uit verkregen gewoonte zal het meer in het bijzonder de verworven aard en de in verband met hun gewoonten zich lichtelijk voordoende gelegenheid zijn, die hen tot moord brengt. Wij denken hier in de eerste plaats aan de beroepsmisdadigers, doch men zou ook gewoontemisdadigers kunnen noemen de lieden, meest dorpsbewoners, die keer op keer, voornamelijk op Zon- en feestdagen en onder den invloed van alcohol, vecht- en snijpartijen houden, waarbij het dan ook een enkelen keer tot moord komt. Vaak zal in dergelijke gevallen echter slechts mishandeling met doodelijke afloop kunnen worden aangenomen.

Voor 't overige zijn misdagers uit verkregen gewoonte in 't bijzonder zij, die, niet in die mate als de geboren misdadigers met een kwaden aanleg behept, door slechte opvoeding, armoede, verkeerd gezelschap, drankmisbruik, onzedelijkheid, luiheid steeds dieper en dieper gezonken, zich doorlopend aan misdrijven, speciaal tegen het vermogen, schuldig maken. Ofschoon het gelukkig slechts zelden mogelijk is, dat iemand de gewoonte aanneemt, om moorden te plegen, zoo is het toch duidelijk, dat door een leven in zonde en misdaad, waardoor het geweten geheel toegeschroeid en alle edele kiemen verstikt worden en dat tevens den misdadiger aan gevaar van ontdekking blootstelt, het licht zoover komen kan, dat een moord gepleegd wordt.

Bijzonder groot wordt het gevaar, als de beroepsmisdadigers zich vereenigen in troepen en aldus min of meer zich een eigen rijk scheppen, gelijk men dit ziet van de Parijsche Apachen, die sommige gedeelten der stad op de brutaalste wijze onveilig maken. Vol-

gens Lacassagne¹⁾ bedraagt hun aantal meer dan 30.000! Eugène Villiod in zijn reeds geciteerd werk *Comment on nous vole Comment on nous tue*²⁾ geeft een kijkje in het leven van deze deugnieten, levend van de opbrengst van prostitutie³⁾ en misdaad, terugdeinzend voor niets, behalve voor arbeid, hangend in nachtkroegjes met hun gezellinnen, zoolang beiden geen ander „werk” doen, sprekend hun argot, dat zij telkens veranderen om de politie op een dwaalspoor te brengen. Bijna al deze misdadigers zijn jongelieden van 18 tot 22 jaar, zij vormen benden, die onder een hoofd staan, meestal wat ouder. De leden dezer benden helpen elkaar, in de eerste plaats tegen de politie, verder ook tegen leden van andere benden, vooral indien dezen verdacht worden, iets aan de politie verraden te hebben; en zoo gebeurt het soms, dat twee troepen elkaar formeel slag leveren; „c'est ainsi que s'engagent, entre Apaches, ces luttes qu'il est regrettable de ne pas voir devenir plus homicides, car le plus grand service que ces misérables puissent rendre à la société terrorisée serait celui de s'entre-détruire”, schrijft Villiod.⁴⁾

Een misdadige associatie van geheel verschillenden aard, door een schijn van rechtmatigheid des te gevaarlijker, is de op Sicilië nog steeds zoo geduchte Mafia,⁵⁾ haar pendant vindend in de Napolitaansche Camorra. Oorspronkelijk ontstaan als reactie tegen onderdrukking door de aristocratie, in tijden dat het

1) *Peine de Mort et Criminalité*. 1908. Bl. 145.

2) Bl. 309 vlgg.

3) „Car, ce qu'il faut bien retenir, c'est que si tous les souteneurs ne sont pas des Apaches, tous les Apaches sont des souteneurs”, aldus Villiod, bl. 308.

4) Bl. 314.

5) Hugo Herz. *Die Kriminalität der Mafia in Monatschr. f. Kriminalpsych.* I, bl. 385 vlgg.

staatsgezag zwak was, geldt zij in de opinie der Sicilianen nog steeds als handhaafster van de rechten des volks. Zij houdt zich voornamelijk bezig met roof, afpersing en tegenwerken van het openbaar gezag bij het opsporen van misdadigers. Aan het hoofd staat de capo di mafia, onbepaalde gehoorzaamheid aan de regels van het genootschap wordt van alle leden geëischt; wie deze overtreden heeft, wordt, meestal binnen 24 uur, vermoord. Dank zij de organisatie van de mafia blijft van een groot deel dezer moorden de dader onbekend, of wordt vrijgesproken, doordat de jury zelf uit mafiosi bestaat of door hen geïnfluenceerd wordt. Om een denkbeeld te geven van de macht dezer misdadigersvereniging, diene, dat de grondbezitters zich geregeld tot den capo di mafia wenden, om tegen betaling van een hoogen prijs een bewaker voor hunne bezittingen te verkrijgen; wie zich aldus onder bescherming der mafia gesteld heeft, kan er op rekenen, dat hem niet het geringste ontstolen wordt; de dood zou weldra den dief achterhalen.

Bij dergelijke toestanden is het niet te verwonderen, dat het aantal moorden op Sicilië schrikbarend groot is. Terwijl van 1887—1898 het gemiddeld aantal, jaarlijks aangegeven, voor geheel Italië bedroeg 14 op de 100.000 inwoners, was dit voor de Siciliaansche provinciën, waar de invloed der mafia sterk is, 38,3, voor het overige deel van Sicilië 18,3.

Een geheel ander verschijnsel dan de feiten gepleegd door deze misdadige associaties zijn de collectieve misdrijven in tijden van beroering begaan door razende menigten, wier booze hartstochten tengevolge hunner vereeniging tot een afgrijselijk paroxysme worden opgezweept.¹⁾

¹⁾ Verg. Scipio Sighele. *De menigte als misdadigster*. Nederl. vert. van Anna Polak, bl. 40.

De gelegenheds- en hartstochtmoorde-
naars vloeien zoozeer ineen, dat zij gevoegelijk
samen besproken kunnen worden. Bij hen is het een
sterke uitwendige aanleiding, die de voornaamste
oorzaak is der misdaad; zij zou dit echter niet gewor-
den zijn, indien het vergiftige zaad niet in gunstigen
bodem gevallen ware. Vooral geldt dit van den gelegen-
heidsmisdadiger, die niet door hartstocht gedreven
wordt, maar b.v. ter wille van een betrekkelijk groote
erfenis iemand vergiftigt en welke nauwelijks te onder-
scheiden is van den misdadiger door geboorte of uit
verworven aard, maar ook, schoon in mindere mate,
van die overprikkeldbare naturen, die door teleurstelling
in de liefde, door huiselijke twisten, door ware of ver-
meende beledigingen of achteruitzettingen tot de
uiterste spanning gebracht, naar mes of revolver
grijpen, om door een bloedige daad hun overvuld
gemoed te ontladen. Ook speelt hier dikwijls de alcohol
weer een rol.

Dat alcoholmisbruik op de criminaliteit in het algemeen
en op het cijfer der moorden en doodslagen in het
bijzonder een ongunstigen zoo directen als indirecten
invloed uitoefent, is een overbekend feit. Laat mij
echter nog eenige cijfers noemen, ontleend aan een
rapport van Dr. Legrain, uitgebracht op het congres
te Budapest in 1905.¹⁾

Volgens Guerry zijn van 10.000 meurtres in Frankrijk
er 2374 in kroegen gepleegd.

Volgens een statistiek van Dr. Masoin, over 22 jaar,
betrekking hebbend op de gevangenis te Leuven,
waren van 2045 veroordeelden tot een minimum van
5 jaar, 11% onder den invloed van drank op het

¹⁾ *Bulletin de la Commission pénitentiaire internationale*, 1905, IV,
bl. 496 vlgg.

oogenblik van het misdrijf, 44 % habitueele dronkaards; bij 130 tot levenslangen dwangarbeid veroordeelden waren deze verhoudingen 40% en 54%, bij 88 ter dood veroordeelden 45,1% en 60%!

Van 1872—1875 waren er in Duitschland 202 ter dood veroordeelden, bij wie 43% onder den invloed van alcohol op het tijdstip van het misdrijf, 59% habitueele drinkers.

Volgens Hocker hebben in 1902 17 van 49 zelfmoordenaars tevens hun vrouw vermoord in een aanval van dronkaardsjaloerie.

Daartegenover staan zeer gunstige cijfers, waar het alcoholgebruik beperkt is.

Zoo was Schotland, waar de herbergen des Zondags gesloten zijn, in 1897 het aantal arrestaties op Zondag 22 tegen 172 gemiddeld per weekdag. Zoo waren er in 1899 in den Amerikaanschen staat Maine, waar geen vergunningen gegeven worden, 13 gevangenen op elke 10.000 inwoners, in den staat Massasuchets, die ze wèl kent, 33.¹⁾

Wanneer wij thans willen resumeeren wat wij zagen van de factoren, die er toe bijdragen, dat moorden worden gepleegd, dan valt op te merken, dat bij deze exceptioneel zware misdrijven de aard van het individu een belangrijke factor is, welke aard kan ontstaan door degeneratie, waartoe gebrek en drankmisbruik soms weer in sterke mate bijdragen, en door levenswijze, speciaal slechte opvoeding, slecht gezelschap, luiheid,

¹⁾ In het bijzonder met het oog op Nederland is van belang het artikel van Mr. de Roos in de *Crimineele Statistiek* over 1904, getiteld: *Proeve van een onderzoek naar den samenhang van alcoholisme en criminaliteit in verband met persoonlijke omstandigheden*. Over doodslag en moord speciaal vindt men daarin echter niets. Het gering aantal dezer misdrijven in ons land is minder geschikt om tot grondslag van beschouwingen te dienen.

kortom die factoren, die de criminaliteit in het algemeen in de hand werken, in het bijzonder ook de associatie van misdadigers. Aan den anderen kant staan oorzaken als ongeluk in de liefde en speciaal in het huwelijk, huiselijke en andere twisten en onaangenaamheden, terwijl ook drankmisbruik zoowel in het algemeen als voor bijzondere gevallen een belangrijke factor bleek te zijn.

Alvorens tot de bespreking der middelen van repressie over te gaan, laat ik thans nog volgen de cijfers van doodslag en moord in Nederland van 1887, het jaar na de invoering van het Wetboek van Strafrecht, tot 1905, waarbij ik tevens voeg die van mishandeling met doodelijk gevolg, in sommige gevallen van doodslag zoo moeilijk te onderscheiden. Zuivere vergelijking van de cijfers vóór 1896 met de latere is echter niet mogelijk, daar gene betreffen de veroordeelingen van arrondissementsrechtbanken en krijgsraden (wegens voltooid misdrijf of poging), die van 1896 af de *onherroepelijke* veroordeelingen (wegens voltooid misdrijf of poging) door den burgerlijken en militairen rechter *in het algemeen* uitgesproken. Veroordeelingen door zee krijgsraden buitengaats en wegens feiten in het buitenland gepleegd zijn buiten rekening gelaten.

JAAR.	DOODSLAG.	MOORD.	TOTAAL.	MISH. M. D. G.	TOTAAL.
1887	8	2	10	5	15
1888	3	4	7	9	16
1889	19	5	24	18	42
1890	10	8	18	14	32
1891	11	4	15	5	20
1892	12	11	23	7	30

JAAR.	DOODSLAG.	MOORD.	TOTAAL.	MISH. M. D. G.	TOTAAL.
1893	8	5	13	11	24
1894	9	4	13	16	29
1895	12	7	19	24	43
1896	12	6	18	5	23
1897	11	5	16	15	31
1898	10	6	16	15	31
1899	6	6	12	18	30
1900	10	5	15	15	30
1901	13	7	20	7	27
1902	12	2	14	17	31
1903	11	6	17	21	38
1904	12	10	22	20	42
1905	20	5	25	21	46

Een geheel zuiver beeld van de criminaliteit kunnen deze cijfers niet geven, daar gevallen, waarin de dader niet gevat werd of van rechtsvervolgning ontslagen of de feiten niet bewezen werden, hierbuiten blijven. De cijfers in de rubriek „Gewelddadige levensberoovingen, inzonderheid zelfmoord,” vóór in de crimineele statistiek, geven van de levensroovingen door misdrijf alle gerechtelijk geconstateerde.

In de laatste jaren vindt men in onze crimineele statistiek ook opgaven, betrekking hebbende op den invloed van sterken drank op de berechte feiten. Van de 68 doodslagen, in de jaren 1901—1905 berecht, waren er, voorzoover geconstateerd, 4 gepleegd door habitueele dronkaards, 13 gepleegd onder invloed van sterken drank, 6 door habitueele dronkaards tevens onder den invloed van sterken drank tijdens het plegen van het feit; deze cijfers waren op 30 moorden 2,

1 en 0; op 86 mishandelingen met doodelijk gevolg 2, 31 en 8.¹⁾ Wenschelijk zou het zijn, dat in de statistieken ook melding gemaakt werd van de motieven of aanleidingen, die tot deze misdrijven gevoerd hebben, gelijk dit in sommige andere landen ook geschiedt.

Veel valt overigens naar aanleiding van onze cijfers niet te zeggen. Zij vertoonen een geringe neiging tot stijgen, vooral, wanneer men de totalen van doodslag en moord en mishandeling met doodelijk gevolg neemt. De bevolking is echter ook gestegen. In vergelijking met andere landen zijn de cijfers nog steeds gunstig. Men late zich hierdoor echter niet verleiden om iets dergelijks te zeggen als von Liszt, wanneer hij naar aanleiding van de vermindering, die over 't algemeen in het aantal grove geweldenarijen waar te nemen valt, uitroept: „Für den Gesetzgeber ist die Feststellung der Tatsache von grossem Wert: sie zeigt ihm, dass er die Strenge seiner Strafdrohungen dieser Verbrechensgruppe gegenüber langsam mildern kann, ohne ein Aufschnellen der Kriminalitätsziffer befürchten zu müssen”.²⁾ Dit mag zoo zijn, maar men heeft er niets aan, want, al is er geen „Aufschnellen der Kriminalitätsziffer”, zoolang er nog één moord gepleegd wordt, mag men niet tevreden zijn.

Wij komen aldus vanzelf tot de middelen van represie. In de eerste plaats dient dan gewezen op den plicht der overheid om, waar dit onrecht gepleegd is,

¹⁾ Men zal goed doen deze cijfers met voorbehoud aan te nemen, daar het constateeren van dronkenschap (habitueel of casueel) dikwijls moeilijk zal zijn en aan subiectieve opvattingen ruimte laat; zie Mr. de Roos in *Inleiding tot de Crimineele Statistiek over het jaar 1902*, bl. XXV, XXVI.

²⁾ *Vergleichende Darstellung des deutschen und ausländischen Strafrechts*. Bes. Tl. Bnd. V, bl. 76.

het te straffen. De straf op den moordenaar toe te passen behoort te zijn de dood, althans in den regel. Dit is zoo, omdat God het aldus gewild heeft in verband met de directe aanranding van Zijn beeld door het vermoorden van een mensch. Duidelijk wordt dit uiteengezet door Dr. A. Kuyp^{er}, *De Gemeene Gratie*, dl. I, bl. 44—73. Daar wordt ook het op zijn minst genomen gezochte van de uitlegging, door Prof. Domela Nieuwenhuis verdedigd ¹⁾ voor Gen. 9 : 6, n.l. dat hier alleen een toelating en constateering en geen bevel zou zijn uitgesproken, m.i. overtuigend aangetoond. Men zie voorts Mr. D. P. D. Fabius. *De Doodstraf*, bl. 47—60 en Mr. Dr. B. Gewin. *Beginselen van Strafrecht*, bl. 218, 219.

¹⁾ Ook onlangs in een bespreking van Gewin. *Beginselen van Strafrecht*, T. v. S. XIX, bl. 168. Terloops zij hier nog gewezen op een onjuistheid, niet zonder belang, door Mr. Domela Nieuwenhuis in dezelfde boekbespreking begaan, waar, bl. 166, 167, herinnerd wordt, „dat Jhr. Mr. A. F. de Savornin Lohman in zijne op 26 October 1880 in de Tweede Kamer uitgesproken redevoering heeft gezegd, dat, als wij op grond van de woorden van Genesis IX vers 6: „Wie des menschen bloed vergiet, zijn bloed zal door den mensch vergoten worden”, de doodstraf willen bedreigen, wij ook geheel andere bepalingen zouden moeten overnemen, waaraan wij toch niet denken, onder andere de mede in dat hoofdstuk voorkomende woorden, dat hij, die het bloed van een dier eet, zal uitgeroeid worden”. Deze woorden komen echter niet in hetzelfde hoofdstuk voor; dit is ook niet door Jhr. Lohman beweerd (zie Smidt. *Geschiedenis van het Wetboek van Strafrecht*. I. 1e dr. bl. 158. 2e dr. bl. 171). Wel heeft de Heer Lohman de boven aangeduide conclusie getrokken. Geheel ten onrechte evenwel, want de bedoelde woorden komen voor in Lev. 7 : 27, dus in de speciale wetgeving voor Israël, en behoeven daarom door ons, in tegenstelling met het in Genesis 9 gebodene, juist niet toegepast te worden. Zie overigens over de beteekenis van Gen. 9 : 4, luidende: „Doch het vleesch met zijne ziel, zijn bloed, zult gij niet eten” Dr. A. Kuyp^{er}. *De Gemeene Gratie*. I, bl. 38—42.

Ik meen met deze verwijzingen te kunnen volstaan, zonder dat het noodig is nogmaals een betoog over deze veelbesproken vraag te leveren. Slechts moet er nog op gewezen, dat men dan ook als regel de doodstraf zal moeten toepassen op al wie een ander opzettelijk vermoordt, onverschillig of dit met of zonder voorbedachten raad geschiedt. Ieder, die bloed vergiet, heeft den dood verdiend.¹⁾ Waar echter buitengewoon verzachtende omstandigheden zijn, schijnt het mij niet ongeoorloofd genade voor recht te doen gaan en zeker zal ik niet de eerste zijn, die zich daartegen verzet.

Even wil ik stilstaan bij de vraag, of men door aldus op Gods bevel gerechtigheid te oefenen, ook een werkzamer middel tot het tegengaan van het kwaad in handen krijgt, dan wie op moord een andere straf stellen. En dan valt m.i. te wijzen op twee voordeelen van de doodstraf uit crimineel-politisch oogpunt, n.l. de onschadelijkmaking en de afschrikking. Wat de eerste betreft, zoo wordt niet alleen de moordenaar zelf onschadelijk gemaakt, maar ook wordt hem absoluut belet zich verder voort te planten, hetgeen, waar men met een geboren misdadiger of anderszins gedegenereerde te doen heeft, van groot belang kan zijn. Deze resultaten worden niet bereikt door tijdelijke gevangenisstraf, en door levenslange gevangenisstraf niet met volstrekke zekerheid.

De afschrikkende kracht der doodstraf heeft men wel betwist. Ook op grond van statistische gegevens. In den regel zijn cijfers echter in dezen strijd een ongeschikt wapen; „de eenige zekerheid, welke zij ons geven, is de zekerheid van den twijfel op dit punt”, aldus Mr. Loosjes in zijn artikel *Gegevens omtrent*

¹⁾ Zie hierover Fabius. *De Doodstraf*, bl. 94—104.

*de afschrikkende kracht der doodstraf.*¹⁾ Ook Dr. A. Kuypers wijst hierop: „Het aantal gepleegde moorden is het resultaat van zoo *velerlei* oorzaken, dat het altoos ondoenlijk zal blijven, uit te maken, welken invloed het handhaven of afschaffen van de doodstraf ten deze gehad heeft.”²⁾

De eenige directe bewijzen, die men voor de afschrikkende kracht kan aanvoeren, zijn speciale gevallen, waarin hare werking is waargenomen, hetgeen uiteraard niet dikwijls zal voorkomen. Toch vallen wel enkele voorbeelden te noemen. Zoo vermeldt Prof. Fabius³⁾ twee gevallen, door Hilgard meegedeeld, van misdadigers, die zorgvuldig getracht hadden de lijn niet te overschrijden, die hen onder het bereik van de doodstraf bracht. Garofalo⁴⁾ verhaalt een geval, waarvan hij bijna getuige is geweest: „Dans une petite ville du midi de l'Italie, trois condamnations à mort, venaient d'être prononcées par la Cour d'assises, à de brefs délais. Quelques jours après la dernière, un homme, ayant vu passer son ennemi devant sa maison, à été pris d'un accès de fureur, s'est emparé d'un fusil, a visé, mais tout à coup on l'a vu déposer son arme sans faire partir le coup et on l'a entendu s'écrier: „C'est que la Cour vient de rétablir la peine de mort!””

En bij Ferri⁵⁾ leest men in zijne beschrijving van de executie van twee moordenaars, door hem te Parijs bijgewoond: „Een der drie, zekere Mécrant, had gratie gekregen.”⁶⁾ Nochtans was deze — volgens den inspek-

1) *T. v. S.* IX, bl. 147.

2) *De Gemeene Gratie.* I, bl. 72.

3) *De Doodstraf*, bl. 65.

4) Bl. 210.

5) *De Misdadigers in de Kunst*, bl. 88, 89.

6) Omdat hij minderjarig was.

teur — de meest verdorven van de vier gebleken; de man, die het slachtoffer het wreedst had gekweld. „Onder de benden boosdoeners”, voegde hij er bij, „zijn de minderjarigen bijna altijd wreedaardiger dan hun makkers, omdat zij zeker zijn, hun kop niet te wagen.”” Door de doodstraf wèl op minderjarige schurken toe te passen, zou men dus aan sommige slachtoffers allicht afschuwelijke kwellingen bespaard hebben.

Blijkt aldus uit enkele voorbeelden al zeer frappant de afschrikkende kracht der doodstraf, het zou dan ook zeer vreemd zijn en alle regelen der psychologie omverwerpen, als men niet tot de conclusie moest komen, dat in het algemeen de gedachte aan de doodstraf meer imponeert dan die aan gevangenisstraf, en dat het effect hiervan in sommige gevallen zal zijn, dat een misdrijf niet gepleegd wordt. Zijn er enkele misdadigers, geboren moordenaars of afgestompte naturen, die eigen leven even weinig tellen als dat van anderen en daarom zelfs in het aangezicht van den dood nog vrij gelijkmoedig blijven, dezen zullen door gevangenisstraf voorzeker ook niet afschrikt worden!

In Frankrijk is heden ten dage met betrekking tot de doodstraf al een zeer eigenaardig schouwspel waar te nemen: een regeering, die hardnekkig gratie verleent, een wetsvoorstel tot afschaffing, dat op de lange baan geschoven wordt uit vrees, dat behandeling een omgekeerd resultaat zal hebben; publiek, wetenschap en practici, die met de handen in het haar zitten over de toenemende stoutmoedigheid der boosdoeners; sensatieblaadjes, juryleden, criminologen, die om strijd aandringen op toepassing van de wet ¹⁾; en te midden

¹⁾ Zie Lacassagne. *Peine de Mort et Criminalité*. Bl. 150 vlgg.

van dit alles ongehoorde brutaliteit der misdadigers, die zich zelfs vermeten in een schaterlach uit te barsten, wanneer hun doodvonnis voorgelezen wordt. Inderdaad wel een afschrikwekkend voorbeeld!

Tot hen, die, hetzij bewust of onbewust tegen de doodstraf zijn uit gevoelsoverwegingen, wegens het afschuwelijke en stuitende van een executie, zou ik willen zeggen: zeer zeker is een terechtstelling verschrikkelijk om aan te zien voor wie normaal gevoel bezit, en ik zou niemand, die er niets te maken heeft, aanraden er naar te gaan kijken; maar zou dit niet, zelfs voor het gevoel, anders zijn, indien men even te voren de misdaad in al hare verschrikkelijkheid had zien plegen en nu de straf erop zag volgen?

Wat betreft de wijze van uitvoering: in ieder geval geschiede zij intramuraan en zonder daarbij meer personen toe te laten dan hoog noodig is. Openbare executie heeft slechts het effect, dat zij een perverse menigte aan het zien van bloed gewent en haar walgelijken sensatiedorst bevredigt; weinigen zullen er dan ook gevonden worden, die haar thans nog verdedigen. Voorts zij de wijze van uitvoering zóó, dat het karakter van straf worde behouden,¹⁾ dus geen vergiftiging of narcose, aan den anderen kant echter zoo zacht mogelijk.²⁾

In Nederland kan op het oogenblik de doodstraf niet toegepast worden. Toch kan ook volgens onze wet strenger gestraft worden dan men dikwijls doet en behoorde dit in sommige gevallen te geschieden. Zoo behoorde op den beroepsmisdadiger, die een

¹⁾ Verg. Fabius, bl. 107, 108.

²⁾ Zie over verschillende wijzen van executie o.a. Lacassagne, bl. 166 vlg. Hij komt tot de conclusie, dat ophanging de zachtste manier is.

doodslag begaat in de uitoefening van zijn quasi-beroeft, steeds, althans bijna zonder uitzondering, levenslange gevangenisstraf toegepast te worden, hetgeen door art. 288 W. v. S. niet zonder reden toegelaten is. Een fout van het wetboek is, dat men zich de voortdurende onschadelijkmaking van zeer jeugdige misdadigers heeft afgesneden.¹⁾ Deze toch kan noodzakelijk zijn in een geval, waarin geconstateerd kan worden, dat men te doen heeft met een geboren moordenaar, die naar menschenlijke berekening nooit verbeterd zal kunnen worden. Had men bij den eersten doodslag, door Luyse van der Laan op 13 jarigen leeftijd gepleegd, hem nauwkeurig onderzocht, men zou dit waarschijnlijk hebben kunnen constateeren; men had hem echter toch niet onschadelijk kunnen maken, dan door hem in een krankzinnigengesticht te plaatsen, waar hij evenwel niet thuis hoorde en misschien na eenigen tijd als genezen ontslagen zou zijn. Het gevolg van een en ander was, dat hij, later weer vrijgekomen, nog een moord pleegde en toen tot levenslange gevangenisstraf veroordeeld werd. Had de voorbedachte raad niet vastgesteld kunnen worden, dan zou dit nog niet eens mogelijk geweest zijn!

Opdat de strafbedreiging uitwerking hebbe, is het voorts noodig, dat de kans voor den misdadiger om er aan te ontsnappen zoo gering mogelijk zij. Daarvoor is een allereerste vereischte: een goede recherche. Villiod wijdt aan dit onderwerp de laatste paragraaf van zijn meergenoemd populair geschrift over de criminaliteit.²⁾ Hij dringt aan op vermeerdering van het aantal rechercheurs, die veel noodiger zijn dan agenten in uniform, voorts op betere salari-

¹⁾ Zie artt. 39 ter en septies i is 38 en 39 W. v. S.

²⁾ *Comment on nous vole Comment on nous tue*, bl. 352 vlgg.

eering van deze gewichtige functie, waardoor men ook in staat zou zijn meer geschikte personen te krijgen. Ook verwacht hij veel van een stelsel van premies voor inlichtingen, die tot arrestatie van den schuldige bijdragen; hij verwijst hierbij naar het voorbeeld van Engeland.

Een belangrijk verschijnsel mag het genoemd worden, dat in onzen tijd zich eene wetenschap vormt, wier doel het is de kennis van misdaad en misdadigerswereld en al wat daarmee in verband staat, dienstbaar te maken aan de opsporing van strafbare feiten en aldus aan deze werkzaamheid vastere basis en methode te verschaffen. In het bijzonder mag hier gewezen worden op de werken van Hans Gross: *Handbuch für Untersuchungsrichter als System der Kriminalistik* ¹⁾ en Weingart: *Kriminaltaktik*. ²⁾

Een schat van wetenswaardigheden vindt men vooral in het uitgebreide werk van Gross, hier en daar van afbeeldingen in den tekst voorzien. Ik noem slechts, met betrekking tot ons onderwerp, zijn hoofdstuk over bloedsporen, ³⁾ die voor de ontdekking van den moordenaar van zoo groot gewicht kunnen zijn, aan den anderen kant ook dikwijls op dwaalwegen kunnen

¹⁾ 5e dr. 1908. Een Nederlandsche bewerking hiervan gaf Jhr. Mr. van der Does de Willebois. *De nasporing van een strafbaar feit. Een leidraad voor Ambtenaren en Beambten van Justitie en Politie*. 1904.

²⁾ 1904. Het kenmerkend onderscheid tusschen de beide werken wordt door Weingart in zijn voorbericht aldus aangegeven: „Von dem Handbuch für Untersuchungsrichter meines verehrten Freundes. Prof. Dr. Hans Gross unterscheidet sich mein Buch dadurch, dass jenes das Hauptgewicht auf die Übermittlung der für den Untersuchungsrichter wichtigen Kenntnisse legt, während ich mehr das Anleiten zum zielbewussten Arbeiten betone.”

³⁾ Dl. II, bl. 654 vlgg.

leiden. Van het eerste geeft hij verscheidene voorbeelden: zoo noemt hij den in Oostenrijk bekend geworden „Krumpendorfer Mord”: ¹⁾ een lijk was met vele wonden en bloedvlekken bedekt gevonden; men had hierop eerst niet bijzonder veel acht geslagen; eerst later merkte men op, dat op den schouder het hemd van den vermoorde een eigenaardige, als het ware geperste, bloedvlek vertoonde; bij nader onderzoek zag men hierin zeer duidelijk een patroon en kwam men door verschillende combinaties tot de conclusie, dat men met een afdruk van de knie van den moordenaar te doen had. Inderdaad werd geruimen tijd later bij een verdachte bevonden, dat zijn broek precies hetzelfde patroon vertoonde als de afdruk op den schouder van het slachtoffer.

Een tegenhanger levert het volgende geval, ²⁾ dat zich vele jaren geleden voordeed: een bekend geleerde werd dood voor zijn bed gevonden, gewond aan linkerslaap en voorhoofd; een lade van de schrijftafel in dezelfde kamer stond open en op een tijdschrift, dat zich op het schrijfbureau bevond, waren bloedige afdrukken van drie vingers. Algemeen werd de zoon van den doode verdacht. Na een nauwkeurig en scherpzinnig onderzoek bleek echter, dat de oude heer, die aan een hartkwaal leed, des nachts door benauwdheid overvallen was, opgestaan was en in zijn schrijftafel naar medicijnen gezocht had, daarbij gevallen was en zich aan een hoek van de schrijftafel gewond had; deze kwam precies overeen met den vorm van de wond; hij had de wond toen betast, was weer opgestaan, steunende op de schrijftafel, waarbij de afdrukken op het tijdschrift ontstonden; hij was daarna nogmaals

¹⁾ Bl. 660.

²⁾ Bl. 685—687.

door een duizeling overvallen en met het hoofd op den rand van het bed aan het voeteneinde terechtgekomen, waarvan het snijwerk weer precies overeenkwam met de wond op het voorhoofd; ten slotte was hij gestorven, liggende op het kleedje vóór het bed. Gross wijst er op, hoeveel gemakkelijker het vinden van de waarheid hier geweest zou zijn, had men toen reeds de methode van vergelijking van vingerafdrukken gekend; terstond zou dan vastgesteld zijn, dat in elk geval de bloedige hand op de schrijftafel niet van een moordenaar afkomstig was.¹⁾

Gross vermeldt verder o. a. hoe bloedsporen soms op de onwaarschijnlijkste plaatsen gevonden worden.²⁾ Een plaats, waar zij dikwijls voorkomen, is de onderkant van een tafelblad, waarschijnlijk in verband met een gewoonte van lieden uit de lagere volksklasse om vuile handen onder aan de tafel af te vegen. Ook uitvoerige bijzonderheden vindt men over de beste wijze om bloedsporen te bewaren voor nader onderzoek.

Duidelijk is het, dat op de basis van dergelijke grondige studiën de recherche belangrijk aan kracht zal kunnen winnen. Het zal dan echter ook noodig zijn, dat zij, wier werkkring op dit gebied zal liggen, te voren practisch onderwijs genieten.

1) Van groot belang zou het natuurlijk zijn, indien men erin slaagde een methode te vinden, teneinde met zekerheid uit te maken, of bloedvlekken al dan niet van een bepaald persoon afkomstig zijn. Reeds zijn belangrijke proeven gedaan en schijnt wel als vast aangenomen te mogen worden, dat, als men bloed van een bepaald individu op dat van hemzelf laat inwerken, nooit agglutinatie van bloedlichaampjes plaats vindt. Zie hierover: Florence. *Peut-on distinguer le sang d'un homme du sang d'un autre homme?* en *Différenciation individuelle du sang humain* in *Arch. d'Anthr. crim.* XIX, bl. 215—219 en 289—291.

2) Bl. 659.

Edoch, niet de straf en de promptte toepassing daarvan zijn de eenige middelen tegen de criminaliteit: zooveel oorzaken als er medewerken tot het plegen der misdrijven, zooveel middelen zijn er om die tegen te gaan, door die oorzaken zelve aan te tasten. ¹⁾ Dit helder en duidelijk in het licht gesteld te hebben is een der grootste verdiensten van de moderne criminologie en wel in de eerste plaats van Ferri. De taak der overheid beperkt zich dan ook niet tot het oefenen van gerechtigheid, maar omvat ook het wegnemen der oorzaken, voorzoover doenlijk, die de criminaliteit in de hand werken, opdat aldus orde en veiligheid bevorderd worden. Dit laatste gedeelte der taak hebben particulieren trouwens met haar gemeen.

Buitengewoon ernstige feiten als moord zal men veelal moeten bestrijden door de criminaliteit in het algemeen tegen te gaan. Een eerste plaats komt hier toe aan de drankbestrijding: men steune vereenigingen tot drankbestrijding, ook de staat helpe ze zooveel mogelijk; de subsidiën haar ook ten onzent verleend, zijn zeker niet als weggeworpen geld te beschouwen. Hierbij moet dan komen afschaffing van de kermessen, die steeds tot overmatig drankgebruik en tot allerlei geweldensarjen aanleiding geven. Hoogst belangrijk zijn voorts opvoeding en evangelisatie, een zoo dringende behoefte van onzen tijd. Ook het tegengaan van werkeloosheid, voorzoover dit mogelijk is.

Aanbevolen zij verder het weren van sensationeele afbeeldingen en voorstellingen, evengoed als van onzedelijke.

Een goede maatregel zou, dunkt mij, ook zijn, indien het bijwonen van strafzittingen verboden werd aan

¹⁾ Ofschoon het natuurlijk niet in onze macht staat alle oorzaken door gepaste middelen te ontkrachten.

minderjarigen (behalve studenten) en aan allen, die eenmaal wegens misdrijf veroordeeld zijn.

Voorts kan bestrijding van de prostitutie en vooral van het souteneurswezen, voorzoover mogelijk, bijdragen tot het tegengaan der criminaliteit.

Een meer direct middel vindt men in verbetering en versterking van politietoezicht, vooral des nachts, en uitstekende straatverlichting.

Bijzondere maatregelen zullen noodig zijn tegen z. g. onverbeterlijke misdadigers.¹⁾ Onder hen vindt men vele z. g. verminderd-toerekeningsvatbaren. Men neigt er veelal toe dezulken in een krankzinnigengesticht te plaatsen, vindt er echter geen termen toe en ziet zich genoodzaakt ze na eenige jaren weer op de maatschappij los te laten, voor welke zij een voortdurend gevaar opleveren. Voor hen dienen prisons-asiles te worden ingericht, waarin zij na het ondergaan van hunne straf, die wellicht kort kan zijn, zullen worden opgenomen.

Ook het voorthelpen van ontslagen gevangenen is een loffelijk streven en kan bijdragen tot stuiting der criminaliteit, in den regel echter slechts waar het gelegenheidsmisdadigers betreft.

Wat men echter doe, men verzuime daarbij niet het gebed tot God, aan wiens zegen alles gelegen is, en die alleen ons verlossen kan uit de macht van den overste dezer wereld!

¹⁾ Zie over hen o. a. het rapport uitgebracht door Prof. van Hamel op de 3^e vergadering der Internationale Vereeniging voor Strafrecht, *T. v. S.* VI, bl. 118 vlgg. Ik spreek van „z. g.” onverbeterlijken, wijl het ons menschen nooit mogelijk zal zijn met zekerheid uit te maken, of iemand onverbeterlijk is; bedoeld zijn zij, die gebleken zijn een belangrijk gevaar voor de maatschappij op te leveren, terwijl de omstandigheden er nadrukkelijk op wijzen, dat naar menschelijke berekening deze toestand niet zal ophouden.

TWEEDE HOOFDSTUK.

RECHTSGESCHIEDENIS.

Het behoeft geen verwondering te wekken, dat feiten als moord en doodslag ten allen tijde als misdrijven beschouwd zijn en zich niet, gelijk sommige andere delicten, eerst in den loop der tijden als zoodanig ontwikkeld hebben. In de oudste tijden was het de bloedwraak, die zorgde voor bestraffing van den schuldige. Deze werd door de overheid eerst geregeld en beperkt om ten slotte door overheidszorg geheel vervangen te worden.

In strafrecht en strafrechtswetenschap heeft levensrooving steeds een eerste plaats ingenomen, niet alleen door de zwaarte van dit misdrijf, maar ook door de schelle kleuren en scherpe trekken, die het vertoont en waardoor het zich zoo bij uitstek leent om als punt van uitgang bij wetenschappelijke studiën en als voorbeeld bij het onderwijs te dienen. In nauwe aansluiting aan dit speciale delict hebben zich ook verschillende leerstukken ontwikkeld, zoo die van causaliteit, dolus indirectus, voorbedachten raad, noodweer.

Dit hoofdstuk nu moge in groote trekken weergeven de ontwikkeling der begrippen doodslag en moord en de behandeling dezer delicten in de voornaamste wetgevingen van het verleden. In de eerste plaats zullen wij dan kortelijks bespreken de Mozaïsche wetgeving ten dezen, voorts het Romeinsche en Germaansche

recht, stammoeders van vele Europeesche wetgevingen, de ontwikkeling van het Germaansche recht in Duitschland, de eerste Fransche codificatie en eindelijk het oude Nederlandsche recht, speciaal de eerste codificatie.

In het Mozaïsche recht¹⁾ wordt een onderscheiding gemaakt tusschen twee soorten van levensrooving; aan den eenen kant zien wij doodslag, onder welke benaming begrepen wordt alle opzettelijke levensrooving, aan den anderen kant het veroorzaken van den dood zonder opzet.²⁾

Wij vinden deze materie behandeld in Exodus 21, in Numeri 35 en Deuteronomium 19. De verschillende redactie behoeft geen verwondering te wekken, wanneer wij, in Exodus zien een korte, voorloopige wetgeving, welke slechts in groote trekken aangeeft de richting, die te volgen is, in Numeri een breede uitwerking, speciaal ten gebruike van priesters en overheden, terwijl de plaats in Deuteronomium een deel uitmaakt van een groote rede, door Mozes tot het volk gehouden, waarin de wetsvoorschriften dus in meer populairen vorm meegedeeld worden.

Voorts is het m.i. verkeerd hier scherpe tegenstellingen te zoeken, doch zal ongetwijfeld veel aan de prudentie van den rechter overgelaten zijn, die in de wet voor sommige gevallen woordelijke bepalingen, doch in andere slechts een aanwijzing van de te volgen richting zal gevonden hebben.

Nu treft het ons, dat in Ex. 21 : 12 als hoofdregel

¹⁾ Michaëlis. *Mosaïsch Recht*. Nederl. vert. 1776. Dl. VI, bl. 16—69. Saalschütz. *Das Mosaïsche Recht*. 2e dr. 1853, Bl. 524—549. Thonissen. *Etudes sur l'histoire du droit criminel des peuples anciens*. Brussel. Parijs. 1869. Dl. II, bl. 182—189.

²⁾ Men kan evengoed, gelijk ook wel gedaan wordt, de eerste soort „moord” noemen, de tweede „doodslag”.

vermeld is: „Wie iemand slaat, dat hij sterft, die zal zekerlijk gedood worden”, terwijl als het geval, waarin deze regel niet van toepassing is, in alle drie de redacties uitdrukkelijk genoemd wordt een levensrooving zonder eenig opzet. In Ex. 21 : 13 staat de uitdrukking: „God heeft hem zijne hand doen ontmoeten” ¹⁾, in Num. 35 : 11, 15 wordt gesproken van „onwetend” en van „onvoorziens” slaan en voorts zijn v.v. 22 en 23 de gevallen genoemd, dat iemand een ander „met der haast, zonder vijandschap gestooten heeft”, „eenig instrument zonder opzet op hem geworpen heeft” of „onvoorziens” een steen op hem heeft doen vallen, terwijl we in Deut. 19 : 4, 5 de uitdrukking vinden: „geslagen door onwetendheid”, geadstrueerd door het voorbeeld van het ijzer, dat bij het houthakken van den steel afschiet.

Dit nu zou op zichzelf reeds voldoende zijn om opzettelijke levensrooving onder den hoofdregel te doen vallen. Echter wordt in Ex. 21 : 14 en in Deut. 19 : 11 de tegenstelling nog eens in sterke kleuren geteekend ²⁾, terwijl de bepalingen in Num. 35 : 16—18, waar het dooden met verschillende gevaarlijke instrumenten genoemd is, opgevat kunnen worden als een soort bewijsregelen of praesumpties, gevallen, waarin de objectieve feiten zoo sterk sprekend waren, dat zeker opzet en geen ongeluk moest worden aangenomen.

Eenige moeilijkheid zouden de v.v. 20 en 21 kunnen opleveren. Daar wordt als doodslager gequalificeerd, wie een ander „door haat zal gestooten hebben, of met opzet op hem geworpen heeft, dat hij gestorven

¹⁾ Dat met deze uitdrukking op onopzettelijkheid wordt bedoeld, vindt men aangenomen door Michaëlis VI, bl. 22, 23; Saalschütz, bl. 526; Prof. Dr. G. Wildeboer in *T. v. S.* XI, bl. 172.

²⁾ Zie ook Saalschütz, bl. 532.

zij; of hem door vijandschap met zijne hand geslagen heeft, dat hij gestorven zij", klaarblijkelijk als tegenstelling tot de volgende verzen, die gevallen van onopzettelijk dooden geven. Ik zou geneigd zijn ze op te vatten als regelen, die tot leiddraad voor den rechter moeten strekken, eveneens bevattende gevallen, waarin geen doodslag bij ongeluk zou worden aangenomen. Overigens zullen de grenzen tusschen wat wij thans noemen doodslag en mishandeling met doodelijken afloop toen ter tijde zeer zeker niet zoo scherp getrokken zijn als tegenwoordig.

Hoe werd nu gehandeld, indien iemand zich aan een der bovengenoemde feiten had schuldig gemaakt? Het Mozaïsch recht erkent de bloedwraak als bestaanden toestand. Wanneer dus iemand gedood is, is het de taak van zijn naasten bloedverwant de straf, en wel doodstraf, aan den delinquent te voltrekken. Deze kon echter naar een der vrijsteden vluchten, waar hij veilig was, tot over zijn zaak beslist was door de vergadering. Bleek het, dat een opzettelijke doodslag was gepleegd, dan werd hij den bloedwreker uitgeleverd, in het tegenovergestelde geval bleef hij in de vrijstad tot den dood des hoogepriesters; begaf hij zich vóór dat tijdstip buiten die stad, dan had de bloedwreker, zoo hij hem ontmoette, het recht hem te dooden.

Melding dient hier nog gemaakt te worden van den strijd in het *Tijdschrift voor Strafrecht* gevoerd tusschen Prof. Dr. G. Wildeboer¹⁾ en B. Hes.²⁾ Prof. Wildeboer

¹⁾ *Het Asylrecht in de Mozaïsche Wetgeving* in *T. v. S.* VIII, bl. 196 vlgg. en *Het onderscheidend kenmerk van moord en doodslag in het mozaïsche recht* in *T. v. S.* XI, bl. 169 vlgg.

²⁾ *Het asylrecht in den pentateuch in verband met de premeditatie* in *T. v. S.* X, bl. 407 vlgg.

meent in het Mozaïsche recht, gelijk hij het in het laatst geciteerde opstel ¹⁾ uitdrukt, een „tendenz” te zien om premeditatie als onderscheidend kenmerk tusschen moord en doodslag te nemen, terwijl door Hes als zijn conclusie gesteld wordt: „dat op de verschillende plaatsen van den Pentateuch, waar over de levensberooving gesproken wordt, de onderscheiding tusschen moord en doodslag nergens gegrond is op de premeditatie; en verder, dat het asylrecht alleen toekomt aan dengene, die een ander gedood heeft zonder eenige voorafgaande vijandschap, zonder opzet of schuld, ja, dat het zelfs niet toegekend wordt aan hem, die met een ijzeren of een deugdelijk houten of steenen voorwerp een ander gedood heeft, *wanneer hij de gevolgen van zijn daad heeft kunnen of moeten voorzien.* ²⁾” Uit het boven door mij betoogde blijkt wel, dat ik meer geneigd zou zijn aan te nemen, dat, waar op iets dergelijks als premeditatie gelet werd, dit slechts geschiedde om daaruit opzet af te leiden.

De Talmud ³⁾ ging van dezelfde beginselen uit. Hier werden echter de volgende gevallen genoemd, die niet als moord beschouwd zouden worden: het dooden van: 1. een ongeboren vrucht, 2. een niet-levensvatbaar kind, 3. een misgeboorte, 4. iemand, die aan een doodelijke ziekte leed, 5. iemand, die doodelijk gewond was en 6. een levensrooving gepleegd door iemand, die een doodbrengende ziekte heeft. Vooral deze laatste uitzondering werpt een eigenaardig licht op het formalistisch karakter, dat deze wetgeving aangenomen had; de reden toch, waarop zij berustte, was deze, dat getuigenbewijs hier nooit geldig kon

¹⁾ T. v. S. XI, bl. 175.

²⁾ T. v. S. X, bl. 414.

³⁾ Duschak. *Das mosaisch-talmudische Strafrecht*. 1869. Bl. 81, 82.

zijn, daar de getuigen, werd hunne valschheid bewezen, nooit dezelfde straf zouden kunnen ondergaan.

In het Romeinsche recht¹⁾ vindt men voor opzettelijke levensrooving de benaming parricidium.²⁾ Doch alleen in den oudsten tijd; later, reeds ten tijde der republiek, was het beperkt tot moord van nabestaanden. In het klassiek Latijn behelpt men zich met de uitdrukking: inter sicarios et de veneficiis (accusare). Eerst in veel later tijd heeft het woord homicidium burgerrecht verkregen.

Reeds zeer vroeg werd in Rome levensrooving als een delictum publicum beschouwd. „Mitwirkung der Verwandten des Getöteten bei Strafverfolgung und Strafvollstreckung ist für die geschichtliche Zeit nicht nachweisbar”, aldus schrijft Hitzig.³⁾

De oudste ons bekende wet, aan koning Numa toegeschreven, luidt: „Si qui hominem liberum dolo sciens morti duit, parricidas esto”. Over de beteekenis van deze wet spreekt Loening (t. a. p.) en zet in een helder betoog zijn meening uiteen, dat deze ligt in de gelijkstelling van morti dare (ook wel genoemd mortis causam praebere) met caedere,⁴⁾ terwijl men haar elders veelal

1) Rein. *Das Criminalrecht der Römer von Romulus bis auf Justinianus*. 1844. Bl. 401—463. Mommsen. *Römisches Strafrecht*. 1899. Bl. 612—651.

2) Over de taalkundige beteekenis van dit woord is veel, zeer veel getwist en het schijnt onmogelijk haar met zekerheid vast te stellen. Loening in een beoordeeling van Brunnenmeisters *Das Tödtungsverbrechen im altrömischen Recht* in Z. VII, bl. 654 v., en Mommsen, bl. 612, 613 nemen aan, dat het beteekent „booze”, „wederrechtelijke levensrooving”.

3) *Zum ältesten Strafrecht der Kulturvölker. Fragen zur Rechtsvergleichung gestellt von Theodor Mommsen*. 1905. Bl. 38.

4) Zie ook von Liszt. *Lehrbuch des deutschen Strafrechts*. 14e en 15e druk. 1905. Bl. 305.

gezocht ziet in de uitbreiding van het begrip parricidium tot de vermoordding van elk vrije.

De lex XII tab. schijnt in de wetgeving op het stuk van doodslag en moord geen verandering gebracht te hebben.

De belangrijkste en verreweg meest bekende wet is hier voorts de lex Cornelia de sicariis et veneficiis van Sulla, waarschijnlijk gegeven ter gelegenheid van de toen heerschende troebelen, welke eenzelfde straf bedreigt tegen verschillende soorten van levensrooving en verwante delicten, speciaal voorbereidingshandelingen, als: sluipmoord en rooverij; vergiftiging, alsmede het in voorraad hebben of verhandelen van vergift, bestemd om iemand van het leven te berooven; het bewerken van de veroordeeling van een onschuldige; opzettelijke brandstichting.

Weinige jaren later werd door de lex Pompeia het parricidium (hier in de beteekenis van moord op nabestaanden) geregeld.

De lex Cornelia is grondslag gebleven van het verdere Romeinsche recht ten aanzien van levensroovingen. In den loop der tijden is hare toepassing uitgebreid tot andere gevallen, speciaal reeds zeer spoedig de bepaling betreffende sicarii tot alle gewelddadige vermoordding.

Poging, ook met ondeugdelijk middel, wordt in het Romeinsche recht gestraft, oorspronkelijk zelfs met dezelfde straf als voltooide moord. Ook uitlokkers, medeplichtigen en begunstigers treft hetzelfde lot als den dader.

Een verplichting om hulp te verleenen bij aanranding bestond voor den soldaat tegenover zijn superieur, voor de slaven tegenover hun heer. Wellicht eerst in het begin van den keizertijd, ook nog onder het Iustiniaansche recht, gold, indien iemand vermoord was,

behoudens tegenbewijs, het vermoeden, dat al zijn slaven, die onder hetzelfde dak waren geweest, hulp hadden kunnen verschaffen en werden allen, van wie het tegenbewijs niet geleverd was, als schuldig aan den moord gestraft, hetgeen voor slaven den dood betekende.

In verschillende tijden golden verschillende rechtvaardigingsgronden of omstandigheden, waaronder een opzettelijke levensrooving niet als moord beschouwd werd.

Zoo was in den oudsten tijd het dooden van eens anders slaaf vernieling van goed, van een eigen slaaf stond vrij.

Zoo had de vader het recht de kinderen in zijne potestas te dooden, welk recht nog tot ver in den keizertijd bleef bestaan. Hij moest het echter als vader doen, niet b.v. op verraderlijke wijze; l. 5 D. 48, 9 vermeldt, dat Hadrianus een vader, die zijn zoon op jacht gedood had, met deportatie gestraft heeft, „quod latronis magis quam patris iure eum interfecit.” Ofschoon waarschijnlijk door de gewoonte reeds vroeger feitelijk opgeheven, is dit recht den vader eerst door Constantijn uitdrukkelijk ontzegd.

Zoo gold ook noodweer als rechtvaardigingsgrond.

In overeenstemming met de subiectieve opvatting van het misdrijf, die althans in den lateren tijd op den voorgrond trad, was in het Romeinsche recht *animus occidendi* vereischt voor het begrip van moord. Het bestaan hiervan werd uit uiterlijke ken-teekenen afgeleid.

Het duidelijkst vindt men zoowel deze subiectieve opvatting als de wijze van constateering uiteengezet l. 1 § 3 D. 48, 8: *Divus Hadrianus rescripsit, eum, qui hominem occidit, si non occidendi animo hoc admisit, absolvi posse; et qui hominem non occidit, sed vulne-*

ravit, ut occidat, pro homicida damnandum, et ex re constituendum hoc; nam si gladium strinxerit, et eo percusserit, indubitate occidendi animo id eum admisisse; sed si clavi percussit, aut cucuma in rixa, quamvis ferro percusserit, tamen non occidendi animo, leniendam poenam eius, qui in rixa casu magis, quam voluntate homicidium admisit." Mishandeling met doodelijken afloop ziet men hier alzoo niet uit het oogpunt van mishandeling, doch van levensrooving beschouwd en als zoodanig is het feit culpoos.

Oorspronkelijk was er slechts de keuze tusschen veroordeeling wegens opzettelijke levensrooving en vrijspraak, naar gelang dolus of casus werd aangenomen. In den keizertijd werd echter een lichtere bestraffing ingevoerd voor culpa (ook wel begrepen onder de algemeene benaming casus); althans voor sommige gevallen van culpa.¹⁾

Veelal is aangenomen, dat het Romeinsche recht een onderscheiding kende tusschen opzettelijke levensrooving met of zonder premeditatie.²⁾ Deze meening steunt vooral op een uitspraak van Marcianus, opgenomen l. 11 § 2 D. 48, 19, luidende: „Delinquitur autem aut proposito, aut impetu, aut casu, proposito delinquant latrones, qui factionem habent; impetu autem, quum per ebrietatem ad manus, aut ad ferrum venit, casu vero, quum in venando telum in feram missum hominem interfecit". Naar aanleiding van deze plaats zou later door de Italiaansche juristen, speciaal Julius Clarus, het leerstuk der premeditatie ontwikkeld worden.

Er schijnt echter geen voldoende grond te zijn

¹⁾ Ook dit wordt betwist door Binding. Zie o. a. *Lehrbuch des gemeinen deutschen Strafrechts*. Bes. Tl. I. 2e dr. 1902, bl. 24.

²⁾ Ook Mommsen, bl. 626.

voor het Romeinsche recht de bovenbedoelde onderscheiding aan te nemen.¹⁾

Het is niet gemakkelijk met juistheid vast te stellen, wat de beteekenis van de uitdrukking „impetu” hier is. Allfeld²⁾ meent, dat de classificatie van l. 11 „wohl folgendermassen verstanden werden muss: Manche führen einen rechtswidrigen Erfolg herbei aus Vorsatz, d. h. mit dem Willen ihn herbeizuführen, Manche in Folge ihres ungestümen, verwegenen Handelns, Manche endlich in Folge einer an sich ganz harmlosen Thätigkeit, zufällig oder aus Unvorsichtigkeit”; op een andere plaats³⁾ zegt hij nog: „dass Marcian in der l. 11 mit dem impetus allgemeiner Das bezeichnet habe, was meistens in der concreten Form einer rixa zu Tage trete, so dass auch die impetu verübte eine an sich nicht gewollte Tödtung bezeichne”.

Blijkens het voorbeeld en de tegenstelling met „proposito” schijnt door „impetu” een culpoos handelen aangeduid te zijn en wel een geval van wat Feuerbach noemde „culpa dolo determinata”,⁴⁾ overeenkomende met de levensrooving in rixa van l. 1 § 3 D. 48, 8.

Wel vindt men een exceptioneel geval, dat opzettelijke levensrooving lichter gestraft wordt, n.l. indien de echtgenoot zijne op overspel betrapte vrouw doodt,⁵⁾

¹⁾ Zie hierover: Ph. Allfeld. *Die Entwicklung des Begriffes Mord bis zur Carolina*. Diss. München 1877. Bl. 9—30. A. D. H. Quintus. *Het onderscheid tusschen moord en doodslag*. Diss. Groningen 1892. Bl. 9—12.

²⁾ Bl. 28.

³⁾ Bl. 84.

⁴⁾ v. Feuerbach. *Lehrbuch des gemeinen peinlichen Rechts*. Uitg. Mittermaier. § 60.

⁵⁾ L. 38 § 8 D. 48, 5; l. 1 § 5 D. 48, 6.

hetgeen in vroegeren tijd waarschijnlijk geheel straf-feloos geweest is.

De straf van moord was in den oudsten tijd doodstraf, wellicht culeus eerst de algemeene vorm ¹⁾ en deze later met de benaming parricidium beperkt tot verwantenmoord.

De lex Cornelia bedreigde aquae et ignis interdictio (op het schenden van de interdictio door den verbannene stond echter de dood); voor slaven doodstraf; voor parricidium was, naar het schijnt, de doodstraf behouden.

Volgens Mommsen ²⁾ werd door de lex Pompeia de straf van aquae et ignis interdictio uitgebreid tot parricidium en dus ook hiervoor de doodstraf afgeschaft. Later werd echter weer culeus toegepast en Constantijn schreef dit uitdrukkelijk voor.

In den keizertijd kwam ook als straf op moord in plaats van de interdictio deportatie voor honestiores, doodstraf voor humiliores.

Geheel verschillend van het Romeinsche recht met zijn publiekrechtelijke opvatting is het Germaansche, ³⁾ welks eigenaardige karaktertrek is de privaatrechtelijke beschouwing van het misdrijf, schoon langzamerhand ook hier zich een publiekrechtelijk strafrecht ontwikkelde.

¹⁾ Zie over de doodstraf en de verschillende vormen van executie Mommsen, bl. 911—944.

²⁾ Bl. 645, in tegenstelling met Rein, bl. 455.

³⁾ Wilda. *Das Strafrecht der Germanen*. 1842. Bl. 686—728. Brunner. *Deutsche Rechtsgeschichte* II. 1892. Bl. 627—634.

Over het naar tijd en plaats moeilijk te begrenzen gebied van het Germaansche recht spreekt Wilda bl. 2 en 3, waar hij tevens als zijn bronnen noemt de Duitsche volksrechten, de capitularia en de rechtsboeken van Angelsaksen en Scandinaviërs.

Het type van levensrooving werd in het oudduitsch genoemd slahta, manslahta. Hiervoor was vereischt, dat een vrij man zijn vrijen volksgenoot in toorn, zonder andere boosaardige bedoeling en zonder schending van een bijzonderen vrede,¹⁾ met eerlijke wapenen gedood had.

Dan werden naar de ééne zijde onderscheiden zwaardere vormen, naar de andere 1. lichtere en 2. straffeloosere vormen.

Opzet om te dooden was nooit vereischt, opzet om te mishandelen voldoende. Hier ligt een der voornaamste verschilpunten tusschen de Germaansche en de Romeinsche opvatting.

Ten aanzien van de causaliteit werden eigenaardige regels gevolgd; naar vrij willekeurige criteria werd beoordeeld, of de toegebrachte wond als oorzaak van den dood te beschouwen was; zoo waren de wonden geclassificeerd in zware en lichte verwondingen, welke eerste, indien de getroffene overleed, geacht werden letaal te zijn geweest; zoo werden sommige verwondingen als doodelijk beschouwd, wanneer zij vóór den dood niet genezen waren, andere, wanneer de dood binnen jaar en dag na de verwonding ingetreden was.

Het oorspronkelijk bij de Germanen aan de behandeling van de misdaad ten grondslag liggend idee was voldoening voor den onmiddellijk aangerande; later werd het door den invloed van Christendom en cultuur vergelding van onrecht en beveiliging van de rechtsorde.

Het gevolg van doodslag was vredeloosheid. Vredeloos werd de doodslager door de uitspraak van het gerecht voor allen, die tot dezelfde rechtsgemeenschap behoorden. Hij kon dus door hen straffeloos gedood worden; evenwel werd hem veelal tijdgegend te ontvluchten, zoodat het praktisch in den regel op

¹⁾ Bv. de vrede, die heerschte tijdens de volksvergaderingen; de huisvrede.

verbanning neerkwam. Oudtijds had ook verbeurdverklaring van het vermogen of een deel ervan plaats, gedeeltelijk ten behoeve van den koning of den fiscus, gedeeltelijk van de erfgenamen; tevens verlies van alle rechten (burgerlijke dood). Langzamerhand werden deze strenge gevolgen van de vredeloosheid verzacht.

Doch ook vóór de uitspraak van het gerecht kon bij eenen doodslag de bedrijver door allen, die tegenwoordig waren, op de plaats gedood worden, terwijl de erfgenamen ook daarna wraak konden oefenen, voor wie echter de verplichting bleef bestaan deze door een uitspraak van het gerecht te doen bekrachtigen.

In den oudsten tijd evenwel werd deze gerechtelijke weg veelal versmaad, maar de voorkeur eraan gegeven zich door de bloedwraak, niet alleen tegen den doodslager, maar ook tegen zijn familie, voldoening te verschaffen, hetgeen dan dikwijls weer reeksen van wraaknemingen over en weer ten gevolge had.

Echter kon door het z.g. „compositiestelsel” ook verzoening plaats hebben, wanneer de doodslager zich tot betaling van weergeld aanbod. Het bedrag hiervan, dat oorspronkelijk wel door overeenkomst vastgesteld zal zijn, vindt men daarna in vele wetten bepaald; het varieerde naar verschillende omstandigheden, waarvan de voornaamste was de stand van den verslagene. Zal in het begin van verzoening doorgaans weinig sprake geweest zijn, de rechtsontwikkeling leidde er toe, dat de familie van den gedooide verplicht werd de betaling van weergeld aan te nemen, wanneer de doodslager het op behoorlijke wijze aanbod, zoodat eindelijk niet meer wraak en vredeloosheid de normale rechtsgevolgen van doodslag waren, maar van deze eerst sprake was, wanneer het weergeld niet betaald werd. Behalve tot de betaling van weergeld verplichtte de doodslager zich bij deze zoenverdragen

dikwijls tot het ondergaan van een vrijwillige straf, als tijdelijke verbanning, in lateren tijd ook dikwijls het doen van bedevaarten.¹⁾

Een ander gevolg van doodslag was de betaling van een zekere som, vredegeld, aan de gemeenschap of aan den koning, oorspronkelijk om zich de bevoegdheid tot het aangaan van een zoenverdrag te koopen; hieruit ontwikkelde zich langzamerhand een publiekrechtelijke straf.

Gelijk reeds gezegd werd, kent het Germaansche recht verschillende gequalificeerde vormen van doodslag. Hiervan is de voornaamste moord, waarvan het criterium was heimelijkheid; moord in zijn oorspronkelijke en eigenlijke beteekenis is het *furtivo modo occidere*.²⁾ Wie een doodslag begaan had, was zelfs verplicht dit zelf bekend te maken, anders werd het voor moord gehouden.

Aan het kenmerk der heimelijkheid verbond zich meer en meer de gedachte aan een slecht motief, in het bijzonder berooving: wanneer de doodslager zijn daad bekend wilde maken, moest hij ook alles, wat hij op den verslagene bevond, behoorlijk laten liggen, aldus een plaats in het Angelsaksische recht, vermeld door Wilda.³⁾

Het gevolg, door het recht aan moord verbonden, was in het algemeen de hoogste straf, die in elk bepaald recht voorkwam; in den eersten tijd vredeeloos-

¹⁾ E. Wiersum. *Vier zoenverdragen wegens doodslag*, (*Verslagen en mededeelingen der Vereeniging tot uitgave der bronnen van het oude vaderlandsche recht* V, 1) geeft eenige voorbeelden van zoenverdragen, gesloten in de 16de eeuw in Nederland, waar Germaanschrechtelijke regelen nog lang stand gehouden hebben.

²⁾ De uitdrukking moord had taalkundig ruimeren zin en beteekende in het algemeen heimelijke misdaad.

³⁾ Bl. 577.

heid in haar strengsten vorm; later doodstraf (voor mannen het rad, voor vrouwen steeniging); in de Duitsche volkrechten, waar het systeem van geldstraffen het meest uitgewerkt was, drievoudig of negenvoudig weergeld.

Verwantenmoord werd eerst na invoering van het Christendom als een zwaardere vorm beschouwd.

Voorts komen als zwaardere vormen voor: doodslag, niet in toorn of in gevecht begaan, maar uit eenig laag motief; verder het dooden met oneerlijke wapenen of andere oneerlijke middelen; het dooden van een weerlooze; ook van aanzienlijken; het dooden van een heer door zijn knecht en eindelijk de doodslag, waardoor een bijzondere vrede geschonden was.

Als lichtere vormen van levensrooving vinden wij doodslagen, bedreven door niet of minder toerekeningsvatbare personen, of door personen in een afhankelijk staat (voor wie dan een derde tot op zekere hoogte verantwoordelijk was), zooals onmondigen, waanzinnigen, onvrijen. Voorts doodslagen tegen vreemdelingen, onvrijen en zwervers; ook golden als verzachtende omstandigheden het motief om een bloedverwant te wreken en de provocatie.

Het rechtsgevolg van de lichtere vormen varieerde naar dat van eenvoudigen doodslag op bepaalden tijd en plaats. Zoo was er b.v. in deze gevallen een verplichting om zoengeld aan te nemen, waar deze bij eenvoudigen doodslag niet bestond.

Straffeloos was het dooden van personen, over wie men het recht van leven en dood had, zooals lijfeigenen, kinderen; evenwel niet zonder voldoende grond.

Feitelijk straffeloos was de doodslag tegen personen, die sommige verachte beroepen uitoefenden. Hieronder werd (het moet een ongunstige tijd geweest zijn voor

eerzame oempa's en dito orgeldraaiers!) de rondtrekkende speelman gerekend. Wilda¹⁾ vermeldt, hoe voor den speelman slechts een schijnweergeld was vastgesteld: zijn erfgenaam zou n.l. een koe krijgen, als hij haar, nadat zijn handschoenen en schoenen met vet besmeerd waren, bij den staart kon tegenhouden, terwijl zij met drie slagen een hoogte afgedreven werd.

Het Germaansche strafrecht heeft zich in Deutschland ontwikkeld en gewijzigd²⁾ onder invloed van cultuur, Christendom en Romeinsch recht. Daarbij maakte het privaatrechtelijk karakter voor een publiekrechtelijk stelsel plaats. Ten slotte is hieruit opgekomen de zoo beroemde en door haren invloed zoo uiterst belangrijke *Constitutio Criminalis Carolina*³⁾ van 1532.

Hier treft ons in het bijzonder, dat, in tegenstelling met het oudere recht, van heimelijkheid als criterium van moord geen sprake meer is.

Het ten dezen belangrijkste artikel der C. C. C. is art. 137, welks eerste gedeelte luidt:⁴⁾

¹⁾ Bl. 702.

²⁾ Zie over rijks wetten en stad- en landrechten ten aanzien van ons onderwerp Allfeld, bl. 62—82, 88—92.

³⁾ Allfeld, bl. 92—106. Dr. F. Wachenfeld. *Die Begriffe von Mord und Totschlag sowie vorsätzlicher Körperverletzung mit tödlichem Ausgange in der Gesetzgebung seit der Mitte des 18ten Jahrhunderts*. 1890. Bl. 1—23. Quintus, bl. 12—21.

⁴⁾ Ik gebruik hier den tekst der editio princeps (uitg. Zöpfl. *Die Peinliche Gerichtsordnung Kaiser Karls V.* 3e dr. 1883). Zie over de voortreffelijkheid van het door hen te Keulen gevonden Regensburger handschrift boven de ed. princeps Köhler en Scheel. *Die Carolina und ihre Vorgängerinnen*. 1900. Dl. I, bl. XLVII—LXXXV. Voor ons doel is zij echter niet het geschiktst, daar, al moge dan geen algemeen bij de rechtsbedeeling gebruikte tekst bestaan hebben, deze tekst daarbij zoo goed als zeker niet gebruikt is.

„Item eyn jeder mörder oder todschläger wo er desshalb nit rechtmessig entschuldigung aussführen kan, hat das leben verwürckt. Aber nach gewohnheyt etlicher gegent, werden die fürsetzlichen mörder vnd die todtschleger eynander gleich mit dem radt gericht, darinnen soll vnderscheydt gehalten werden, Vnd also dass der gewonheyt nach, ein fürsetzlicher mutwilliger mörder mit dem rade, vnnd eyn ander der eyn todtschlag (oder) auss gecheyt vnd zorn gethan, vnd sunst auch gemelte entschuldigung nit hat, mit dem schwert vom leben zum todt gestrafft werden sollen.”

Het door Zöpfl tusschen haakjes geplaatste „oder” moet naar de heerschende meening vervallen.

Men (speciaal Güterbock¹⁾) heeft in dit artikel een onderscheiding tusschen moord en doodslag, gebaseerd op het criterium der premeditatie willen zien. Zoowel Allfeld als Wachenfeld en Quintus echter be- toogen, dat dit onjuist is.

Bezien we het geciteerde deel van het artikel, dan valt hierin te onderscheiden: de bepaling van dood- straf voor moord en doodslag, tenzij een geldige verontschuldiging bestaat; voorts een klacht, dat in sommige streken moord en doodslag beide met het rad gestraft worden en de bepaling op wie het rad en op wie het zwaard zal toegepast worden. Hier hebben we de tegenstelling: „fürsetzlicher, mutwilliger mörder” en „todtschlag auss gecheyt vnd zorn”.

Onder „fürsetzlich” nu zal in het stelsel der laatstge- noemde schrijvers te verstaan zijn: met den wil op het gevolg (i. c. den dood) gericht, opzet als oogmerk.

„Mutwillig” beteekent boosaardig, sine causa, zonder voldoende aanleiding.

In de woorden „auss gecheyt vnd zorn” is dan het

¹⁾ *Die Entstehungsgeschichte der Carolina*. 1876. Bl. 233—240.

geval gegeven, dat deze causa in aanmerking zou komen; n.l., in tegenstelling met het vroegere recht, alleen, wanneer de levensrooving in continenti plaats had ten gevolge van een plotseling opkomenden toorn, terwijl het dan voorts onverschillig was of deze doodslag verricht was met den wil om te dooden of niet.

Moord was het normale geval, doodslag de uitzondering.

In de uitgave van Kohler en Scheel staat in plaats van „todtschlag, (oder) auss gecheyt vnd zorn”: „todtschlag vnfursetzlich oder auss gechheit vnnd Zorn”, hetgeen inderdaad meer zin geeft: daardoor zou onder art. 137 vallen alle onopzettelijke doodslag, voorzoover niet begrepen onder de verontschuldigde gevallen van culpose levensrooving, m.a.w. alle mishandeling met doodelijken afloop. Volgens de uitlegging van Wachenfeld¹⁾ aan de hand der ed. princeps kan deze, voorzoover niet auss gecheyt vnd zorn begaan, eigenlijk nergens onder gebracht worden. Tevens echter bestond zij dan volgens zijn meening praktisch niet, daar òf geen causaliteitsverband tusschen de verwonding en den dood aangenomen, òf uit het gevolg het opzet geconstrueerd en tot moord geconcludeerd zal zijn.

Art. 137 noemt verder nog vier gequalificeerde gevallen van moord, n.l. „an hohen trefflichen personen, des thetters eygen herrn, zwischen eheleuten oder nahend gesipten freunden”, in welke gevallen strafverzwaring door het sleepen naar de plaats der executie of het pijnigen met tangen plaats kon hebben.

Afzonderlijk worden genoemd vergiftiging (art. 130), waarop ook een verzwaarde doodstraf stond, en levensroovingen door lichtvaardige handelwijzen van genees-

¹⁾ Bl. 20—22.

kundigen, welke naar bevind van zaken gestraft zouden worden (art. 134).

De in art. 137 bedoelde gevallen, dat er een excuus bestaat en derhalve geen straf of geen doodstraf zal toegepast worden, vindt men behandeld in de volgende artikelen. Zoo in de art. 139—145 noodweer, zoo in art. 146 levensrooving door toeval of onvoorzichtigheid; art. 150 noemt nog verschillende andere gevallen, als het plegen van het feit tot behoud van anderer lijf, leven of goed, of zoo men iemand des nachts „geverlicher weiss” in zijn huis vindt enz.

Art. 147 geeft regels betreffende het vaststellen van het causaliteitsverband tusschen verwonding en overlijden, ingeval hierover twijfel bestaat; art. 148 regels voor de aansprakelijkheid, zoo iemand bij een vechterij is gedood.

Eindelijk wordt in art. 151 de bewijslast voor het bestaan van een excuus op den beklaagde gelegd.

De wetenschap der 17de en 18de eeuw¹⁾, die de Karolina had te verwerken, was bezield met het streven germaansch- en romeinsch-rechtelijke beginselen met elkaar in overeenstemming te brengen en trachtte dit te doen door de Karolina in het romeinsch-rechtelijk systeem te wringen.

Verreweg de voornaamste plaats neemt hier Carpsovius in. Waar het Romeinsch recht voor een misdrijf *dolus* vereischte, den wil gericht op de verwezenlijking van het gevolg en de Karolina wel voor moord, doch niet voor doodslag dezen eisch stelde, hielp hij zich door aan te nemen *dolus indirectus*, indien slechts *animus laedendi* had bestaan, zoodat ook bij doodslag aan de Romeinsche opvatting was

¹⁾ Wachenfeld, bl. 23—29. Quintus, bl. 21—23.

voldaan en aan den eisch van dolus was vastgehouden.

Evenwel waren er sommige gevallen, waarin hij, schoon animus laedendi aanwezig was, geen dolus indirectus op den dood gericht aannam, n.l. 1. wanneer er een verwonding was, die slechts uiterst zelden den dood tengevolge had, 2. wanneer de dood eerst was gevolgd door omstandigheden buiten de handeling van den dader (b.v. onvoldoende verpleging). In deze gevallen werd niet de doodstraf, maar een poena extraordinaria toegepast. Op dit thema heeft men lustig voortgeborduurd en zodoende de bekende en berucht geworden leer van de letaliteit der verwondingen ontwikkeld, die, gelijk men zich kan voorstellen, dikwijls tot resultaten heeft gevoerd, met de waarheid geenszins in overeenstemming.

In plaats van het negatieve vereischte van moord „mutwillig” stelde Carpsovius „Hinterlist” en „verrätherisch Absicht”.

Doodslag werd nu in tegenstelling met vroeger als het normaal geval, homicidium simplex, beschouwd; moord was homicidium qualificatum; terwijl men verder noch verschillende andere gequalificeerde vormen onderscheidde.

In Oostenrijk ontstonden op den bodem van de Karolina en de daarop gevolgde doctrine de Ferdinanda (1656)¹⁾ en de Theresiana (1768)²⁾.

Een nieuwe periode werd geopend door de Josephina (1787)³⁾, ontstaan in het z.g. tijdperk der verlichting. De meest in het oog vallende verandering,

1) Wachenfeld, bl. 31—35. Quintus, bl. 24—26.

2) Wachenfeld, bl. 35—39. Quintus, bl. 26—27.

3) Wachenfeld, bl. 39—42. Quintus, bl. 27—29.

door dit wetboek gebracht, is wel de afschaffing van de doodstraf; zij werd vervangen door verscherpte vrijheidsstraffen. Opzettelijke levensrooving in het algemeen wordt „Mord” genoemd. Gequalificeerde vormen waren: moord op bloedverwanten, echtgenooten, personen, aan wie bijzondere eerbied verschuldigd was, moord met bijzondere wreedheid uitgevoerd, latrocinium, sluipmoord en betaalde moord. Voorts kon in geval van levensrooving in „Zorn, Übereilung und Gähne, Raufhandel und Tumulte” de rechter naar omstandigheden de straf verzachten.

Nadat in 1795 de doodstraf weer was ingevoerd, kwam in 1803 een nieuw wetboek, waarvan het Westgalicische¹⁾ van 1796 als voorlooper te beschouwen is; in dit laatste vinden we den *dolus indirectus* geheel losgemaakt van een richting op den dood als gevolg en eenvoudig *animus laedendi* vereischt voor „Mord”.

Het Wetboek van 1803²⁾ onderscheidt „Mord” en „Totschlag”. Definities hiervan vindt men in § 117: „Wer gegen einen Menschen mit dem Entschlusse ihn zu töten auf eine solche Art handelt, dass dessen Tod notwendig daraus erfolgt, macht sich des Verbrechens des Mordes schuldig”, en § 123: „Wird die Handlung, wodurch ein Mensch ums Leben kommt, zwar nicht mit dem Entschlusse ihn zu töten, aber doch in anderer feindseliger Absicht ausgeübt, so ist das Verbrechen ein Totschlag.”

Voor moord wordt hier vereischt de bepaalde wil, gericht op den dood als gevolg, voor doodslag is voldoende *animus nocendi*.

Het wetboek kent verschillende gequalificeerde vormen

¹⁾ Wachenfeld, bl. 42—44.

²⁾ Wachenfeld, bl. 44—48.

van moord en één van doodslag, n.l. doodslag, gepleegd tegen verwanten.

De doodstraf was gesteld op moord.

Uit de bepalingen van het wetboek 1803 ontstonden door slechts geringe wijzigingen die van het wetboek van 1852, dat nog steeds vigeerende is, niettegenstaande tal van ontwerpen voor een nieuw strafwetboek.

Onze aandacht verdient verder nog het Pruisische Landrecht¹⁾ (Allgemeines Landrecht für die preussischen Staaten), ingevoerd 1794. Dit onderscheidt doodslag en moord naar het opzet.

Als definitie van doodslag vindt men in § 806: „Wer in der feindseligen Absicht, einen anderen zu beschädigen, solche Handlungen unternimmt, woraus, nach dem gewöhnlichen allgemein oder ihm besonders bekannten Laufe der Dinge, der Tod desselben erfolgen musste, und ihn dadurch wirklich tötet, der hat als ein Totschläger die Strafe des Schwertes verwirkt”. Hierin zag men *dolus indirectus*.

Deze bepaling is nader uitgewerkt in de §§ 811-814, terwijl wij dan in § 815 vinden: „Ist es jedoch in den Fällen des § 811 bis 814 wahrscheinlich, dass der Thäter dennoch die Absicht zu töten nicht gehabt habe, so soll 10jährige bis lebenswierige Zuchthaus- oder Festungstrafe an Stelle der Todesstrafe treten”.

Het criterium van moord is „vorher überlegter Vorsatz zu töten” (§ 826). Hierin heeft men echter geen premeditatie te zien²⁾, doch eenvoudig *dolus directus*.

De straf op doodslag is het zwaard, op moord het rad. Een lichtere straf is alleen toegelaten in het geval

¹⁾ Wachenfeld, bl. 140—149. Quintus, bl. 44—46.

²⁾ Gelijk Temme wil; zie Quintus bl. 45.

van § 815. In vele gevallen waren verscherpte doodstraffen bepaald, als bij het plegen in vereeniging, ingevolge opdracht, door bandieten, door middel van vergif, tegen verwanten, met het doel om te berooven.

Deze bepalingen bleven bestaan tot na 10 ontwerpen in 1851 een nieuw strafwetboek voor Pruisen werd ingevoerd, welks bepalingen ten grondslag gestrekt hebben aan die van het Reichsstrafgesetzbuch.

Na aldus kortelijks de ontwikkeling in de voornaamste Germaansche landen nagegaan te zijn, komen wij tot het Fransche recht, dat bij zijn wording speciaal door de Italiaansche iuristen geïnfluenceerd is, die er in het bijzonder op uit waren Germaansche praktijk en Romeinsche theorie aan elkaar te huwen.

De eerste codificatie in Frankrijk, ¹⁾ de Code pénal van 1791 kenmerkt zich door den invloed, dien hij gehad heeft voor de verbreiding van het criterium der premeditatie. Nadat reeds in de 16de eeuw Julius Clarus onderscheiden had tusschen homicidium dolosum, waarbij „deliberatio (illum) occidendi non ex intervallo praecessit, sed in rixa, vel calore iracundiae supervenit” en homicidium ex proposito, „quando quis aggreditur alium praevia animi deliberatione ex intervallo praecedente, et illum interficit”, nadat deze opvatting ook in het oude Fransche recht geheerscht had, nadat Muyart de Vouglans (1780) een onderscheiding gemaakt had, waarbij het criterium der premeditatie te pas kwam, nadat het in Toscane in 1786 voor het eerst in een wetboek was opgenomen, ²⁾ kwam het in 1791 in de

¹⁾ Wachenfeld, bl. 224—227. Quintus, bl. 34—38.

²⁾ Tenzij men het reeds in de Karolina wil zien, hetgeen, gelijk wij zagen, zeer betwist wordt.

nieuwere Fransche wetgeving, vanwaaruit het door den Code pénal van 1810 enormen invloed heeft uitgeoefend.

De artt. 8 en 11 van den C. P. van 1791 geven de door dit wetboek gemaakte onderscheiding aan:

Art. 8: „L'homicide commis sans préméditation sera qualifié de meurtre et puni de la peine de vingt années de fers”.

Art. 11: „L'homicide commis avec préméditation sera qualifié d'assassinat et puni de mort”.

Alzoo hangt de toepassing der doodstraf van het aanwezig zijn van premeditatie af.

Provocatie is een grond, waardoor meurtre „excusable” verklaard kan worden en gestraft met 10 jaar kettingstraf. Beledigingen door woorden leveren hiervoor echter nooit voldoende grond op.

Een gequalificeerde vorm is meurtre, gepleegd tegen ascendenten, die met den dood gestraft wordt en waarbij de exceptie van provocatie niet toegelaten is. Voorts luidt art. 14: „Sera qualifié d'assassinat et comme tel puni de mort l'homicide qui aura précédé, accompagné ou suivi d'autres crimes, tels que ceux de vol, d'offense à la loi, de sédition, ou tous autres”. Afzonderlijk wordt vergiftiging genoemd.

Ten slotte zij nog een blik geworpen op het oude Nederlandsche recht. In de Middeleeuwen en verder tot in de 18de eeuw golden hier Germaansche beginselen. Als criteria noemden de schrijvers zoowel heimelijkheid als ook de bedoeling om te berooven of de verraderlijke wijze van handelen, gelijk blijken kan uit de plaatsen van Jan Matthijssen, Joost de Damhouder en Antonius Matthaeus, geciteerd door Quintus.¹⁾

¹⁾ Bl. 39, 40.

In 1809 kregen wij de eerste Nederlandsche codificatie, het Crimineel Wetboek voor het Koninkrijk Holland ¹⁾. Dit wetboek onderscheidt doodslag of manslag en moord.

De definitie van het eerste delict vindt men in art. 121: „Doodslag of manslag is in het algemeen de berooving van iemands leven, gepleegd met opzet om te dooden of te beleedigen, of door merkelijke schuld of onvoorzigtigheid.”

Een verdienste van het wetboek is, dat het het opzet op zichzelf en los van het gevolg beschouwt.

Was er opzet om te dooden, dan volgde de doodstraf (n.l. het zwaard), onverschillig, „of de wonde op zich zelve doodelijk geweest, dan in de gevolgen doodelijk geworden zij” (art. 125).

Was er slechts opzet om te beleedigen, dan volgde doodstraf, indien de wonde of beleediging op zichzelf doodelijk geweest was (art. 127), tenzij „duidelijk bleek, dat het voorzeide opzet om te beleedigen was ontstaan en uitgevoerd in drift, zonder eenig vooroverleg, en dat tevens, noch uit de wapenen of instrumenten daartoe gebruikt, noch uit de wijze, waarop de daad was gepleegd, eenige zware gevolgen hadden kunnen voorzien worden”, in welk geval de daders zullen „mogen worden gestraft met het zwaard over het hoofd, langdurige gevangenis en bannissement uit het koninkrijk” (art. 128).

En indien (bij opzet om te beleedigen) de wonde of beleediging niet op zichzelf doodelijk geweest was,

¹⁾ Uitgegeven door J. M. Kemper met een inleiding en aanmerkingen, die echter slechts tot art. 24 loopen, daar de voltooiing tengevolge van de vervanging van het wetboek door den Franschen Code niet heeft plaats gehad.

Wachenfeld, bl. 202—205. Quintus, bl. 41—43.

maar in de gevolgen doodelijk geworden, werden de daders gestraft „met het zwaard over het hoofd, gevangenis, bannissement uit het koninkrijk, of ander, naar de omstandigheden” (art. 129).

Een grond voor strafvermindering was aanwezig, indien de doodslag of manslag was begaan „in drift, door verregaande beledigingen, of langdurige tergingen veroorzaakt” (art. 130) ook bij aanmerkelijke overschrijding van de grenzen van noodweer, indien deze namelijk „zonder blijkbaren moedwil” heeft plaats gehad (art. 136).

De artt. 131 en 132 behandelen het veroorzaken van den dood door schuld, hetgeen ook onder doodslag of manslag begrepen was.

Tegenover doodslag staat moord, waarvan art. 95 zegt: „Moord is eene met geleider lage of verraderlijk gepleegde berooving van iemands leven”.

De straf was de strop, ook voor poging en deelneming (art. 98, 99, 100).

Nu geven de artt. 96 en 97 een opsomming van verschillende wijzen, waarop moord kan gepleegd worden, de artt. 122 en 123 hetzelfde ten aanzien van doodslag, beide opsommingen enuntiatief.

Eigenaardig is hier, dat art. 97 uitdrukkelijk bepaalt: „Moord kan ook worden gepleegd door opzettelijke nalatingen”.

Uit het feit, dat bij de opsomming onder moord drie daden worden genoemd, n.l. verworgen, verstikken of iemand vergift in te geven of te doen gebruiken, welke niet in art. 122 staan, leidt Quintus ¹⁾ af, dat de levensrooving op eene dier wijzen gepleegd, altijd met den naam van moord werd bestempeld.

Ik meen echter, dat wij deze conclusie niet behoeven

¹⁾ Bl. 43, nt. 1.

te trekken. In genoemde opsommingen kan men moeilijk iets anders zien dan gemoedelijke uitweidingen tot voorlichting van den rechter, die zeker niet in staat zijn de definities der artt. 95 en 121 te ontkrachten. Dat verworgen, verstikken en vergiftigen alleen onder de wijzen van het plegen van moord genoemd zijn, hiervan zal de oorzaak wezen, dat men zich de levensrooving op eene dier wijzen niet anders dan verraderlijk of met geleider lage gepleegd voorstelde. Had zich echter een bepaald geval voorgedaan, waarin b. v. vergiftiging niet verraderlijk noch met geleider lage gepleegd was, b. v. doordat men iemand met openlijk geweld vergif ingegeven had, dan zou m.i. de rechter hebben moeten aannemen doodslag, niet het speciale geval van moord, „eene met geleider lage of verraderlijk gepleegde berooving van iemands leven.”

Bij de vermelding in art. 97, dat moord ook kan worden gepleegd door opzettelijke nalatingen, heeft men zeer zeker er niet aan gedacht deze bij doodslag of manslag uit te sluiten, daar immers onder dit delict het veroorzaken van dood door schuld valt, hetgeen nog veel eerder door nalatingen, opzettelijk of niet, gepleegd zal worden.

Voor moord zal eindelijk vereischt zijn geweest opzet om te dooden. Dit volgt m.i. niet uit het gebruik van het woord opzettelijk in de artt. 96 en 97 ¹⁾, immers „onopzettelijke daden” zijn alleen denkbaar bij levensrooving door schuld, maar uit art. 11, bepalende: „Opzet is de wil, om te doen of te laten die daden, welke bij de wet verboden of geboden zijn. Zoo dikwijls bij dit wetboek niet anders uitdrukkelijk is bepaald, wordt zoodanig opzet vereischt tot het wezen en de strafbaarheid der misdaad of overtreding,” en

¹⁾ Gelijk Quintus, bl. 43, schijnt te willen.

blijkt voorts uit de uitdrukkelijke vermelding van het opzet om te beledigen in de definitie van doodslag en hieruit, dat in art. 123 alleen ten aanzien van doodslag wordt gezegd: „Ook kan deze misdaad worden gepleegd door iemand met ongeoorloofde oogmerken schadelijk voedsel, of gevaarlijke artsenijen in te geven, of te doen gebruiken.” Dat deze wijze van levensrooving niet bij moord en wel bij doodslag wordt vermeld, kan niet zijn, omdat men haar min verraderlijk achtte, want, wat verraderlijkheid betreft, staat zij precies gelijk met vergiftiging, die bij moord wordt genoemd: de reden moet gezocht worden in de uitdrukking „ongeorloofde oogmerken”, die niet alleen opzet om te dooden, doch ook andere bedoelingen insluit.

Het is aan Nederland niet vergund geweest een rechtsontwikkeling gade te slaan op den bodem van zijne eerste, in vele opzichten zoo uitnemende codificatie. Ruw geweld maakte een einde aan haar bestaan en de 25ste November 1810 zag den Franschen Code pénal in deze landen toepasselijk verklaard, aan welks heerschappij wij ons eerst in 1886 onttrokken hebben.

DERDE HOOFDSTUK

HEDENDAAGSCHE WETGEVINGEN

In de behandeling van opzettelijke levensrooving door de wetgevingen en ontwerpen ¹⁾ speelt zoowel de begripsonderscheiding tusschen doodslag en moord als het criterium der premeditatie ²⁾ een groote rol. De premeditatie dient ('t zij alleen of naast andere criteria) tot onderscheiding van de begrippen moord en doodslag òf komt voor als verzwarende omstandigheid. Wetgevingen, waarin de premeditatie in het geheel niet genoemd wordt, zijn er slechts zeer weinige, n.l. Engeland, Oostenrijk (ook sommige van de Oostenrijksche ontwerpen), het Zwitsersch ontwerp en Rusland.

We kunnen nu de wetgevingen en ontwerpen verdeelen in twee hoofdgroepen, n.l. 1. die, welke een onderscheiding tusschen moord en doodslag kennen, 2. die, welke haar niet kennen. De tweede groep is verreweg de kleinste, doch bevat eenige der nieuwste legislatieve producten; tot haar behooren Italië (1889), Chili (1889), Brazilië (1900), de Japansche ontwerpen (1899 en 1903), Rusland (1903).

¹⁾ Men zie hiervoor v. Liszt. *Verbrechen und Vergehen wider das Leben in Vergleichende Darstellung des deutschen und ausländischen Strafrechts*. Besonderer Teil. Bnd. V. 1905.

²⁾ Hier bedoeld in algemeenen zin en dus omvattend de Fransche *préméditation*, de Duitsche *Überlegung*, den Nederlandschen voorbedachten raad.

De eerste hoofdgroep is dan weder te onderscheiden in twee groepen, n.l. 1. die, waarbij die onderscheiding uitsluitend rust op het criterium der premeditatie en 2. die, waarbij dit niet het geval is; veelal worden hier verschillende gequalificeerde gevallen onder de benaming moord samengevat. Tot de eerste behooren Frankrijk, België, Luxemburg, Monaco, verschillende Zwitsersche kantons, Roemenië, Servië, Griekenland, Japan, Rusland (1866), Duitschland, Zweden, Denemarken, Finland, Hongarije, Nederland. Tot de tweede Oostenrijk, Spanje, Portugal, verschillende Zuidamerikaansche Staten, het Zwitsersch ontwerp.

Voorts zijn er verschillende verzwarende en enkele verzachtende omstandigheden, die tot zwaardere of lichtere bestraffing aanleiding geven; het minst komen deze voor bij de groep, die premeditatie als uitsluitend criterium tusschen moord en doodslag heeft; in de andere wetgevingen worden veelal de verschillende door verzwarende omstandigheden gekenmerkte levensroovingen als moord beschouwd.

Als de voornaamste van de verzwaarde vormen kunnen genoemd worden: de levensrooving, gepleegd tegen hooge ambtenaren, tegen geestelijken gedurende de uitoefening hunner bediening, tegen bloedverwanten of echtgenoot; sluipmoord, vergiftiging, het dooden met bijzondere wreedheid; de levensrooving andere delicten vergezellend; gepleegd in vereeniging; met premeditatie; uit moordlust; om geldelijk voordeel; bij recidive.

Als verzachtende omstandigheden vindt men: hevige gemoedsbeweging; provocatie; betrapping van den echtgenoot op overspel, ook wel uitgebreid tot betrapping van de dochter, en zelfs zuster, bij ongeoorloofde geslachtsgemeenschap; overschrijding van de grenzen van noodweer of van een tuchtrecht.

Wat de straffen aangaat, is de voornaamste onderscheiding, welke te maken valt, die tusschen de wetgevingen, waarin de doodstraf tegen de zwaardere vormen van levensrooving 't zij absoluut of facultatief bedreigd is, en de wetgevingen, door welke deze straf op doodslag of moord niet gesteld is. Tot deze laatste behooren San Marino, Roemenië, Portugal, Nederland, Italië, Noorwegen, Rusland, verschillende Zwitsersche kantons, sommige Staten van Noord-Amerika, enkele Zuidamerikaansche staten, voorts het Zwitsersch ontwerp.

Garraud ¹⁾ onderscheidt de voornaamste strafwetgevingen in vier groepen, n.l. de Engelsche, de Fransche en de Germaansche, terwijl de vierde gevormd wordt door de Russische wetgeving. Met de belangrijkste vertegenwoordigers van drie dezer groepen zullen wij kennis maken door thans nog eenigszins nauwkeuriger na te gaan, hoe ons onderwerp geregeld is in Frankrijk, Duitschland en Engeland.

De Fransche Code Pénal ²⁾ van 1810, van de moderne codificaties de oudste en die aan zeer vele wetgevingen tot voorbeeld heeft gestrekt, behandelt de opzettelijke levensrooving in de artt. 295—304; voorts vindt men een deel van de stof in den paragraaf, getiteld „Crimes et délits excusables, et cas où ils ne peuvent être excusés” (artt. 321—326), en in den daarop volgende paragraaf, handelend van „Homi-

¹⁾ *Traité théorique et pratique du Droit pénal français*. 2e dr. I. 83.

²⁾ Chauveau en Hélie. *Théorie du Code Pénal*. 2360—2420; 2490—2529; 2663—2686; 2691—2716.

Garraud. *Traité théorique et pratique du Droit pénal français*. IV. 1562—1653.

cide, blessures et coups non qualifiés crimes et délits" (artt. 327—329).

De grondvorm van de delicten tegen het leven gericht is in den Code meurtre, in art. 295 gedefinieerd als „l'homicide commis volontairement." Homicide beteekent eenvoudig levensrooving in den ruimsten zin en omvat ook het veroorzaken van den dood door schuld (homicide involontaire); l'homicide commis volontairement is opzettelijke levensrooving. Vroeger werd in Frankrijk door de praktijk deze bepaling algemeen zoo opgevat, dat opzet om te mishandelen voldoende was, totdat in 1832 deze opvatting is afgesneden door de toevoeging van een tweede lid aan art. 309, inhoudende een afzonderlijke strafbepaling tegen mishandeling met doodelijken afloop.

Als gequalificeerde vormen van meurtre vinden we genoemd assassinat (art. 296), parricide (art. 299) en infanticide (art. 300), terwijl art. 304 spreekt van meurtre onder bepaalde verzwarende omstandigheden gepleegd.

Assassinat is „tout meurtre commis avec préméditation ou de guet-apens."

Van préméditation geeft art. 297 de volgende definitie: „La préméditation consiste dans le dessein formé avant l'action, d'attenter à la personne d'un individu déterminé, ou même de celui qui sera trouvé ou rencontré, quand même ce dessein serait dépendant de quelque circonstance ou de quelque condition."

Deze definitie wordt algemeen gelaakt. Feitelijk zegt zij niets anders dan dat eenigen tijd vóór de handeling het plan moet opgevat zijn. De Fransche schrijvers echter ¹⁾, volgens Garraud „par voie d'interprétation,

¹⁾ Zie Garraud. IV. 1618 en Legrand. *De la Préméditation*. Thèse. Parijs. 1898. Bl. 142, 143.

en s'appuyant sur les mots „dessein formé avant l'action", ¹⁾ slagen erin ook het vereischte van sang-froid te handhaven, ofschoon Chauveau en Hélie ²⁾ met zooveel woorden zeggen: „D'ailleurs la préméditation ne suppose pas que le crime ait été nécessairement combiné de sang-froid, elle suppose seulement que la réflexion l'a précédé et qu' il n'est pas le résultat d'un premier mouvement." Voorts wordt er ook over getwist, of het verloop van tijd tusschen het opvatten van het voornemen en de uitvoering niet voldoende aanwijzing is voor het bestaan van préméditation. ³⁾

Het is geen wonder, dat met het oog op de definitie van art. 297 de jury's dikwijls premeditatie aannemen, wanneer slechts van tijdsverloop is gebleken.

Een dergelijke opvatting, die althans niet meer dan réflexion, dan eenig overleg, vereischt schijnt te achten, straalt door in de arresten van de Cour de Cassation, beslissend, dat préméditation steeds aangenomen moet worden, indien geconstateerd is guet-apens, zoodat deze, het andere, met préméditation alternatief gestelde vereischte voor assassinat, slechts een bijzonder geval van préméditation zou opleveren. Guet-apens nu wordt in art. 298 aldus gedefinieerd: „Le guet-apens consiste à attendre plus ou moins de temps, dans un ou divers lieux, un individu, soit pour lui donner la mort, soit pour exercer sur lui des actes de violence."

Terecht merkt Garraud ⁴⁾ op, dat deze omstandig-

¹⁾ Ofschoon Garraud zelf feitelijk de definitie laat varen en zich eenvoudig baseert op de beteekenis, die volgens hem préméditation moet hebben.

²⁾ *Théorie du Code Pénal.* 2412.

³⁾ Zie Legrand. bl. 145.

⁴⁾ IV. 1620.

heid zich kan voordoen, zonder dat aan het door hem en andere schrijvers gestelde vereischte van sang-froid voldaan is.

Er dient voorts nog op gewezen, dat voor *préméditation* of *guet-apens* niet noodig is, dat het vooraf opgemaakte plan het veroorzaken van den dood omvatte, of bij het opwachten van het slachtoffer de bedoeling van levensrooving besta; voldoende is steeds het plan om te mishandelen, en *préméditation* of *guet-apens* in dezen zin is voldoende om assassinat op te leveren, indien slechts de levensrooving, die niet in het vooraf gevormde plan opgenomen was, ten slotte toch opzettelijk is gepleegd; anders zou aan de vereischten voor meurtre niet voldaan zijn.

Parricide is „le meurtre des pères ou mères légitimes, naturels ou adoptifs, ou de tout autre ascendant légitime”.

Een questie is, of in het geval van natuurlijke ouders erkenning vereischte is. Garraud ¹⁾ eischt, dat de afstamming op de een of andere wettelijke wijze zij vastgesteld.

Infanticide is meurtre of assassinat ²⁾ van een pasgeboren kind.

Wat is een „enfant nouveau-né”? Dit zal te beoordeelen zijn in verband met bekendheid van de geboorte. Onbekendheid der geboorte en in verband daarmee gemakkelijker om het misdrijf verborgen te houden is ook de grond geweest, die infanticide onder de verzwaarde vormen deed opnemen.

Sinds 1901 is op kindermoord en -doodslag door de moeder (onverschillig onder welke omstandigheden) een lichtere straf gesteld dan op assassinat resp. meurtre,

¹⁾ IV. 1592.

²⁾ Aldus sinds 1901.

die evenwel toch nog vrij gestreng is, n.l. in geval van assassinat levenslange, van meurtre tijdelijke dwangarbeid. Voor mededaders en medeplichtigen blijft het feit een verzwaarde vorm.

De verzwarende omstandigheden genoemd in art. 304, zijn aanwezig, indien de meurtre vergezeld was van een ander strafbaar feit. Onderscheid wordt echter gemaakt, naar gelang dit feit een crime of délit is. Is het een crime, dan is voldoende, zoo deze door den meurtre was voorafgegaan, gevolgd of vergezeld. In geval van een délit is er nauwer verband vereischt, n.l. dat de meurtre gestrekt hebbe om dit feit voor te bereiden, gemakkelijk te maken of uit te voeren, om de vlucht te dekken of straffeloosheid te verzekeren.

Een eenigszins bijzondere plaats nemen in deze § in de artt. 301 en 303. Het eerste handelt van empoisonnement en qualificeert aldus „tout attentat à la vie d'une personne, par l'effet de substances qui peuvent donner la mort plus ou moins promptement, de quelque manière que ces substances aient été employées ou administrées et quelles qu'en aient été les suites.”

Tot de elementen van dit delict behoort dus niet noodwendig een levensrooving. Het is voltooid, wanneer slechts een aanslag is gepleegd; een aanslag op het leven: opzet gericht op den dood is dus wel vereischt.

Terecht wordt deze bepaling gelaakt: daar de aanslag het voltooide delict oplevert, zijn hierop de bepalingen omtrent poging ¹⁾ niet toepasselijk en zal het feit dus onder art. 301 vallen, zelfs indien de dader zelf

¹⁾ Zie art. 2 C. P.

door tegengif het effect van den aanslag heeft voorkomen.

Ofschoon de uitdrukking „substances qui peuvent donner la mort” ten dezen niet afdoend is, heerscht toch ten aanzien van het artikel deze opvatting, dat bepaald bedoeld is vergif.¹⁾

Art. 303 behelst een bepaling betreffende feiten, die geheel buiten verband met levensrooving kunnen zijn; het spreekt van hen, die „pour l'exécution de leurs crimes emploient des tortures ou commettent des actes de barbarie”; onverschillig is bij welke crimes dit voorvalt. Grond voor plaatsing in deze paragraaf is echter, dat de bedrijvers van deze feiten zullen gestraft worden als schuldig aan assassinat.

De straffen op de hier besproken misdrijven gesteld zijn voor meurtre levenslange dwangarbeid, meurtre onder de verzwarende omstandigheden van art. 304 de dood (art. 304), assassinat, parricide, infanticide en empoisonnement de dood (art. 302), waarbij voor den wegens parricide veroordeelde nog de bijzondere bepaling geldt, dat hij naar het schavot gevoerd zal worden blootvoets, slechts bekleed met een hemd, het hoofd gehuld in een zwarten sluier en vóór de executie op het schavot zal worden tentoongesteld, terwijl zijn vonnis voorgelezen wordt (art. 13); vroeger (vóór 1832) kwam hierbij nog het afhakken van de rechterhand.

De artt. 321 vlgg. geven enkele gevallen, waarin meurtre verschoonbaar verklaard wordt en diensvolgens een geringere straf bedreigd, n.l. gevangenisstraf van zes maanden tot twee jaar. Deze gevallen zijn: provocatie „par des coups ou des violences graves envers les personnes” (art. 321); het binnendringen

¹⁾ Zie Garraud IV. 1636.

van een erf of woning gedurende den dag (art. 322); betrapping op overspel in de echtelijke woning door den man (voor den meurtre zoowel op de vrouw als op den medeplichtige) (art. 324).

Overigens kan provocatie als grond voor verschoonbaarheid bij meurtre tusschen echtgenooten slechts gelden, indien het leven van den echtgenoot, die den meurtre pleegde, in oogenblikkelijk gevaar was (art. 324); dit geval lijkt zeer veel op noodweer, is daarvan echter onderscheiden, doordat voor noodweer vereischt is noodzakelijkheid van het te rechtvaardigen feit.

Bij parricide is verschoonbaarheid uitgesloten (art. 323).

In de artt. 327 vlgg. vindt men eenige rechtvaardigingsgronden, ten onzent in het algemeen gedeelte opgenomen, hier speciaal met betrekking tot levensrooving en mishandeling gesteld. Deze rechtvaardigingsgronden zijn: wettelijk voorschrift gecombineerd met bevel van het wettig gezag (art. 327); noodweer, „la nécessité actuelle de la légitime défense de soi-même ou d'autrui” (art. 328). Als onder noodweer begrepen worden in art. 329 uitdrukkelijk genoemd de gevallen, dat opgetreden is tegen het binnendringen van een erf of woning bij nacht of tegen diefstal en plundering met geweld.

Het overzicht van de regeling dezer stof in de Fransche wet zou niet volledig zijn, indien ik niet ten slotte wees op het algemeene artikel 463, dat strafvermindering voorschrijft ingeval door de jury verzachtende omstandigheden zijn aangenomen, een voorschrift, waardoor, gelijk men beseffen zal, de hierboven medegedeelde straffen veel van hare gestrengheid verliezen. Het kan ook toegepast worden op de zooeven genoemde verschoonbare gevallen.

Het Strafgesetzbuch für das deutsche Reich

van 1870 heeft wel, evenals bijna alle Europeesche strafwetgevingen, indirect invloed van den Code Pénal ondergaan, maar vertoont toch een eigen karakter en, kind van een nieuweren tijd, munt het ook in systematiek en beknoptheid boven het Fransche wetboek uit. Doodslag en moord worden behandeld in de §§ 211—215,¹⁾ voorkomend in den Abschnitt over Verbrechen und Vergehen wider das Leben.

't Eerst wordt in § 211 een omschrijving van Mord gegeven; volgens deze is moordenaar „wer vorsätzlich einen Menschen tötet, wenn er die Tötung mit Überlegung ausgeführt hat”; wordt het vereischte van uitvoering mit Überlegung niet vastgesteld, dan is Totschlag aan te nemen (§ 212).

Welke beteekenis aan de Überlegung van § 211 moet toegekend worden, is niet zoo gemakkelijk uit te maken.

Quintus²⁾ schijnt haar, zonder deze meening verder te adstrueeren, op te vatten als overleg, in den zin van het kiezen der meest geschikte middelen, hetgeen trouwens toenmaals (1892) in Deutschland wel minder betwist schijnt geweest te zijn.

Thans zijn daar de meeningen echter zeer verdeeld. Men kan twee richtingen³⁾ onderscheiden; de eerste, voorgestaan o. a. door Wachenfeld, Binding⁴⁾,

¹⁾ von Liszt. *Lehrbuch des deutschen Strafrechts*. 14^e en 15^e druk. 1905. § 83.

Dr. R. Katzenstein. *Die vorsätzliche Tötung nach geltendem Recht*. Z. XXIV.

²⁾ *Het onderscheid tusschen Moord en Doodslag*. Bl. 63.

³⁾ Katzenstein in Z. XXIV, bl. 516. v. Liszt in *Vergleichende Darstellung*. Bes. Teil, Bnd. V, bl. 42.

⁴⁾ *Lehrbuch*. 2e dr. 1902. Bes. Tl, I, bl. 27 zegt hij: „Diese Ueberlegung bezieht sich nicht wesentlich auf die Mittel der Tötung....

Frank, G. Opitz, ¹⁾ ziet in de Überlegung het wikken en wegen der motieven vóór en tegen de daad, alvorens men tot het plegen daarvan besluit, de andere, voorgestaan o.a. door Holtzendorff, Meyer, Olshausen, Katzenstein, het handelen volgens een overdacht plan; de eerste een overleggen, of, de tweede, hoe men zal handelen.²⁾

De aandacht zij er nog op gevestigd, dat ééinig overleg in beide beteekenissen wel steeds bij een opzettelijke handeling zal plaats hebben. ³⁾ Hier moet dus bedoeld zijn Überlegung in praegnanten zin en het zal in elk speciaal geval naar omstandigheden beoordeeld moeten worden, of deze aanwezig was.

Beide uitleggingen, zoo even genoemd, kunnen m.i. met de woorden der wet overeengebracht worden. Wanneer het artikel, in tegenstelling met het Pruisische wetboek ⁴⁾, welks § 175 sprak van: „Wer vorsätzlich und mit Überlegung einen Menschen tötet” zegt: „wenn er die Tötung mit Überlegung ausgeführt” hat en de toelichting: „Eine Abänderung der Begriffsbestimmung des preussischen Str.G.B. hat nur insofern stattgefunden, als der Entwurf in Anlehnung an das Königl. sächsische Str.G.B. die Zeit der Ausführung der Tat als die entscheidende erachtet”,

sondern auf das Gewicht der Abhaltungsgründe” en: „Der Mörder ist sich der Schwere der Tat voll bewusst und will sie dennoch als Mittel zu seinem Zwecke”.

¹⁾ *Die Scheidung der vorsätzlichen Tötungsdelikte*. Diss. Breslau. 1905.

²⁾ v. Liszt neemt aan, dat bij het overwegen, of men de daad zal doen, noodzakelijk ook het hoe zal overdacht worden en acht nu beide vereischt.

³⁾ Verg. Quintus, bl. 60, nt. 1. Opitz, bl. 29, 32.

⁴⁾ Dit heeft aan het Reichsstrafgesetzbuch ten grondslag gestrekt.

behoeft nog niet gezegd te worden ¹⁾, dat het beslist onjuist is de Überlegung te beschouwen als de wijze van totstandkoming van het besluit, dat men zal handelen, wijl deze bij de uitvoering afgeloopen is. Het is niet onmogelijk te zeggen, „dat de uitvoering van iets „mit Überlegung” heeft plaats gehad, als zij heeft plaats gehad op grond van een „mit Überlegung” gevat besluit en, wat betreft den nadruk, gelegd op het beslissende van het tijdstip der uitvoering, hiervan kan de beteekenis gezocht worden in het willen afsnijden van de meening, dat verband tusschen het met Überlegung genomen besluit en de uitvoering niet noodig zou zijn. Het is dan niet eens noodig om, zooals Wachenfeld, ²⁾ een „Bildung, Neu- oder Umbildung” van het besluit tijdens de uitvoering te eischen.

Evenwel moet erkend worden, dat de uitdrukking „mit Überlegung ausführen” correcter is in den anderen gedachtengang, die er door bedoeld wil zien een uitvoeren volgens een overdacht plan.

Ook de geschiedenis van de uitdrukking in de Saksische wetgeving, vanwaaruit zij in het Reichsstrafgesetzbuch gekomen is, sluit geen der beide opvattingen absoluut uit. Het is zeer zeker van belang, dat in het Saksische wetboek van 1838 moordenaar genoemd werd: „Wer die von ihm verursachte Tötung infolge eines mit Vorbedacht gefassten Entschlusses oder mit Überlegung ausgeführt hat” terwijl men dan in het wetboek van 1855, waaruit de bepaling van het R.Str.G.B. overgenomen is, het eerste vereischte heeft laten vallen. Met het oog hierop schijnt de verklaring der tweede meening zeker meer onge-

¹⁾ Gelijk Katzenstein, bl. 522, doet.

²⁾ *Die Ueberlegung in unserem heutigen Mordbegriff*. Diss. Göttingen. 1887. Bl. 27.

zocht, maar toch, ook afgezien daarvan, dat het nog niet beslist zeker is, dat de Rijkswetgever, de bepaling van het Saksische wetboek overnemende, daarmede hetzelfde bedoelde,¹⁾ is het niet onmogelijk, dat men door „mit Überlegung ausgeführt” in tegenstelling van „infolge eines mit Vorbedacht gefassten Entschlusses” heeft willen uitdrukken het geval, dat het wikk en wegen der motieven eerst bij of onmiddellijk vóór de uitvoering plaats heeft, dat besluit en uitvoering ongeveer samenvallen en toch het besluit voldoende overwogen werd.²⁾

In de praktijk schijnt over de beteekenis van het criterium der Überlegung geen eenstemmigheid te bestaan; ³⁾ er valt echter te wijzen op beslissingen van het Reichsgericht, die den indruk geven, alsof gedacht is aan het overwegen der middelen van uitvoering.⁴⁾

Voor een onpartijdig toeschouwer schijnt de quaestie dus vooralsnog niet uit te maken, tenzij men, erkennende de onmogelijkheid om de bedoeling van den wetgever met zekerheid vast te stellen, tot de enkele woorden der wet wilde terugkeeren en aannemen, dat § 211 toegepast moet worden steeds, wanneer Überlegung in een der beide beteekenissen aanwezig is en er verband bestaat tusschen haar en de uitvoering.

¹⁾ Men denke aan het bekende geval van de onderscheiding in rechts- en wetsdelicten, aan Luden ontleend, welke aan onze onderscheiding van misdrijven en overtredingen is ten grondslag gelegd, terwijl toch Luden daarmee iets geheel anders bedoelde, dan men erin zag.

²⁾ Ofschoon Katzenstein, bl. 519, zegt, dat daarvoor „kein vernünftiger Grund besteht”.

³⁾ Opitz, bl. 27.

⁴⁾ *Entscheidungen des Reichsgerichts in Strafsachen*. III, bl. 295. Uitspr. 22 Jan. 1881; XXXII, bl. 253. Uitspr. 6 Juli 1899; XXXVI, bl. 26. Uitspr. 9 Dec. 1902.

Komen we na deze uitweiding bij het Deutsche wetboek terug, dan vinden we voorts in § 213 de verzachtende omstandigheden, die aanleiding geven tot een lichtere bestraffing van Totschlag; als zoodanig worden genoemd het geval, dat de doodslager „ohne eigene Schuld durch eine ihm oder einem Angehörigen zugefügte Misshandlung oder schwere Beleidigung von dem Getöteten zum Zorne gereizt und hierdurch auf der Stelle zur That hingerissen worden (war)” of andere verzachtende omstandigheden.

„Angehörige” in den zin van het Strafgesetzbuch zijn bloed- en aanverwanten in de op- en afgaande linie, ouders en kinderen door adoptie, pleegouders en -kinderen, echtgenooten, broeders en zusters en hunne echtgenooten, benevens verloofden (§ 52).

„Misshandlung” en „schwere Beleidigung” zullen hier niet in technischen zin genomen moeten worden; zoo zal onder de laatste b.v. vallen overspel.

„Auf der Stelle” is op te vatten als „terwijl de hevige gemoedsbeweging nog voortduurt”.

Aan den anderen kant zien wij in de §§ 214 en 215 verzwarende omstandigheden. De eerste is het verband met een ander strafbaar feit; onder deze omstandigheid handelt, volgens de Deutsche wet: „wer bei Unternehmung einer strafbaren Handlung um ein der Ausführung derselben entgegentretendes Hindernis zu beseitigen oder um sich der Ergreifung auf frischer That zu entziehen, vorsätzlich einen Menschen tötet.”

De vraag doet zich voor: omvat Unternehmung ook voorbereidingshandelingen? Zij wordt veelal in toestemmenden zin beantwoord.

De tweede verzwarende omstandigheid is aanwezig, indien doodslag wordt gepleegd tegen ascendenten, waaronder zoowel wettige als onwettige te begrijpen zijn.

De straffen, door de Deutsche wet bepaald, zijn

voor Mord de doodstraf, voor Totschlag tuchthuis van ten minste vijf jaar; voor Totschlag onder de verzachtende omstandigheden van § 213 gevangenisstraf van ten minste zes maanden, onder de verzwarende omstandigheden van § 214 en § 215 tuchthuis van ten minste tien jaar of voor het leven.

Het Engelsche recht¹⁾ heeft zich geheel afzonderlijk en op eigenaardige wijze ontwikkeld en door zijn groote vasthoudendheid (althans theoretisch) aan het oude maakt het dikwijls een curieuzen indruk.

Alle handelingen, die volgens ons recht doodslag of moord zouden opleveren, zijn in Engeland begrepen onder homicide. Zooals wij zien zullen, omvat dit begrip echter meer. Homicide is te onderscheiden in lawful en unlawful homicide. Unlawful homicide valt uiteen in murder en manslaughter.

De straf op deze misdrijven gesteld vinden we in de Consolidation-acts van 1861 (24 & 25 Vic. c. 100); voor de uitwerking der begrippen hebben wij ons echter te wenden tot de Common law, die ons ook niet in den steek laat, daar in den loop der tijden zich een vaststaande leer en iurisprudentie gevormd heeft.

Homicide nu is het dooden van een mensch door een mensch, d. i. het veroorzaken van zijn dood door een handeling of omissie, opzettelijk of onopzettelijk. Opmerkenswaardig is, dat hierbij nog de verouderde Germaansche rechtsregel geldt, dat men niet geacht

¹⁾ Stephen. *A Digest of the Criminal Law*. Art. 218—232.

Stephen. *A History of the Criminal Law of England*. III, ch. XXVI.

Mr. A. E. Bles. *Moord en doodslag in het Engelsche en het Nederlandsche Strafrecht*. T. v. S. VI.

v. Liszt in *Vergleichende Darstellung des deutschen und ausländischen Strafrechts*. Bes. Tl. Bnd. V, bl. 30—34.

wordt iemand gedood te hebben, wanneer na het toebrengen van het letsel, dat den dood veroorzaakt zou hebben, een jaar en een dag verlopen is.

Lawful (hetzij justifiable of excusable) en dus niet strafbaar is homicide in de volgende gevallen: als wettige executie of andere wettige maatregel, tot het bewaren van den vrede of het voorkomen van sommige delicten, in noodweer en door een toeval, tenzij dit laatste veroorzaakt is door een unlawful act. Onder de uitdrukking unlawful act meent Stephen ¹⁾ te mogen begrijpen: „all crimes, all torts, and all acts contrary to public policy or morality or injurious to the public; and particularly all acts commonly known to be dangerous to life.”

Wat niet onder lawful homicide valt levert op unlawful homicide en dus 't zij murder of manslaughter.

Murder vinden wij gedefinieerd als „unlawful homicide with malice aforethought.”

Manslaughter is „unlawful homicide without malice aforethought.”

Deze definities zijn eenvoudig en duidelijk, minder echter het begrip malice aforethought. De betekenis van deze uitdrukking is geenszins „voorbedachte raad”, veeleer „een boosaardige gezindheid en bedoeling”; bekend is de omschrijving geworden: „a heart regardless of social duty and fatally bent upon mischief.”

Moge het begrip eenigszins vaag zijn, de iurisprudentie heeft dit criterium sinds lang in vaste vormen gegoten, zoodat geen twijfel behoeft te bestaan omtrent de onderscheiding tusschen murder en manslaughter.

¹⁾ *History*. III. Bl. 16.

Malice aforethought, en dus murder, is dan aanwezig in de volgende gevallen:

1. bij opzet, gericht op den dood of zwaar lichamelijk letsel;

2. bij wetenschap, dat de handeling, die den dood heeft veroorzaakt, waarschijnlijk den dood of zwaar lichamelijk letsel zou veroorzaken (onverschillig of men gewenscht heeft, dat de dood zou intreden of het tegengestelde);

3. bij opzet, gericht op het plegen van de een of andere felony; ¹⁾

4. bij opzet om zich te verzetten tegen een dienaar der iustitie in de rechmatige uitoefening zijner bediening;

in de beide laatste gevallen onverschillig, of men den dood wellicht door een louter toeval veroorzaakt heeft. Wanneer men nu weet, dat op murder imperatief de doodstraf is gesteld, behoeft de absurdheid van deze twee verouderde regels geen betoog. In de praktijk doen zij echter weinig schade, daar het recht van gratie hier te hulp komt en de beslissing aldus feitelijk uit de handen van den rechter in die van den Home Secretary overgaat.

Uit het bovenstaande volgt, dat malice aforethought ontbreekt en dus manslaughter aanwezig is in alle gevallen, dat de dood veroorzaakt is door een unlawful act ²⁾, niet onder een van de 4 genoemde voorwaarden, hetgeen, van den positieven kant bezien, doorgaans hierop neer zal komen, dat er was opzet, gericht op een feit, dat slechts misdemeanour oplevert,

¹⁾ In het Engelsche recht zijn de delicten (crimes) verdeeld in treason, felonies en misdemeanours.

²⁾ Zie hierboven, bl. 78.

of dat de dood veroorzaakt werd door een ander, op zichzelf niet strafbaar, unlawful act, speciaal een of andere handeling van gevaarlijken aard.

Voorts is ook manslaughter aanwezig, als de levensrooving plaats heeft gehad in de opwinding (heat of passion), veroorzaakt door provocatie. Verschillende regels geven de gevallen, waarin provocatie aangenomen zal worden.

Murder is het normale, manslaughter het uitzonderingsgeval; in twijfelachtige gevallen rust de bewijslast, dat niet murder aanwezig is, op den beklaagde.

De straf op murder is de dood, op manslaughter tijdelijke of levenslange strafarbeid (penal servitude) of gevangenisstraf van ten hoogste twee jaar met of zonder dwangarbeid (hard labour) of geldboete.

Wanneer we op de zooeven uiteengezette regels letten, zien we, dat wat in onze wet heet „veroorzaken van den dood door schuld” in Engeland zoowel murder als manslaughter zal kunnen opleveren, terwijl aan den anderen kant sommige gevallen, die onder ons art. 307 zouden vallen, wellicht geheel straffeloos zullen blijven, als zijnde de dood niet veroorzaakt door een unlawful act.

Als zeer eigenaardig mag voorts vermeld worden, dat het Engelsche recht zelfmoord en dus ook poging tot en medeplichtigheid aan zelfmoord, geheel volgens de gewone regels op homicide behandelt. Hetzelfde lot treft het duel met doodelijken afloop; wanneer het plaats heeft onmiddellijk na een twist, zonder dat de opwinding bedaard is, worden beide partijen geacht elkander provocatie te geven, wordt in koelen bloede geduëlleerd, dan is er murder. Evenmin bestaat er een bijzondere bepaling voor kindermoord, waarbij echter alweer het recht van gratie theorie en praktijk heeft te verzoenen.

Verschillende pogingen in Engeland om te geraken tot herziening en codificatie van het geheele strafrecht (ontwerpen 1878, 1879, 1880) of partiëele wijziging op het onderhavige stuk (ontwerpen 1882, 1899), hebben schipbreuk geleden.¹⁾ Men schijnt in de praktijk de behoefte aan wijziging niet sterk te gevoelen.

Een verdere ontwikkeling van het Engelsche recht ten dezen zien wij in de Vereenigde Staten van Amerika en in verschillende Engelsche koloniën.²⁾

¹⁾ Zie over deze ontwerpen v. Liszt in *Vergleichende Darstellung*. Bes. Tl. Bnd. V, bl. 33, 34.

²⁾ Zie hierover v. Liszt in *Vergl. Darstellung*. Bes. Tl. Bnd. V, bl. 32, 34—36.

VIERDE HOOFDSTUK.

HET WETBOEK VAN STRAFRECHT.

Het Wetboek van Strafrecht verving ten onzent de bepalingen van den Franschen Code pénal, waarin echter ten aanzien der hier besproken stof een belangrijke wijziging reeds vroeger was gebracht door de afschaffing der doodstraf in 1870.

Het Nederlandsche wetboek behandelt de materie in drie artikelen, 287, 288 en 289, terwijl voor de bepaling der straf ook nog art. 299 in aanmerking komt. Zijne regeling behoort hierdoor tot de allerbeknoptste. Behalve de kwalitatieve onderscheiding tusschen doodslag (art. 287) en moord (art. 289), berustend op het criterium van voorbedachten raad, vinden wij slechts ééne verzwarende omstandigheid van doodslag, n.l. het verband met een ander strafbaar feit (art. 288) en geene verzachtende omstandigheden.

Uitvoeriger was de regeling in het Ontwerp der Staatscommissie (1875) en het Oorspronkelijk Regeeringsontwerp (1879); de tekst van het Gewijzigd Ontwerp (1880) ten dezen is in het wetboek overgegaan.¹⁾

¹⁾ Zie voor den tekst van wetboek en ontwerpen Smidt. *Geschiedenis van het Wetboek van Strafrecht*. III. 1e dr. bl. 337 vlgg. 2e dr. bl. 377 vlgg.

Behalve de door het wetboek behouden bepalingen, had O.Stc. in art. 317 al. 2 en art. 318 nog eenige verzwarende en verzachtende omstandigheden van doodslag. Nadat in de eerste alinea van art. 317 op doodslag als straf is gesteld gevangenisstraf van minstens negen maanden en hoogstens twaalf jaren, luidt al 2:

Gevangenisstraf van minstens één en hoogstens vijftien jaren wordt opgelegd aan den schuldige die het misdrijf begaat:

- 1°. tegen zijne moeder of zijnen wettigen vader;
- 2°. tegen zijne vrouw;
- 3°. tegen een ambtenaar gedurende of ter zake van de regtmatige uitoefening zijner bediening.

En art. 318:

Indien de doodslag wordt gepleegd onder de onmiddellijke werking van een hevigen toorn welken de verslagene zelf heeft opgewekt door opzettelijke feitelikheden, belediging of terging, hetzij tegen den dader hetzij tegen derden, wordt het maximum der in artikel 317 bedreigde straffen verminderd tot de helft en het minimum tot zes dagen.

Gelijke strafvermindering is van toepassing op den doodslag door den eenen echtgenoot tegen den anderen of tegen den deelgenoot in diens overspel gepleegd, onder de onmiddellijke werking van een hevigen toorn ten gevolge van betrapping op overspel ontstaan.

De eenige wijziging, door het O.R.O. (art. 310 en 311) hierin gebracht, was, dat, gelijk overal in dit ontwerp, de speciale minima geschrapt werden.

De Raad van State had ten aanzien der verzwarende omstandigheden gewenscht uitbreiding van 1°. tot alle andere ascendenten, van 2°. tot den man en tot de kinderen. De Minister Modderman deed echter de geheele alinea vervallen, oordeelende, dat de verzwaring der straf tegen verkrachting (tot twaalf jaren)

de op zichzelf reeds wenschelijke verhooging van het maximum op gewonen doodslag gesteld tot vijftien jaren medebracht.¹⁾

Wat betreft de verzachtende omstandigheden, de Commissie wilde het artikel laten vervallen. Zij achtte het tegen het stelsel der wet verschil te maken tusschen provocatie en andere verzachtende omstandigheden, die immers aan het arbitrium iudicis waren overgelaten en althans de tweede alinea geheel overbodig als zijnde begrepen in de algemeene omschrijving van al. 1. De Minister noemde provocatie geen verzachtende omstandigheid, maar een verschoonende omstandigheid (*fait d'excuse*); ook ten aanzien van de tweede alinea verschilde hij van gevoelen, waar hij blijkbaar de uitdrukking belediging in al. 1 opvatte in de technische beteekenis. Evenwel liet de Minister het artikel vervallen op den grond, dat tusschen provocatie, die wel en die niet tot verschooning kan strekken, a priori geen juiste grens is te trekken.²⁾

Van de artt. 317 en 318 O.Stc. (310 en 311 O.R.O.) hebben wij dus slechts overgehouden de eerste alinea van art. 317 (310), dat als art. 287 W. v. S. luidt:

Hij, die opzettelijk een ander van het leven berooft, wordt, als schuldig aan doodslag, gestraft met gevangenisstraf van ten hoogste vijftien jaren.

Van O.Stc. en O.R.O. verschilt deze redactie alleen in de strafbepaling. De Commissie had nog in overweging gegeven den term „moord” te bezigen in plaats van „doodslag” (en dan den zwaarderden vorm te noemen „moord met voorbedachten rade”), waardoor men m.i. zeer zeker meer in overeenstemming met de volkstaal zou zijn gebleven; „moord” is een uitdrukking, die

¹⁾ Smidt. II. 1e dr. bl. 432, 433. 2e dr. bl. 455.

²⁾ Smidt. II. 1e dr. bl. 434. 2e dr. bl. 457.

zeer algemeen gebruikt wordt voor ieder onrechtmatig dooden; roept niet zelfs wie voor de wet mishandeling met doodelijken afloop gepleegd heeft, zoodra hij ziet, wat hij gedaan heeft, uit: „ik ben een moordenaar!”? De Minister meende echter, dat de volkstaal wel degelijk onderscheid maakt tusschen moord en doodslag en min of meer door verouderde (Germaansche) begrippen beheerscht wordt, ofschoon hij niet met zekerheid te bepalen achtte, waarin, naar de volksopvatting, het verschil eigenlijk bestaat. Op praktische gronden bestreed hij voorts wijziging van de onder rechtsgeleerden en in wetgevingen eenmaal gevestigde terminologie.¹⁾

Van de vier hoofdbestanddeelen der strafbare feiten, 1. feitelijk bestanddeel, 2. onrechtmatigheid, 3. strafwaardigheid en 4. schuldbestanddeel²⁾ valt bij het misdrijf van doodslag het feitelijk bestanddeel, volgens de bepaling van art. 287, uiteen in de volgende elementen: een handeling³⁾ (1*a*), de dood als gevolg van die handeling (1*b*), dit zij de dood van een mensch (1*c*), en wel van een ander mensch (1*d*); het schuldbestanddeel bestaat uit: opzet, gericht op de vier genoemde elementen van het feitelijk bestanddeel (4), terwijl de strafwaardigheid (3) zonder bijkomende voorwaarde volgt uit de strafbedreiging, waarover later. Het vereischte van onrechtmatigheid (2) wordt in de omschrijving niet genoemd; gevolg is, dat het niet in de dagvaarding vermeld behoeft te worden en dat het opzet er niet op gericht behoeft te zijn. Toch zal,

¹⁾ Smidt. II. 1e dr. bl. 430—432. 2e dr. bl. 453—455.

²⁾ Verg. van Hamel. *Inleiding tot de Studie van het Nederlandsche Strafrecht*. 2e dr. bl. 192—195.

³⁾ „Daad”, naar de terminologie van van Hamel; zie *Inleiding*, 2e dr. bl. 216.

wanneer over de aanwezigheid ervan twijfel bestaat, geen veroordeeling kunnen volgen.

Ad 1a. Hier doet zich de vraag voor: is iedere handeling, waardoor het verboden gevolg opzettelijk veroorzaakt is, ten dezen voldoende of moet een beperking gemaakt? Ééne beperking wordt ten onzent door sommige schrijvers voorgestaan: zij willen n.l. uitsluiten het onrechtmatig laten.¹⁾ Het eerst is dit gedaan door Prof. van der Hoeven²⁾, voorts door Mr. Noyon³⁾ en onlangs weer door Prof. Dr. Hector Treub en Mr. A. Tak⁴⁾ en door G. van Dijck⁵⁾, terwijl hier ook te noemen is de Minister Cort van der Linden, die blijkens zijn in 1901 ingediend ontwerp⁶⁾ het noodig oordeelde aan art. 287 een tweede lid toe te voegen bevattende uitdrukkelijke gelijkstelling van het door onthouding van het noodige veroorzaken van den dood met van het leven berooven.

De genoemde schrijvers gronden hunne meening op de beteekenis van de uitdrukking „van het leven berooven”, welke term h. i. niet toelaat daaronder een veroorzaking door nalaten te begrijpen. Dr. Treub en Mr. Tak beroepen zich daarbij op de etymologi-

¹⁾ Laten valt ook onder het begrip handeling in ruimen zin genomen (verg. Simons. *Leerboek van het Nederlandsche Strafrecht*. I, bl. 86), terwijl voor het strafrecht alleen het onrechtmatig laten relevant is (verg. Kropveld. *Bijdrage tot de leer van het strafbare laten*. Diss. Amsterdam. 1889. Bl. 87 vlgg.)

²⁾ *Mag het Wetboek van Strafrecht ongewijzigd worden ingevoerd?* Bl. 130.

³⁾ *Het Wetboek van Strafrecht*. 2e dr. III, aant. 1 ad art. 287.

⁴⁾ *Leerboek der gerechtelijke verloskunde*. 1908. Bl. 252, 253.

⁵⁾ *Eenige beschouwingen over het misdrijf van kindermoord*. Diss. Groningen. 1908. Bl. 27, 28.

⁶⁾ *Ontwerpen van wet tot herziening van het Eerste, het Tweede en het Derde boek van het Wetboek van Strafrecht*. H.H. der S.G. 1900/01. Bijl. 100.

sche beteekenis van berooven, volgens van Dale „met geweld buiten het bezit van iets stellen”. „Nu zal”, aldus deze schrijvers, „voor geweld wel altijd noodig zijn eene actieve daad en dus ook voor berooving”. Evenwel zeggen zij het Noyon na, dat de kleinste positieve daad voldoende zal zijn. Mij dunkt, voor geweld zal „de kleinste positieve daad” ook wel niet voldoende zijn; het zou dan ook in dit systeem moeilijk zijn vergiftiging onder „van het leven berooven” te begripen.

Ik zou mij liever aansluiten bij van Hamel¹⁾, die in art. 287 ziet een strafbaarstelling van het veroorzaken van een gevolg zonder meer, onverschillig of het door doen of onrechtmatig laten geschiedt. Toegegeven moet worden, dat berooven een actief begrip is en dat uit zuiver taalkundig oogpunt het wenscheijker ware de uitdrukking „den dood veroorzaken” te gebruiken. Dit schijnt mij echter geen voldoende grond om de bovenbedoelde, m.i strafrechtelijk verkeerde interpretatie te huldigen. Men moet verder bedenken, dat het woord berooven hier in overdrachtelijken zin wordt gebezigd, waardoor altijd reeds de zin der woorden veel van zijn scherphheid zal verliezen, terwijl bij minder zuiver taalgebruik toepassing van de uitdrukking „van het leven berooven” op veroorzaking van den dood door onrechtmatig laten zeer wel denkbaar is. Men denke nu b.v. aan het geval van ouders, die hun jeugdig kind opzettelijk alle voedsel onthouden; verliest nu door opzettelijke terughouding van het noodige dat kind het leven, dan zal het niemand vreemd aandoen, indien hij hoort zeggen, dat het door zijn ouders van het leven beroofd is. Een duidelijk bewijs, dat dergelijk taalgebruik, al moge het

¹⁾ *Inleiding*, 2e dr. bl. 234.

minder zuiver zijn, den taalkundig gewoon ontwikkelden lezer niet stuitend voorkomt, is daarin gelegen, dat verschillende schrijvers ten onzent geen andere opvatting dan de door mij verdedigde toegedaan zijn. Deze meening toch wordt, behalve door van Hamel, ook gedeeld door Simons¹⁾, Kropveld²⁾, Ockerse.³⁾

In Duitschland is de heerschende meening, dat doodslag ook door een nalaten kan gepleegd worden⁴⁾, ofschoon toch de uitdrukking der Duitsche wet „töten” evenzeer een actieven zin heeft.

Bij de totstandkoming van ons wetboek is de quaestie niet uitdrukkelijk behandeld. Alleen zou men kunnen wijzen op de opmerking in de M. v. T. bij den titel over verlating van hulpbehoevenden, dat indien het oogmerk bij het verlaten van een kind op zijn dood gericht is, het te vondeling leggen slechts het middel tot het misdrijf van moord of doodslag is.⁵⁾ Verlating van hulpbehoevenden nu kan zeer zeker door laten geschieden.

Ten aanzien van de taalkundige beteekenis der uitdrukking „van het leven berooven” vinden wij van Prof. de Vries slechts deze opmerking, dat zij juist gekozen is, waar van opzettelijk dooden gesproken wordt, daar aan berooven uit den aard der zaak het begrip opzet verbonden is⁶⁾. Dit in tegenstelling met „ontlijven”, door hem als algemeene uitdrukking aanbevolen. Van ontlijven nu had hij uitdrukkelijk op

¹⁾ *Leerboek*. II. Bl. 6.

²⁾ *Bijdrage tot de leer van het strafbare laten*. Bl. 98, nt. 1.

³⁾ *Kindermoord en Kinderdoodslag*. Diss. Utrecht. 1891. Bl. 25, 26.

⁴⁾ Verg. von Liszt. *Verbrechen und Vergehen wider das Leben in Vergleichende Darstellung des deutschen und ausländischen Strafrechts*. Bes. Tl. Bnd. V, bl. 15.

⁵⁾ Smidt. II. 1e dr. bl. 360. 2e dr. bl. 381.

⁶⁾ Smidt. II. 1e dr. bl. 427. 2e dr. bl. 450.

den voorgrond gesteld, dat het niet anders te kennen geeft dan „het leven doen verliezen”, zonder iets te bepalen omtrent de wijze, waarop dit geschiedt, noch omtrent de vraag, of er al of niet opzet mede gepaard gaat. Op een tegenstelling van „van het leven berooven” met ontlijven wat betreft „de wijze waarop” is door hem niet gewezen. Dit nu bewijst wel niet, dat deze voor Prof. de Vries niet bestond, maar wèl, dat de samenstellers van ons wetboek daarop niet opmerkzaam zijn gemaakt.

Door de Nederlandsche rechtspraak is, voorzoover mij bekend is, over de onderhavige quaestie geen beslissing gegeven.

Ad 1b. De rechter zal hebben te constateeren causaal verband tusschen de handeling, zooeven besproken, en den ingetreden dood. Vragen we nu echter: wat is causaal verband? dan staan wij eensklaps te midden van een der moeilijkste en neteligste questies, die aan de rechtswetenschap in het algemeen en de strafrechtswetenschap in het bijzonder, ooit ter oplossing werden gegeven. Nu zal ik mij zeer zeker niet vermeten een poging te doen hier in enkele bladzijden het causaliteitsvraagstuk, ook maar voor ons geldend recht, op te lossen! Maar, waar men met het begrip causaliteit heeft te opereeren, zal het toch noodig zijn zich eenigszins van den stand der questie rekenschap te geven.

En dan wil ik vooropstellen, dat m. i. moeilijk voor betwisting vatbaar is, dat in algemeen wetenschappelijken zin de oorzaak van een verschijnsel gelegen is in het geheel der voorwaarden van zijn ontstaan, zoodat men gevoegelijk elke voorwaarde oorzaak of, wil men, medeoorzaak kan noemen.¹⁾

¹⁾ Zie van Hamel, 2e dr. bl. 225.

Het is von Buri, die, door de toepassing van deze leer ook op het strafrecht voor te staan, zijn naam een zoo ruime bekendheid heeft verschaft. De al- of niet wenschelijkheid hiervan behoeft thans niet onderzocht waar het hier slechts gaat om de toepassing onzer strafwet. En dan staat vast, dat deze leer bij de samenstelling van ons wetboek niet is gehuldigd en bij de toepassing absoluut onbruikbaar is¹⁾, waar in sommige gevallen nog voor gevolgen wordt aansprakelijk gesteld op den enkelen grond van causaal verband, zonder dat ten aanzien dier gevolgen van schuld behoeft te blijken.²⁾

Wij moeten dus voor de begrippen oorzaak en gevolg een beperkteren zin zoeken. Richtten we nu onzen blik op het verhandelde bij de totstandkoming der wet, dan zien wij, dat de vraag, wat onder causaal verband te verstaan zij, niet uitdrukkelijk is onder de oogen gezien. Wel blijkt, dat men gedacht heeft aan rechtstreeksche gevolgen³⁾, ook is het uitgesproken, dat men alleen wilde toerekenen die gevolgen, die te duchten waren⁴⁾, maar voorzienbaarheid als element van het begrip gevolg heeft men zich zeker niet voorgesteld; dat het noodig geacht werd in verschillende artikelen, waar de omstandigheid, dat het feit iemands dood ten gevolge heeft, strafverzwarend werkt, de beperking te maken „indien daarvan levensgevaar voor een ander te duchten is,” bewijst het tegendeel.

1) Tenzij men in het ééne geval aan „gevolg” en „oorzaak” andere beteekenis wil hechten dan in het andere.

2) Verg. Simons, bl. 90.

3) Zie M. v. T. ad art. 304 O. R. O., Verslag en Regeeringsantwoord ad art. 305 O. R. O. Smidt. II. 1e dr. Bl. 417, 418. 2e dr. Bl. 440.

4) Zie o.a. het verhandelde bij de totstandkoming van art. 157 W. v. S. Smidt. II. 1e dr. bl. 115 vlgg. 2e dr. bl. 116 vlgg.

Echter, de Minister Modderman heeft het ook uitgesproken ¹⁾, hoe over de iuridische beteekenis van causaliteit overal in de rechtsgeleerde wereld veel getwist wordt, en hoe geen wetgever het in zijn macht heeft de talloze vragen te voorkomen, die het begrip causaliteit in verband met strafrechtelijke of civielrechtelijke verantwoordelijkheid doet ontstaan. En terecht m.i.; in de oplossing van dergelijke moeilijke fundamenteele problemen behoort aan de wetenschap vrijheid gelaten te worden.

Zoeken wij nu naar het licht, dat de wetenschap voor de toepassing onzer strafwet verspreidt, dan zien wij, dat over de causaliteitsquaestie ten dezen niet veel gehandeld is.

Prof. van Hamel, ²⁾ in het algemeen voorstander van de theorie der *conditio sine qua non* voor het strafrecht, verklaart, dat, waar de veroorzaking van het gevolg door schuld beheerscht moet zijn, deze leer ook voor onze wet veilig zal kunnen toegepast worden; voor 't overige handhaaft hij, naar analogie van de artikelen, waarin dit uitdrukkelijk uitgesproken werd, ook elders den eisch dat de mogelijkheid in 't algemeen te voorzien was.

Belangrijk zijn de studies van Prof. Simons in *Themis* ³⁾ over *Ons burgerlijk delictsrecht* en van Mr. Scholten in het *Rechtsgeleerd Magazijn* ⁴⁾ over *De causaliteitsvraag in het leerstuk der schadevergoeding buiten contract*; het resultaat ten aanzien van causaliteit verkregen wordt door Prof. Simons voor het strafrecht, ook voor onze wet, uitdrukkelijk bevestigd in

¹⁾ Smidt. II. 1e dr. bl. 136. 2e dr. bl. 138.

²⁾ *Inleiding*, 2e dr. bl. 231.

³⁾ 1902.

⁴⁾ Jaargang XXI.

zijn *Leerboek* ¹⁾, terwijl ook Mr. Scholten het uitspreekt, dat hij in zijn oorzaakbegrip een iuridiek algemeen geldige leer meent te geven. ²⁾ Beide schrijvers komen tot aansluiting aan de z.g. theorie der adaequate veroorzaking, echter met verschillende formuleering.

Mr. Scholten noemt oorzaak als grond van aansprakelijkheid die voorwaarde, welke de mogelijkheid van het gevolg obiectief heeft vergroot. ³⁾ Dat wil zeggen: de mogelijkheid moet naar onze ervaring ⁴⁾ obiectief vergroot zijn reeds op het oogenblik, ⁵⁾ dat de voorwaarde ontstond. Deze obiectieve vergroting van mogelijkheid nu wordt bepaald door het geval te vergelijken met andere, waarbij dan de bijzonderheden in meerdere of mindere mate buiten beschouwing gelaten worden, door generaliseering van het geval dus. ⁶⁾

Prof. Simons stelt voor een bepaalde handeling slechts dan als de oorzaak van een gevolg te doen gelden, indien naar de algemeene regelen der mensche-lijke ervaring de mogelijkheid bestond, dat uit die handeling dat gevolg zich zou ontwikkelen. ⁷⁾ Ik zou er wel bij durven voegen „langs dergelijken weg”, immers, ook blijkens de toelichting op de volgende bladzijde in *Themis* gegeven, bedoelt de schrijver niet de mogelijkheid, dat het gevolg in het algemeen zich zou voordoen, maar een berekenbaar verband.

Wij zien dus bij de wetenschap ten onzent zeer zeker een neiging om voor het iuridisch begrip van

¹⁾ I, bl. 90, 91.

²⁾ *R. M.* XXI, bl. 302.

³⁾ *R. M.* XXI, bl. 302.

⁴⁾ Bl. 300.

⁵⁾ Bl. 307.

⁶⁾ Bl. 301. Zie verder bl. 417, 418.

⁷⁾ *Themis*. 1902. Bl. 30; *Leerboek*. I. bl. 90.

causaliteit een zekere voorzienbaarheid te vereischen, zij het dan ook een geringe: immers slechts mogelijkheid van het gevolg wordt gevraagd. Waar nu door de iurisprudentie deze quaestie niet in beginsel is uitgemaakt en soms hare beslissingen een verschillend karakter vertoonen,¹⁾ daar is, dunkt mij, voor allen, die met dit begrip hebben te opereeren, en dit zijn in de eerste plaats de rechters, wel een aanwijzing om, althans voorloopig, van het door onze wetenschap aanbevolen beginsel uit te gaan. Daarbij zij evenwel gewezen op hetgeen Prof. Simons zelf schrijft: „Ik geloof niet, dat het ooit gelukken zal tusschen voorwaarde en oorzaak een zoodanig onderscheid te vinden, dat daaruit als het ware van zelf de beslissing voor elk concreet geval zal voortvloeien”.²⁾ En: „Aan den rechter zal de appreciatie moeten blijven van elk bijzonder geval en slechts de richting kan worden aangegeven, daarbij door hem te volgen”.³⁾ Juist, wanneer een vaste richting wordt gevolgd, zullen de beslissingen in twijfelachtige gevallen ook voor 't vervolg als leidraad kunnen strekken.

De toepassing der causaliteitsleer in gevallen van doodslag zal in den regel niet zooveel moeilijkheden opleveren, omdat waar het opzet op den dood gericht was, dit gevolg ook allicht voorzienbaar zal geweest zijn en dus, waar de handeling voorwaarde was, zij in den regel ook oorzaak zal wezen. Toch zijn zeer wel gevallen denkbaar, waarin dit niet zoo is; b.v. iemand brengt een ander een wond toe met het opzet hem te dooden, waardoor hij in het hospitaal opgenomen wordt; hier ontstaat een brand, waarbij hij omkomt.

1) Zie van Hamel. 2e dr. bl. 232. Simons. I, bl. 92.

2) *Themis*. 1902. Bl. 32.

3) *Themis*. 1902. Bl. 31.

Het toebrengen der wond is hier zeer zeker voorwaarde van het gevolg, toch ontbreekt causaal verband, want een dergelijk verloop was niet te voorzien.

Ook wat de constateering van het causaal verband aangaat, zal bij doodslag de praktijk niet zooveel voor den iurist eigenaardige gevallen opleveren. In den regel zal een rapport van deskundigen over de doodsoorzaak worden uitgebracht en de rechtbank zich vereenigen met het gevoelen der deskundigen. Op twee eenigszins bijzondere gevallen wil ik hier echter wijzen.

Het eerste betreft de zaak tegen den kapitein van het stoomschip Obdam, behandeld voor de Rechtbank te Rotterdam 8 Maart 1892 en voor het Gerechtshof te 's Gravenhage 2 Juni 1892 (uitspraak 16 Juni)¹⁾. Vast stond, dat de kapitein een weerspannigen stoker door een revolverschot in de rechterborst getroffen had. De stoker had daarna den ongeveer 60 M. langen weg naar het hospitaal, ondersteund door den kapitein en den scheepsdokter, loopende afgelegd, doch was toen ineengezakt; te bed gebracht was hij ongeveer een uur later overleden. De dokter en ook andere getuigen constateerden een kogelwonde aan de rechterzijde der borst, ter hoogte van de vereeniging van borst- en sleutelbeen. Het lijk werd in zee gelaten, zonder dat een lijkschouwing had plaats gehad.

De scheepsdokter verklaarde ter terechtzitting aan te nemen, dat het schot den dood veroorzaakt had, maar hij had daaromtrent geen wetenschappelijke zekerheid. Een verwonding op die plaats was niet per se letaal en een andere doodsoorzaak was mogelijk. Een geneesheer-deskundige te Rotterdam verklaarde, dat een schot, daar ter plaatse aangekomen, de rechter-achtersleutelbeenarterie kon hebben geraakt en aldus

¹⁾ *P. v. J.* 1892. 21, 25, 47, 49.

een inwendige verbloeding en daarna den dood kon hebben veroorzaakt. In hooger beroep bracht de verdediger nog een advies te berde hem verstrekt door Dr. van Deventer te Amsterdam. Deze deskundige achtte het eveneens mogelijk, dat een kogel op de aangegeven plaats binnendringende geen doodelijke wond veroorzaakt, terwijl voorts zijn vermoeden omtrent de wijze, waarop de dood kon zijn ontstaan, weer afweek van dat der andere deskundigen.

De Rechtbank te Rotterdam had den beklaagde, welke gehandeld had onder omstandigheden, die wel in staat waren de sympathie geheel op zijne zijde te brengen, schuldig verklaard aan doodslag en veroordeeld tot een jaar gevangenisstraf ¹⁾. Het Gerechtshof verklaarde, naar *Rechtspraak (Supplement)* ²⁾ meldt, causaal verband tusschen het schot en den dood niet bewezen en veroordeelde wegens mishandeling tot drie maanden gevangenisstraf ³⁾.

Het tweede geval is dat van een ontslagen gemeenteveldwachter, die te Zonnemaire met een revolver op zijn vrouw geschoten had, in welke zaak uitspraak gedaan werd door de Rechtbank te Zierikzee 9 October 1906 ⁴⁾ en door het Gerechtshof te 's Gravenhage 13 December 1906 ⁵⁾.

Uit het rapport der deskundigen blijkt, dat zij het lijk der vrouw uit- en inwendig hebben geschouwd en hebben bevonden, dat op de linkerborst ter hoogte

¹⁾ *P. v. J.* 1892. 25.

²⁾ *Het Wetboek van Strafrecht. Rechtspraak en Nederlandsche Litteratuur, systematisch geordend door de Redacteuren van het Tijdschrift voor Strafrecht. Supplement, bijgewerkt tot October 1899.* Bij aant. 6 ad art. 287.

³⁾ *P. v. J.* 1892. 49.

⁴⁾ *W.* 8509.

⁵⁾ *P. v. J.* 1907. 622.

van de vijfde rib een roodbruine verkleuring was ter grootte van een gulden; dat terzelfder plaatse de vijfde rib over een oppervlakte ter grootte van een cent aan den voorkant gedeeltelijk was verbrijzeld, maar niet doorboord, en aan den achterkant was gescheurd; dat terzelfder plaatse drie bloederige plekken waren aan den buitenkant van de rechterhartkamer; dat zij in het lijk geen kogel of ander vreemd lichaam gevonden hebben; terwijl zij op grond van hunne bevindingen concludeeren, dat de dood der vrouw moet worden toegeschreven aan een choc, veroorzaakt door een stomp plaatselijk geweld, hetwelk heeft uitgewerkt op gemelde rib en op het hart, dat zeer gevoelig is ter plaatse, waar de bloederige plekken aanwezig waren.

De advocaat van den beklaagde voerde nu aan, dat de deskundigen blijkens hun verslag niet hadden geopend het hoofd van het lijk en dat daarom de mogelijkheid niet is uitgesloten, dat de vrouw van beklaagde is gestorven door een bloeduitstorting in de hersenen of door een andere oorzaak, welke bij opening van het hoofd had kunnen worden gevonden.

De deskundigen verklaarden daartegenover, dat zij het hoofd uitwendig nauwkeurig hadden onderzocht, dat de oogassen bovenwaarts gericht waren en de mond niet scheef getrokken was, terwijl ook de hartkleppen en de bloedvaten normaal waren; dat zij op grond van die bevinding, in verband met den leeftijd der vrouw, van oordeel waren, dat geen bloeduitstorting in de hersenen had plaats gehad en waar zij reeds een verwonding hadden gevonden, die naar hunne meening den dood had veroorzaakt, het onnoodig hadden geacht het hoofd te openen, dat zij daarom, ondanks de bedenking van den raadsman, volhardden bij hun oordeel, dat de dood der vrouw een gevolg van die verwonding was geweest. Voorts hebben de deskundigen

nog ter terechtzitting verklaard, dat met hun conclusie niet in strijd is de uit de verklaringen der getuigen gebleken omstandigheid, dat de vrouw na het bekomen der verwonding nog een eind geloopt en eenige minuten geleefd heeft, omdat ondanks die verwonding het hart nog eenigen tijd kan hebben gewerkt en eerst daarna tot stilstand kan zijn gekomen.

De Rechtbank nu nam aan, dat de dood der vrouw een gevolg van de verwonding was en legde zes jaar gevangenisstraf op wegens doodslag. Het Hof echter veroordeelde wegens poging tot acht jaar gevangenisstraf, causaal verband niet bewezen achtende.

Deze twee zaken vertoonen in vele opzichten overeenkomst. In het eerste geval geen deskundig onderzoek, in het tweede niet geheel volledig deskundig onderzoek; in beide gevallen de deskundigen van meening, dat de dood wèl door de verwonding was veroorzaakt, in beide gevallen door de Rechtbank causaal verband aangenomen, door het Hof dit niet bewezen geacht.

Bij het bespreken dezer gevallen kan ik niet nalaten over de beslissingen van het Gerechtshof eenige bevreemding uit te drukken. Ofschoon het moeilijk is zich een volledig oordeel te vormen, vooral ten aanzien van de eerste zaak zonder nauwkeurig het advies van Dr. van Deventer te kennen, wil het mij toch voorkomen, dat in beide gevallen aanwijzingen te over waren om causaal verband tusschen verwonding en dood te bewijzen. De aanwezigheid van opzet zal zeker zelden met grootere zekerheid kunnen worden vastgesteld dan hier het causaal verband. Schijnt het niet, alsof, wijl doorgaans de doodsoorzaak met bijzonder groote zekerheid geconstateerd kan worden, nu hiervoor ook strengere bewijsregelen opgesteld worden dan voor andere elementen gelden?

Dit neemt intusschen niet weg, dat in het tweede geval een verzuim van de deskundigen te constateeren valt, gelijk hierop ook gewezen wordt door Treub en Tak.¹⁾

Ad 1c. Hier dient vastgesteld te worden, wat te verstaan onder een mensch. Vooreerst zij er dan op gewezen, dat dit begrip ook omvat z. g. monstra of misgeboorten, met betrekking tot wie in vroeger jaren wel een uitzondering gemaakt werd; zelfs het Brunswijksche strafwetboek van 1840, strafte, naar Katzenstein ²⁾ meldt, het dooden van een monstrem slechts, en dan nog met een zeer lichte straf, wanneer dit geschiedde „eigenmachtig”, wat wel beteekenen zal zonder toestemming van de ouders. Het lijdt geen twijfel, dat dit feit thans, ook volgens ons wetboek, valt onder den algemeenen regel van doodslag, al zal het zeer waarschijnlijk dikwijls als een doodslag onder verzachtende omstandigheden beschouwd worden.

Een moeilijke questie doet het vereischte van den doodslag, dat hij gepleegd zij tegen een mensch (in engeren zin), slechts ontstaan, waar het noopt tot grensbepaling tusschen de begrippen mensch en vrucht. Dooding van de vrucht eener vrouw toch levert een van doodslag onderscheiden misdrijf op, behandeld in de artikelen 295—298 W. v. S.

De vraag: wat is, in strafrechtelijken zin, het oogenblik, dat het wezen, totnogtoe als foetus bestempeld, mensch begint te zijn, zoodat dus vernietiging van zijn leven doodslag wordt in tegenstelling van het dooden eener vrucht, heeft veel strijd gewekt en nog is het er verre vandaan, dat hierover eenstemmigheid verkregen zou zijn.

¹⁾ *Leerboek der gerechtelijke verloskunde*. Bl. 275, 276.

²⁾ *Z. XXIV*, bl. 503.

Sommigen nemen als grens aan het uittreden hetzij van eenig lichaamsdeel, hetzij van het geheele kind buiten het lichaam der moeder, anderen het begin der ademhaling, weer anderen den aanvang der baring. Een overzicht van Fransche en Duitsche litteratuur en rechtspraak ten dezen vindt men in het proefschrift van T. K. Dorama. *Het dooden van een kind en van de vrucht eener vrouw* (1891), een beknopt en duidelijk overzicht van de Duitsche ook bij Katzenstein. *Die vorsätzliche Tötung nach geltendem Recht* in Z. XXIV, bl. 505—508. Bij vergelijking met Deutschland verlieze men nooit uit het oog, dat het Reichsstrafgesetzbuch vruchtdooding omschrijft als het dooden van de vrucht „im Mutterleibe”, hetgeen niet nalaat op de beschouwingen der Duitsche criminalisten invloed uit te oefenen.

Bepalen we ons echter tot de Nederlandsche wet, dan zien wij, dat de eenige aanwijzing, ons door de woorden der wet gegeven, hierin is gelegen, dat de artt. 290 en 291 spreken van een kind „bij of kort na de geboorte”; hier is dus aangegeven, dat er reeds een kind, dus een menschenleven, kan zijn bij de geboorte, d. i. vóór de geboorte is afgelopen; meer ligt in deze woorden niet.

Op welke wijze willen nu de Nederlandsche schrijvers de questie „mensch of vrucht?” voor onze wet uitmaken? De eenige monografie, die wij, voorzoover mij bekend is, over dit punt bezitten, is het zooeven genoemde proefschrift van T. K. Dorama. De oplossing, door Dorama¹⁾ ons ter overweging aangeboden, althans de formuleering daarvan, kan echter helaas niet duidelijk genoemd worden, is integendeel tamelijk verward.

¹⁾ Bl. 55 vlgg.

Hij begint met een grondstelling, luidende: „Geboorte, n.l. in de beteekenis van „mensch worden”, is geheele feitelijke afscheiding van de moeder met deze beperking, dat foetaal leven, n.l. voeding door de placenta, het individu in elk geval nog in den vruchtstoestand houdt, al is het ook uit den moederschoot getreden”.

Ofschoon deze formuleering niet geheel vrij is van dubbelzinnigheden (beteekent mensch worden: het proces van menschwording of het oogenblik, waarop men mensch wordt? beteekent geheele feitelijke afscheiding: het proces van afscheiding of het oogenblik, dat de afscheiding voltooid is?) is het in verband met het volgende toch wel duidelijk, dat hij bedoelt het oogenblik, dat de geheele feitelijke afscheiding voltooid is, te stellen als de grens tusschen foetus en kind, behoudens ééne beperking dan.

Nu verbeeldt de schrijver zich, dat uit deze grondstelling de twee volgende stellingen voortvloeien:

„a. Is nu het individu afgescheiden van de moeder, buiten den schoot en zonder dat het foetale leven voortduurt, dan is er een kind ademend of niet ademend.

b. Is het individu nog niet afgescheiden, dan is het in den regel een vrucht tenzij het in den moederschoot reeds ademt; in 't laatste geval is het een kind en is de dooding er van „dooding in de geboorte.””

M. i. echter kan uit het stellen van geheele feitelijke afscheiding, en dat nog wel met een beperking, als voorwaarde voor het „mensch worden,” nooit ofte nimmer voortvloeien, dat er in sommige gevallen reeds een kind zou zijn, als het individu nog niet is afgescheiden (stelling b.)! Feit is, dat de schrijver in deze stelling b. onbewust de ademhaling als criterium aanneemt.

Op de volgende bladzijde wordt „een twijfelachtig tijdperk” genoemd, indien in het geval van stelling *a.* de ademhaling reeds begonnen is en toch de foetale bloedsomloop nog niet geheel opgehouden heeft. Deze laatste zal dan toch wel zeer zwak zijn, nadat het kind is afgescheiden, over welk geval het in stelling *a.* toch gaat, niet alleen uitgetreden, maar afgescheiden; of beteekent geheele feitelijke afscheiding in de grondstelling misschien nog iets anders dan gewone afscheiding? M. i. kan geheele feitelijke afscheiding slechts beteekenen hetzij, dat de navelstreng is doorgeknipt of gescheurd, hetzij dat zoowel kind als placenta zijn uitgedreven.

Voorts wordt op bl. 60 het geval van z.g. schijndood besproken, n.l. dat het kind zonder adem te halen na de geboorte nog eenige oogenblikken leeft. Hierbij worden drie mogelijkheden ondersteld betreffende de wijze, waarop dat leven onderhouden wordt en in de derde mogelijkheid, n.l. dat dit zou zijn door een teren op de uit het foetale leven nog in het organisme aanwezige zuurstof, wederom een twijfelachtige toestand gesignaleerd. Daarentegen wordt (bl. 61) van den in de eivliezen geborene wèl uitgemaakt, dat het foetale leven heeft opgehouden en hij dus tot kind gepromoveerd.

Tot een geheel andere opvatting komt Noyon.¹⁾ Erkennende, dat in het algemeen wetenschappelijk de grens wel moet liggen in den overgang van het foetale in het zelfstandige leven, acht hij het voor de toepassing der strafwet noodzakelijk reeds als kind te beschouwen „al wat zoover het lichaam der moeder verlaten heeft, dat het als afzonderlijk lichaam waarneembaar is.” Wegens de plaatsing van het woord

¹⁾ *Het Wetboek van Strafrecht.* 2e dr. III, aant. 2 ad art. 291.

opzettelijk in art. 295 vóór „vrucht” acht hij, in verband met zijne opvatting van opzet voor het misdrijf van vruchtdooding vereischt, dat de vrouw wete¹⁾, dat het eene vrucht is, die zij doodt, en niet een kind. Nu ligt het voor de hand, dat een vrouw, wanneer het lichaampje reeds grijpbaar is, denken zal, dat het een kind is en dus in een dergelijk geval, volgens Mr. Noyon, bij de algemeen wetenschappelijke opvatting noch art. 290, noch art. 295 toepasselijk zijn.

Simons²⁾ heeft ongeveer dezelfde criteria als Dorama. Bij zijn uiteraard beknopte bespreking van de kwestie geeft hij als zijne meening, dat de vrucht tot kind is geworden, wanneer zij buiten den moederschoot tot zelfstandig leven gekomen is en het foetale leven heeft opgehouden; de geboorte is dan nog niet afgelopen, want hij sluit zich ten aanzien van dit begrip aan bij von Holtzendorffs uitspraak: „So lange ein Kind durch Nabelschnur mit der Mutter verbunden ist, befindet es sich in der Geburt.” Men zou Prof. Simons nog willen vragen: „tot zelfstandig leven gekomen” en „het foetale leven opgehouden”, zijn dit twee vereischten of is het één vereischte, van twee kanten bezien?

Zoekt Mr. Noyon bovenal aan de behoeften der praktijk tegemoet te komen en Prof. Simons voornamelijk naar een theoretisch zuivere oplossing, in het eerst onlangs verschenen, hierboven reeds vermelde, werk van Dr. Hector Treub en Mr. A. Tak. *Leerboek der gerechtelijke verloskunde*³⁾ wordt in de eerste plaats gelet op de bedoeling van den wetgever. De

¹⁾ Zij het dan ook in den zin van „voor waar houden”; zie Noyon. *Het Wetboek van Strafrecht. Suppl. op den 2en dr.* Bl. 7.

²⁾ *Leerboek.* II, bl. 5.

³⁾ Haarlem, 1908.

conclusie der schrijvers¹⁾ is, dat voor toepassing der artt. 290 en 291 voldoende zal zijn, dat de geboorte begonnen is, zoodat dus de grens tusschen vrucht en kind komt te liggen bij den aanvang der geboorte; terwijl, volgens hen, de geboorte, in den zin onzer wet, aanvangt bij het begin der weeënwerkdadigheid. De vraag naar de grens tusschen foetus en kind is door deze schrijvers niet nadrukkelijk onder de oogen gezien²⁾; zij gaan er eenvoudig van uit, dat de uitdrukking „bij de geboorte” in art. 290 en 291 deze artikelen toepasselijk maakt, zoodra de geboorte is aangevangen, waaruit dan natuurlijk moet volgen, dat de grens tusschen kind en vrucht voor onze wet bij den aanvang der geboorte moet liggen. Ja zelfs zoozeer beheerscht hen reeds van te voren hunne conclusie, volgens welke het onderscheid tusschen kind en foetus ligt in het begrip geboorte, dat op bl. 58 o.a. van Prof. Simons verklaard wordt, dat deze het begrip geboorte zoekt in het onderscheid tusschen kind en foetus!

Wat de iurisprudentie betreft, zoo is mij geen geval bekend, dat in Nederland aanleiding heeft gegeven tot een uitspraak op dit punt.

Vragen wij ons nu af, welke positie ten aanzien van de onderhavige vraag gekozen dient te worden, dan zij allereerst de questie van algemeen wetenschappelijk standpunt onder de oogen gezien. Voor medici is de vraag naar het nauwkeurig tijdstip, waarop niet meer van foetus, doch van mensch gesproken kan worden, slechts van theoretisch belang; zij wordt dan ook, evenmin als in het bovengenoemde werk van Prof. Treub en Mr. Tak, uit medisch oogpunt uitdrukkelijk behandeld in het *Leerboek der Verloskunde* door Prof.

¹⁾ T. a. p., bl. 64.

²⁾ Hierop wijst ook D. S. in *W.* 866o.

Treub. M.i. echter is het moeilijk voor tegenspraak vatbaar, dat, zuiver theoretisch, de kwaliteit van mensch verkregen wordt, en dus een menschenleven aanwezig is, waar het zelfstandig leven, tegenstelling van het foetaal leven, begint¹⁾. Hieruit vloeit onmiddellijk de vraag voort: wat is zelfstandig leven? De uitdrukking zelfstandig leven, evenals foetaal leven, ziet op de wijze, waarop het leven wordt in stand gehouden. Wanneer levensonderhoud op zelfstandige wijze verkregen wordt, is er zelfstandig leven, wanneer het op parasitische wijze verkregen wordt, is er foetaal leven. Wat nu is de eerste daad van zelfstandige voorziening in levensonderhoud? Ongetwijfeld ademhaling. Hier komen wij dus tot de ademhaling als criterium tusschen vrucht en kind.

Tot meerdere duidelijkheid zij hieraan nog toegevoegd, dat weliswaar op het oogenblik, dat de ademhaling begint, het foetale leven dikwijls nog niet geheel ophoudt, maar ofschoon foetaal leven de tegenstelling van zelfstandig leven genoemd werd, wat betreft de wijze, waarop het onderhoud plaats heeft, is daarvoor natuurlijk volstrekt niet uitgesloten, dat beide eenigen tijd naast elkaar bestaan, d. w. z. het leven gedurende eenigen tijd op twee wijzen onderhouden wordt. Waar echter zelfstandig leven begonnen is, daar kan het feit van de voortdurende van eenigen toevoer uit de placenta de aanwezigheid van menschenleven niet wegnemen.

Omgekeerd kan ook nooit gezegd worden, dat er zelfstandig leven is, indien afscheiding van de placenta heeft plaats gehad, doch ademhaling nog niet is ingetreden. Dan is er slechts foetaal leven; immers dit leven teert nog op de uit de placenta verkregen zuur-

¹⁾ Verg. Noyon, t. a. p.

stof en evenmin als men van iemand, die, voorzien van eenig zakgeld, hem door een bloedverwant meegegeven, de wijde wereld inging om geld te verdienen, zoolang hij nog geen cent verdiend heeft, doch uitsluitend teert op het meegekregene, zeggen kan, dat hij nu van zijn zelfverdiende geld leeft, evenmin kan men van iemand, die nog niet heeft geademd, zeggen, dat hij een zelfstandig leven leidt.

Wij kwamen dus langs algemeen theoretischen weg tot het criterium der ademhaling, dat ook voor het strafrecht menigmaal aanbeveling gevonden heeft, behalve om zijn theoretische zuiverheid, ook om zijn gemakkelijke bewijsbaarheid.¹⁾

Met de woorden onzer wet is deze opvatting zeer wel overeen te brengen; zij immers eischen niets anders dan dat de mogelijkheid opengelaten worde, dat er reeds bij, d. i. tijdens, de geboorte een kind zij; en welke beteekenis men nu ook aan het woord geboorte wil geven,²⁾ het zal steeds zeer wel mogelijk zijn, dat ademhaling bij de geboorte begint.

En tòch zou ik, na dit alles, voor de toepassing onzer strafwet niet het zooeven ontwikkelde criterium willen aanbevelen, doch in dezen de wet willen interpreteren naar de bedoeling van den wetgever. Deze nu is m. i. ongetwijfeld de volgende: zoodra de geboorte, in den zin van baring, is aangevangen (dat is dus, zoodra de weeën zijn ingetreden³⁾, zijn de artt. 290 en 291, resp. 287 en 289 van toepassing en wordt er van kind gesproken.

1) Zie over de wijze, waarop plaats gehad hebbende ademhaling te constateeren is Treub en Tak. *Leerboek der gerechtelijke verloskunde*. Bl. 259 vlgg.

2) Zie over de verschillende beteekenissen, aan de uitdrukking geboorte gehecht, Treub en Tak, bl. 56 vlgg.

3) Zie Treub en Tak, bl. 60; ook 63, 64.

Deze bedoeling van den wetgever blijkt het duidelijkst uit de plaats in het Regeeringsantwoord bij de behandeling der artt. 295—298 (319—322 O.R.O.), luidende:

„Uit de in art. 314 en 315 [290 en 291] voorkomende woorden „BIJ *de geboorte*”, in verband met art. 316 [292], volgt dat zoodra de geboorte is *aangevangen* niet meer abortus, maar alleen doodslag of moord kan worden gepleegd. Neemt men dus wel in art. 320/1 en niet in artt. 310 en 313 [287 en 289] de woorden „*behalve in geval van levensgevaar*” enz. op, dan zal daardoor de wetgever hebben beslist dat de accoucheur *tijdens* de baring het recht mist, om, tot behoud van de moeder, het kind op te offeren.”¹⁾

Tot de aanbeveling van deze interpretatie kom ik op de navolgende gronden. M. i. zal bij interpretatie van een wetsbepaling, die tot zooveel meeningsverschil aanleiding geeft, indien zich daartegen althans geen overwegende bezwaren opdoen, in den regel het zoeken naar overeenstemming van de woorden der wet met de bedoeling van den wetgever den voorkeur verdienen boven het pogen om de theoretisch meest zuivere beteekenis in de woorden te leggen, en dit zal zeker het geval zijn, indien de laatste niet geheel voldoet; iedere derde interpretatie voorts is willekeurig, tenzij alweer overwegende gronden daartoe dringen.

Geheel voldoen nu kan mij het theoretisch meest zuivere criterium der ademhaling niet. Vooreerst acht ik het uit strafrechtelijk oogpunt minder juist als grens tusschen een misdrijf van zwaarder en van lichter aard dan de grens, door den wetgever bedoeld; vooral zal dit uitkomen in het geval, dat de vrucht wel geheel uitgetreden is, maar nog niet geademd heeft.

¹⁾ Smidt. I. 1e dr. bl. 446, 447. 2e dr. bl. 470.

Voorts komt hier het bezwaar van Noyon aan de orde, dat in art. 295 het woord opzettelijk aan het woord vrucht vofrafgaat, het opzet bij vruchtdooding dus ook op dit element gericht moet zijn, terwijl bij dooding van wat reeds grijpbaar is, ook al heeft het niet geademd, allicht het opzet juist dit element niet omvatten zal. Wel komt Noyon hiertoe door zijn opvatting, dat wetenschap vereischt is, maar ook volgens de voorstellings- en de wilttheorie zal men kunnen beweren, dat de vrouw althans de voorstelling moet gehad hebben van de mogelijkheid, dat zij een vrucht doodde, en ook deze in dergelijk geval ontbreken kan. Hiertegenover zou men wel kunnen stellen, dat het voldoende was, zoo zij wist of zich voorstelde te dooden, wat de qualiteiten heeft van hetgeen de wet vrucht noemt, onverschillig hoe zij het zelf zou noemen; maar men ziet wel, dat hierover althans zeer licht questies zouden kunnen rijzen.

Dit nu wordt vermeden, wanneer men de opvatting van den wetgever volgt. Ook is uit strafrechtelijk oogpunt het begin der baring een zeer wel te verdedigen grens tusschen de twee misdrijven; vooral omdat pogingen tot afdrijving en vruchtdooding een groep van feiten vormen, die in den regel aan het tijdstip van het voldragen zijn der vrucht geruimen tijd zullen voorafgaan, terwijl wat zich om en bij de bevalling afspeelt een daarvan zoowel in tijd als in aard duidelijk onderscheiden cyclus oplevert. Dit is het dan ook, wat blijkbaar bij de behandeling den wetgever voor oogen heeft gestaan; de onderscheiding tusschen kind en vrucht in den zin der wet volgde vanzelf.

Ten slotte meen ik, dat op den weg van uitlegging naar 's wetgevers bedoeling nog de meeste kans is om tot eenheid van opvatting en vastheid van begrippen te geraken.

Ad 1^a. Minder uitvoerigheid zal de bespreking van het volgende vereischte vragen, n.l. dat de gedoode een ander mensch zij. Hierdoor wordt zelfmoord buitengesloten. Doch ook indien dit in de wettelijke omschrijving van doodslag niet uitgedrukt ware, zou het te betwijfelen zijn, of in den tegenwoordigen tijd in Nederland vele rechters zouden gevonden worden, die het artikel over doodslag wilden toepassen op wie poging tot zelfmoord gepleegd had. Evenmin geschiedt dit in Duitschland, waar de omschrijving luidt: „wer vorsätzlich einen Menschen tötet”.

Ad 4. In tegenstelling met de Nederlandsche rechtspraak onder den Code pénal, die voor meurtre slechts animus laedendi eischte ¹⁾, vordert art. 287 opzet om te dooden.

Waar van opzet sprake is, zij herinnerd aan de onderscheiding van het opzet, juist bij doodslag zoo sterk in 't oog springend, naar zijn richting op de handeling (daad) en op de gevolgen en omstandigheden. Alleen het laatste kan zich behalve als oogmerk ook voordoen in den vorm van het z.g. voorwaardelijk opzet. ²⁾ Vraagt men nu, wat hieronder te verstaan zij, dan wil ik, waar de strijd hierover tusschen voorstanders van wils- en voorstellingstheorie mij hoofdzakelijk een questie van terminologie toeschijnt, mij aansluiten aan de (door Frank gegeven) formuleering der voorstellings-theorie, als m.i. de ondubbelzinnigste, die voorwaardelijk opzet aanwezig acht, wanneer de dader bij zijn handelen zich het gevolg als zeker heeft voorgesteld of wanneer

¹⁾ Zie Schooneveld. *Het Wetboek van Strafrecht*. Ad art. 295.

²⁾ Zie Smidt. I. 1e dr. bl. 80—82. 2e dr. bl. 87—89. van Hamel. 2e dr. bl. 326 vlgg. Simons. I, bl. 148 vlgg. Gewin. *Beginselen van Strafrecht*. Bl. 127, 128. Tegen de aanneming van voorwaardelijk opzet Noyon. 2e dr. I, bl. 4 vlgg.

hij het zich als mogelijk heeft voorgesteld en zich ook door de voorstelling der zekerheid niet zou hebben laten weerhouden ¹⁾; mutatis mutandis, waar het betreft verdere omstandigheden.

Het opzet moet dan bij doodslag gericht zijn op de handeling en op den dood als gevolg van die handeling. De vraag doet zich nu voor: quid, ingeval de dood wel uit de handeling overeenkomstig het opzet van den dader is voortgevloeid, echter langs een anderen weg dan de dader zich had voorgesteld? Kan men dan nog zeggen: de dader heeft opzettelijk den dood van zijn slachtoffer veroorzaakt, het opzettelijk van het leven beroofd? Of is er dan slechts poging tot doodslag en wellicht tevens veroorzaking van den dood door schuld?

Van Hamel ²⁾ eischt geen opzet ten aanzien van het verloop tusschen de opzettelijke handeling van den dader en het gevolg; wel echter, dat de dader zich dat verloop met meerdere of mindere bepaaldheid had voorgesteld; uitgesloten acht hij dus opzet, gericht op het veroorzaakte gevolg, indien zich dit uit de handeling ontwikkeld heeft door omstandigheden, „*die als oorzaken geheel buiten de voorstelling lagen*”.

Simons ³⁾ meent, dat de dader „ook de wijze, waarop hij het gevolg zou verwezenlijken, in zijn opzet moet hebben opgenomen. Een gevolg ontstaan op eene geheel buiten de voorstelling liggende wijze, kan niet als gewild worden aangemerkt”.

Von Liszt in zijn laatste uitgave ⁴⁾ acht niet overeenstemming tusschen voorstelling en werkelijk verloop in détails slechts dan relevant, indien de voorstelling

¹⁾ Deze laatste schakeering door van Hamel genoemd „slechts voorwaardelijk opzet”. Zie *Inleiding*, 2e dr. bl. 329.

²⁾ *Inleiding*, 2e dr. bl. 351, 352.

³⁾ *Leerboek*, I, bl. 165.

⁴⁾ *Lehrbuch des deutschen Strafrechts*, 14e en 15e dr. bl. 176, 177.

van die détails, zooals zij zich voorgedaan hebben, den dader van de handeling zou hebben teruggehouden.

Ten aanzien van deze vraag zou ik het volgende willen opmerken. M. i. kan men twee standpunten innemen: men kan het constitutief gevolg (in casu den dood) beschouwen als deel van het resultaat der handeling, dat bestaat in de causale reeks beginnend met het onmiddellijk gevolg der spierbeweging, eindigend met het constitutief gevolg en dan zeggen: indien des daders opzet niet gericht was op dit resultaat, omvatte het ook niet dit gevolg, niet dezen dood, maar een anderen dood, die onlosmakelijk vastzit in een ander resultaat zijner spierbeweging, 't welk echter alleen in zijne voorstelling en niet in de werkelijkheid bestaat.

Ook kan men de zaak aldus bezien: het constitutief gevolg is het eenige gevolg der handeling, dat in aanmerking komt; had de dader het opzet om door zijne handeling dit gevolg te veroorzaken en heeft hij dit ook feitelijk gedaan, dan is er voltooid delict, onverschillig of de weg, waarlangs dit gevolg door die handeling is veroorzaakt, ook in het opzet van den dader was opgenomen.

Zoodra men echter begint met het constitutief gevolg ook maar eenigszins uit het resultaat der handeling los te maken, wil het mij min logisch voorkomen, indien men zegt: dat gevolg is niet opzettelijk veroorzaakt, omdat men zich niet voorgesteld had, dat het langs dezen weg uit de handeling zou voortkomen, of omdat, had men zich voorgesteld, dat de veroorzaking langs dezen weg zou plaats hebben, men haar niet zou hebben ondernomen.

Maar wil men nu werkelijk het eerst aangeduide standpunt innemen en opzet zich uitstrekken tot de geheele wijze van veroorzaking eischen? M. i. is het een onmogelijke eisch, ook met het oog op het bewijs.

Wel kan ook hier een algemeen opzet zijn (b.v. men wil iemand raken, onverschillig waar); maar zoodra men zich met bepaaldheid iets voorgesteld heeft zonder aan een andere mogelijkheid te denken en de werkelijkheid komt anders uit (b.v. men wil iemand in het hoofd raken en treft hem in de borst) is de keten van opzettelijkheden verbroken. En zegt men, dat het werkelijk verloop alleen in groote trekken met de voorstelling behoeft overeen te stemmen, alleen in het algemeen, dan maakt men weer een beperking, waarvoor, naar mij wil toeschijnen, een logische grond niet gegeven is, terwijl tevens vele questies zouden kunnen rijzen over de vraag, of iets tot de groote trekken behoort of niet.

Niettegenstaande de hooge autoriteit der hierboven aangehaalde schrijvers, komt het mij toch voor, dat, waar iuridisch van de gevolgenreeks alleen het constitutief gevolg in aanmerking komt, er geen bezwaar is dit ten aanzien van het opzet op zich zelf te nemen, en dan ook verder niets dan objectief verband met de handeling te eischen. Ten slotte zij er nog op gewezen, dat, waar men van een beperkte causaliteitsleer uitgaat, gelijk die, welke ik hierboven ¹⁾ althans voor de toepassing van ons wetboek meende te moeten aanbevelen, dit objectief verband toch slechts aanwezig geacht zal worden, waar ontwikkeling van het gevolg uit de handeling van den dader langs dezen weg in het algemeen te voorzien was.

Hier ter plaatse dienen ook besproken te worden de z.g. afdwalings- en verwisselingsgevallen, die zich juist bij doodslag licht kunnen voordoen. Een afdwalingsgeval is er, wanneer de dader, pogende A van het leven te berooven, door die pogingshandeling een

¹⁾ Bl. 93.

einde maakt aan het leven van B, wiens dood geenszins in zijn opzet lag. Op dit laatste dient scherp gelet; het geval toch is zeer goed denkbaar, dat iemand, b.v. een oproerling, mikkende op den commandant van een troep, dezen wel het liefst wil dooden, doch zich de mogelijkheid voorstelt, dat zijn schot iemand anders in den troep zal treffen, terwijl de voorstelling van de zekerheid van dit gevolg hem zeer zeker niet van schieten zou hebben weerhouden. Maar nemen we het geval, dat de dood van B niet in het opzet lag. Dan is er dus ten aanzien van het gevolg geen overeenstemming tusschen opzet en werkelijkheid. Het gaat hier niet om de wijze van veroorzaking van het constitutief gevolg, n.l. den dood van een mensch, hetwelk evengoed verwezenlijkt kan door B als door A te dooden; neen, het constitutief gevolg zelf heeft hier in het opzet van den dader een bepaalden vorm aangenomen; stemt de werkelijkheid niet met dat opzet overeen, dan is er geen verwezenlijking van het gevolg, op hetwelk het opzet was gericht, en dus slechts poging tot doodslag; waarschijnlijk tevens veroorzaking van den dood van B door schuld. Door de voornaamste schrijvers ten onzent wordt deze vraag in denzelfden zin beslist ¹⁾.

De rechtspraak heeft langen tijd een tegenovergestelde meening voorgestaan. Zoo o. a. nog in het vonnis der Rechtbank te Zwolle van 14 Maart 1901 ²⁾, waarbij iemand wegens mishandeling werd veroordeeld, die een ander met een roeiriem had willen slaan, welke slag echter, doordat de persoon, tegen wien hij gericht was, hem afweerde, op den rug van een derde terecht kwam.

In den laatsten tijd schijnt echter een kentering

¹⁾ Verg. o. a. Simons. *Leerboek* I, bl. 166 en nt. 3.

²⁾ *W.* 7964.

plaats te hebben, ten blijke waarvan gewezen mag worden op het arrest van het Gerechtshof te 's Gravenhage van 20 November 1902, waartegen blijkens *W.* 7894 door den Procureur-generaal cassatie aangeteekend was, en op de conclusie naar aanleiding van dit cassatieberoep door den Advocaat-generaal bij den Hoogen Raad Mr. Ort genomen. Hier had het geval zich voorgedaan, dat iemand een ander twee steken, in den linker- en in den rechterarm, had toegebracht, den éénen, doordat de getroffene een op zijn broer gericht steek had afgeweerd. Terecht had het Hof, op de overweging, „dat uit de verklaringen der twee eerste getuigen (Ch. en J. K.) volgt, dat de beklaagde, met het mes een stekende beweging makende naar den tweeden getuige, de bepaalde bedoeling had daarmede dezen getuige te treffen, zoodat, nu hij, in verband met de afwerende beweging van den eersten getuige, met gezegd mes onwillekeurig dezen laatsten in den linkerarm een steek toebracht, hij dezen aan dien getuige toebrachten steek niet opzettelijk veroorzaakte en alzoo niet moedwillig, gelijk hem is ten laste gelegd”, den beklaagde vrijgesproken van het moedwillig toebrengen van dien éénen steek, terwijl door Mr. Ort in zijn conclusie duidelijk de meening uitgesproken werd, dat bij een afdwalingsgeval van opzettelijk misdrijf geen sprake kan zijn.

Hier valt ook op te merken het arrest van het Gerechtshof te Leeuwarden van 2 October 1902 ¹⁾, gewezen ten aanzien van een schipper, die met een haak naar een anderen schipper had geslagen, welke dezen slag afweerde, waardoor zijn naast hem staand broertje getroffen werd. Het arrest, dat den beklaagde vrijspreekt van het hem ten laste gelegde opzettelijk

¹⁾ *W.* 7842.

slaan van het broertje, houdt de volgende overweging in: „dat uit het in eersten aanleg ingesteld onderzoek is gebleken, dat de beklaagde zich met den haak richtte tegen den 2den getuige B. D., om dezen, die ook met een haak het vaartuig van den beklaagde afduwde, dit te beletten en daartoe naar dien getuige sloeg, die den slag met zijn haak afweerde, zoodat de slag op diens naast hem staand broertje H. D. terecht kwam en dezen trof en verwondde; dat daaruit dus voortvloeit, dat de wil van beklaagde om te treffen was gericht tegen dien 2den getuige, dien hij aanviel, en niet tegen den getroffene H., en beklaagde dus — waarop alles aankomt — bepaald wel B. wilde slaan, maar dit gevolg niet bereikte, daarentegen wel H. trof, doch dit gevolg bepaald niet wilde”; mij dunkt, dit ware genoeg. Er wordt echter nog een overweging aan toegevoegd betreffende „gevolgen”, die m.i. overbodig en vrij wonderlijk is, aldus luidende: „dat hoewel in het algemeen iemand strafrechtelijk aansprakelijk moet worden gesteld voor de zelfs onvoorziene gevolgen van zijn strafbare daad” (*iure constituendo* of volgens ons recht?) „hiervan in dit geval niet de rede kan zijn, omdat de poging tot mishandeling van B. D. geen strafbaar feit is, en de uitwerking van die poging — het treffen van H. D. — een gevolg is niet van beklaagdes handeling, het slaan in de richting van B., maar van diens afwering van den op hem gerichtten slag”, (moet hieruit afgeleid worden, dat, als hij naar B. geslagen had met het opzet om hem te dooden en er dus wel strafbare poging zou geweest zijn en tevens de slag niet door B. was afgeweerd, maar eenvoudig gemist had en daardoor H. getroffen was, het treffen van H. een ander geval opgeleverd zou hebben?) „waarvoor beklaagde zeker niet verder aansprakelijk kan worden

gesteld dan hoogstens wegens het misdrijf, dat aan zijne schuld is te wijten, dat een ander lichamelijk letsel bekomt, waaruit tijdelijke ziekte ontstaat, hetgeen niet is te laste gelegd"; (opdat iets aan iemands schuld te wijten zij, is toch wel een eerste vereischte, dat het een gevolg zij van zijn handelen of nalaten, hetgeen ten aanzien van het treffen van H. zooeven ontkend werd; of geldt bij culpose misdrijven een andere causaliteitsleer dan bij opzettelijke?)

Over de verwisselingsgevallen heerscht vrijwel overeenstemming, althans ten onzent.¹⁾ Een verwisselingsgeval doet zich voor, wanneer de dader opzettelijk B van het leven berooft in de meening, dat hij met A te doen heeft. Hier bevinden we ons op een ander terrein; hier wordt het opzet wel door de uitkomst gedekt; het opzet was erop gericht om den bepaalden persoon, op wien men aanlegde of dien men aangreep, van het leven te berooven; bepaalder vorm kan het ten aanzien van het constitutief gevolg niet aannemen en in al zijn bepaaldheid is het verwezenlijkt. Maar hier is een dwaling in het spel, een error in obiecto, een dwaling evenwel, die niet de aanwezigheid van eenig element van het strafbaar feit betreft en dus buiten rekening blijft.²⁾ Hier is voltooide doodslag op B gepleegd, tegen A zelfs geen poging. Een ander geval zou het zijn, wanneer men B gedood had, hem in het duister aanziende voor een stuk wild b.v.; dan was er ook wel opzet om dat bepaalde wezen van het leven te berooven, er was echter tevens dwaling om-

¹⁾ von Liszt ziet hierin geen principiëel onderscheid met de afdwalingsgevallen. Zie *Lehrbuch*. 14e en 15e dr. bl. 178.

²⁾ Wel komt dwaling in den persoon in aanmerking, wanneer de qualiteit van den getroffene bij daarop gericht opzet het feit zou doen vallen onder een andere strafbepaling, b.v. art. 92 of art. 115 W. v. S.

trent de aanwezigheid van een der elementen van het strafbaar feit en dus geen doodslag; wellicht veroorzaking van den dood van B. door schuld.

Wat betreft het bewijs van opzet op den dood gericht, zoo zal dit steeds hebben te berusten op aanwijzingen of op erkenstenis en aanwijzingen; als zoodanig zullen veelal in aanmerking komen: de aard van het voorwerp, waarmede de dood is veroorzaakt, de intensiteit van den aanval, uitlatingen van den dader voor en na het feit, vroeger plaats gehad hebbende feiten, die licht kunnen verspreiden over de motieven en daardoor over de bedoelingen van den dader, alles in verband met den totaal-indruk, dien het voorval maakt.

Zoo vindt men b.v. in het meergenoemde arrest van het Gerechtshof te 's Gravenhage van 13 December 1906 ¹⁾, waarbij de gewezen veldwachter K. veroordeeld werd wegens poging tot doodslag op zijn vrouw, te Zonnemaire gepleegd, ten aanzien van het opzet de volgende overweging: „dat immers uit de erkenstenissen van den beklaagde, op verschillende tijdstippen gedaan, dat hij op zijne vrouw een schot heeft gelost, uit de omstandigheid, dat hij volkomen op de hoogte was van de kracht en de werking van het wapen, dat hij hanteerde; dat hij bij het lossen van het schot in de onmiddellijke nabijheid zijner vrouw stond; dat hij zijn wapen in hare richting afschoot, terwijl zij zich bevond in den scherpen hoek, die gevormd werd door de deur en den muur, waardoor het treffen van die vrouw zoo goed als onvermijdelijk werd en zij ook ter hoogte van het hart is verwond, en uit de uitlatingen door hem zoowel vóór als na het lossen gedaan, voortvloeit, dat beklaagde niet alleen het opzet had om zijn

¹⁾ *P. v. J.* 1907. 622.

revolver op zijn eigen vrouw te lossen, doch dat hij ook daarbij het opzet had haar van het leven te berooven". Wat de uitlatingen betreft, waarop hier bedoeld wordt, zoo was o. a. door getuigen verklaard, dat hij gezegd had vóór het feit, sprekende van zijn vrouw, die na onaangenaamheden van hem weggelopen was en die hij ging terughalen: „ik ga er om, hoe dan ook, maar bijleggen met dat kreng, dat kan ik niet, daar ben ik de man niet naar"; na het feit, eerst: „ik hoop, dat ik mijn vrouw maar doodgeschoten heb, dat kreng" en nog verdere liefelijkheden; later, toen blijkbaar de reactie ingetreden was, op een vraag, of hij wel wist, wat hij gedaan had: „o God, ja Brigadier ik heb op mijn vrouw geschoten", en „o God, Brigadier is mijn vrouw dood?"

Dikwijls echter is het, waar een bekentenis ontbreekt, moeilijk uit te maken, of het opzet op mishandeling dan wel op levensrooving gericht was. Een voorbeeld levert de zaak van den schilder P., die te Nunspeet op een veldwachter een schot hagel gelost had, welk schot gelukkig grootendeels in een deur terechtkwam, in welke zaak gewezen werden een vonnis van de Rechtbank te Zwolle, 22 Maart 1894, en een arrest van het Gerechtshof te Arnhem, 1 Mei 1894.¹⁾ In het vonnis van de Rechtbank vindt men, dat de deskundigen als hunne meening uitspraken, „dat een dergelijk schot hagel, op een afstand van ongeveer 10 meter op iemand gelost, altijd gevaarlijke verwondingen kan teweegbrengen, doch zoo men een dergelijk schot in het gezicht krijgt of een hagel de halsvaten raakt, doodelijke verwondingen kunnen worden veroorzaakt, doch ook op het door kleeren bedekte gedeelte van het lichaam altijd zwaar lichamelijk letsel kan worden teweeggebracht". Dit

¹⁾ Beide *P. v. J.* 1894. 78.

oordeel werd door de Rechtbank tot het hare gemaakt en „op grond hiervan en op grond van de bewezen verklaarde feiten, dat het schot is gelost op een afstand van omstreeks 10 meter, dat het vuurwapen was geladen met in elk geval 90 hagelkorrels, die op dien afstand van 3 tot 7 millimeter in de deur zijn gedrongen,” aangenomen, „dat bij een persoon, die opzettelijk een dergelijk schot op iemand lost, het opzet gericht is op het toebrengen van zwaar lichamelijk letsel,” terwijl naar het oordeel der Rechtbank niet bewezen was, dat zijn opzet daarop gericht was om den beambte Pleij van het leven te berooven.

Het Gerechtshof, zich vereenigende met de bewijsovoering van het vonnis a quo, deed dit niet met de op grond daarvan gegeven beslissing, wat betreft het opzet van den beklaagde en overwoog, „dat het Hof uit de gebleken omstandigheden mede wettig en overtuigend bewezen acht, dat het opzet van beklaagde gericht was tegen het leven van den getuige Pleij; dat toch beklaagde uit den aard der zaak moest weten, dat een zwaar schot hagel op zoo korten afstand gelost, het menschelijk lichaam binnendringende, den dood kan en in zeer vele gevallen ook zal veroorzaken, en hij alzoo dit mogelijke en waarschijnlijk gevolg van het schot mede heeft gewild.”

Het schijnt in dit geval wel, alsof de Rechtbank te Zwolle van voorwaardelijk opzet niet weten wil, althans zich niet afgevraagd heeft of dit ook aanwezig was.

Waar wij thans de verschillende elementen van het misdrijf van doodslag de revue hebben laten passeeren, komen wij tot den gequalificeerden vorm van art. 288, welk artikel luidt:

Doodslag gevolgd, vergezeld of voorafgegaan van een strafbaar feit en gepleegd met het oogmerk om

de uitvoering van dat feit voor te bereiden of gemakkelijk te maken, of om, bij betrapping op heeter daad, aan zich zelven of andere deelnemers aan dat feit hetzij straffeloosheid hetzij het bezit van het wederrechtelijk verkregene te verzekeren, wordt gestraft met levenslange gevangenisstraf of tijdelijke van ten hoogste twintig jaren ¹⁾.

In O. Stc. was het als art. 319 geredigeerd:

Doodslag voorafgegaan, vergezeld of gevolgd door een strafbaar feit en gepleegd met het oogmerk om de uitvoering van dat feit voor te bereiden of gemakkelijk te maken, of om aan zich zelven of andere deelnemers aan dat feit straffeloosheid te verzekeren, wordt gestraft met levenslange gevangenisstraf of tijdelijke van minstens drie jaren.

In O. R. O. (art. 312) was het speciale minimum geschrapt.

In het Verslag van de Tweede Kamer werd nu voorgesteld de woorden „voorafgegaan, vergezeld of gevolgd van een strafbaar feit” te doen vervallen als overbodig en in geen enkel opzicht het geïncrimineerde oogmerk qualificeerende. De Regeering handhaafde echter deze woorden, omdat, werden zij weggelaten, het artikel, in strijd met de bedoeling, ook toepasselijk zou zijn 1°. als het feit, tot welks voorbereiding de doodslag dienen moest, *niet* gepleegd werd; 2°. als de doodslag misschien tien jaren *na* het andere feit gepleegd werd met het oogmerk om een eerst toen plotseling ontdekten getuige uit den weg te ruimen. Tot meerdere duidelijkheid laschte de Regeering ook de woorden „bij betrapping op heeter daad” in.

¹⁾ Een pendant van dit artikel levert art. 312, betrekking hebbende op diefstal met geweld of bedreiging met geweld tegen personen.

Verder wilde de Commissie ook vermeld zien het oogmerk om zich het bezit van het door misdrijf verkregene te verzekeren. Aan dezen wensch werd door de Regeering voldaan. ¹⁾

Verband met een ander strafbaar feit als verzwarende omstandigheid bij doodslag vinden wij ook in den Franschen Code pénal en het Duitsche Reichsstrafgesetzbuch. De eigenaardigheden der Nederlandsche bepaling zullen het duidelijkst in het oog springen, wanneer wij den tekst leggen naast dien der genoemde wetboeken.

De Code pénal heeft, in art. 304:

Le meurtre emportera la peine de mort, lorsqu' il aura précédé, accompagné ou suivi un autre crime. — Le meurtre emportera également la peine de mort, lorsqu' il aura eu pour objet soit de préparer, faciliter ou exécuter un délit, soit de favoriser la fuite ou d'assurer l'impunité des auteurs ou complices de ce délit.

De bepaling van het Reichsstrafgesetzbuch, § 214, luidt:

Wer bei Unternehmung einer strafbaren Handlung, um ein der Ausführung derselben entgegentretendes Hindernis zu beseitigen oder um sich der Ergreifung auf frischer That zu entziehen, vorsätzlich einen Menschen tötet, wird mit Zuchthaus nicht unter zehn Jahren oder mit lebenslänglichem Zuchthaus bestraft.

Ten aanzien van de feiten, die in aanmerking komen, Nederland en Deutschland dus gelijkloidend: elk strafbaar feit, terwijl in Frankrijk alleen crimes en délits genoemd zijn en van contraventions gezwegen wordt. Uitdrukkelijk is er in de M. v. T. bij ons artikel op gewezen, dat ook overtredingen eronder vallen en

¹⁾ Smidt. II. 1e dr. bl. 435, 436. 2e dr. bl. 458, 459.

dat de lichtere strafbaarheid daarvan den dader eer tot verzwaring dan tot versooning zal strekken.¹⁾

Uit de woorden van art. 288 volgt duidelijk, dat het strafbare feit werkelijk tot uitvoering moet zijn gekomen.²⁾ Onder „strafbaar feit” is ook begrepen strafbare poging.³⁾

Wat betreft het verband, waarin de doodslag tot het andere feit moet staan, komen in aanmerking 1. de tijd waarop en 2. het oogmerk, waarmee hij werd begaan. Het Nederlandsche artikel duidt door de woorden „gevolgd, vergezeld of voorafgegaan” drie tijdstippen aan, door de woorden „om de uitvoering van dat feit voor te bereiden of gemakkelijk te maken, of om, bij betrapping op heeter daad, aan zich zelven of andere deelnemers aan dat feit hetzij straffeloosheid, hetzij het bezit van het wederrechtelijk verkregene te verzekeren” drie oogmerken. Nu acht Simons⁴⁾ voor toepassing van het artikel steeds vereischt combinatie van tijdstip 1 en oogmerk 1, tijdstip 2 en oogmerk 2 of tijdstip 3 en oogmerk 3. Inderdaad is ook bij de totstandkoming der bepaling de volgorde dezer drie tijdstippen opzettelijk aldus geregeld naar die der oogmerken⁵⁾ en zullen andere combinaties dan ook werkelijk voor het grootste gedeelte onmogelijk zijn of onder de genoemde begrepen (vooraf plegen om gemakkelijk te maken = vooraf plegen om voor te bereiden). Toch kan men zich denken, dat, wat den tijd aangaat, de doodslag van het andere feit is vergezeld, terwijl het

1) Smidt. II. 1e dr. bl. 435. 2e dr. bl. 458.

2) Verg. Smidt. II. 1e dr. bl. 435. 2e dr. bl. 459; arr. H. R. 27 Juli 1901. *W.* 7635.

3) Verg. Noyon. 2e dr. III, aant. 2 ad art. 288.

4) *Leerboek.* II, bl. 7.

5) Zie Smidt. II. 1e dr. bl. 436. 2e dr. bl. 459.

oogmerk was zich bij betrapping op heeterdaad straffeloosheid te verzekeren, en het oogmerk van gemakkelijk-making niet in aanmerking kan komen, b.v. doordat men betrappt werd door een klein kind, dat geenszins in staat was en ook niet beproefde het feit te bemoeilijken, dat het echter wel zou kunnen verklappen. Deed zich een dergelijke combinatie voor, ik zou niet aarzelen art. 288 wèl toepasselijk te achten, waar toch de bewoordingen van het artikel dit niet verbieden en ook de Regeering, ofschoon zij zich een dergelijk geval niet moge hebben voorgesteld, zeker niet bedoeld zal hebben dit uit te sluiten, terwijl zelfs het tegengestelde implicite volgt uit de uitspraak, in ander verband gedaan, dat voor de gevallen, van „voorbereiden of gemakkelijk maken” beperking door tijdsaanwijzing niet noodig is ¹⁾; hier wordt blijkbaar ook de mogelijkheid verondersteld van een combinatie van tijdstip 1 (doodslag vóór 't feit) en oogmerk 2 (gemakkelijk maken).

Het Nederlandsche artikel dan bepaalt ten aanzien van het tijdstip, dat de doodslag moet hebben plaats gehad vóór, gelijktijdig met of na het andere feit. Alleen voor het laatste geval is door de invoeging der woorden „bij betrapping op heeter daad” de beperking gemaakt, dat geen groote tijdsruimte de twee feiten mag scheiden. Voor de andere gevallen werd dit niet noodig geacht, terwijl erop gewezen werd, dat, indien het voorkwam, dat men iemand doodde teneinde langen tijd daarna een strafbaar feit te begaan, dit stellig moord zou wezen. ²⁾ Door echter het vereischte „bij betrapping op heeter daad” in te vlechten in het motief om zich straffeloosheid of bezit van den buit te verzekeren,

¹⁾ Smidt. II. 1e dr. bl. 436. 2e dr. bl. 459.

²⁾ Smidt. II. 1e dr. bl. 436. 2e dr. bl. 459.

heeft men buitengesloten een doodslag, wèl gepleegd terstond na het feit en met het oogmerk om zich straffeloosheid of het bezit van het wederrechtelijk verkregene te verzekeren, doch niet bij betrapping op heeterdaad. Voldoende grond voor deze uitsluiting bestaat zeer zeker niet.¹⁾ Het bedoelde resultaat, zonder de onnoodige beperking, zou bereikt zijn, als men in plaats van in te voegen „bij betrapping op heeter daad”, vóór 't woord „voorafgegaan” had ingevoegd „onmiddellijk”.

Wat aangaat de beteekenis van de uitdrukking „betrapping op heeter daad”, zoo is deze door de Rechtbank te Almelo²⁾ (voor art. 312) gezocht in de omschrijving, die art. 40 W. v. Sv. geeft van ontdekking op heeter daad, op de overweging, „dat, nu het Wetboek van Strafrecht geene omschrijving geeft van het begrip *heeterdaad*, noch uit de geschiedenis van dit wetboek daaromtrent iets blijkt, door het nauw verband, dat tusschen dit Wetboek en dat van Strafvordering bestaat, de beteekenis daarvan moet gezocht worden in dit laatste wetboek” en „dat wel is waar art. 312 Swb. spreekt van „betrapping op heeterdaad” en art. 40 W. v. Sv. van „ontdekking op heeterdaad”, doch men wel in het oog moet houden, dat art. 312 meer den nadruk legt op den dader en art. 40 meer op het feit.” Dit vonnis is door het Gerechtshof te Arnhem bevestigd. Het schijnt mij

¹⁾ Verg. Noyon, 2e dr. III, aant. 1 ad art. 288. Het is ook de vraag, of een doodslag, gepleegd onmiddellijk na een misdrijf tegen de zeden en met het oogmerk om het slachtoffer daarvan voor altijd stom te maken, geacht kan worden gepleegd te zijn „bij betrapping op heeter daad” in den zin van ons artikel. Men zou deze vraag wellicht bevestigend kunnen beantwoorden, maar zij kan in elk geval tot ernstig meeningsverschil aanleiding geven.

²⁾ Vonnis 15 Juli 1890. *T. v. S.* VI, bl. 488, 489.

echter niet geoorloofd op grond slechts van nauw verband in het algemeen tusschen de beide wetboeken de uitbreidende interpretatie van art. 40 W. v. Sv. ook op art. 288 (en 312) W. v. S. toe te passen. Art. 40 W. v. Sv. maakt geheel den indruk van geschreven te zijn met het oog op de bepaalde daar behandelde materie en niets wijst erop, dat men in de uitdrukking „betrapping op heeter daad” in het Wetboek van Strafrecht een uitgebreider beteekenis heeft willen leggen dan de gewone. Aldus oordeelt ook Simons.¹⁾ De beteekenis zal dus zijn: „aantreffing tijdens of onmiddellijk na het misdadig bedrijf”, in den geest van het Deutsche „bei Unternehmung einer Strafbaren Handlung.”²⁾

In het Fransche artikel wordt het tijdstip alleen aangegeven voor verband met crimes en wel door te vorderen, dat de doodslag „aura précédé, accompagné ou suivi un autre crime”. Eigenlijk wordt hier geen enkele grens van tijd uitdrukkelijk gesteld, bij de totstandkoming is echter uitgesproken en door de praktijk is erkend, dat de twee feiten ongeveer gelijktijdig moeten plaats hebben³⁾. Bij de omschrijving van het verband met délits is door de wijzigingen, die het artikel bij de totstandkoming onderging⁴⁾, de tijdsbepaling zoek geraakt.

In de Deutsche wet wordt het tijdstip bepaald door de uitdrukking „bei Unternehmung einer strafbaren Handlung”. Vele Deutsche schrijvers achten dit vereischte reeds aanwezig tijdens de voorbereiding van het delict en nòg tijdens de handelingen, die, nadat

¹⁾ *Leerboek*. II, bl. 7.

²⁾ Zie hieronder, bl. 124, 125.

³⁾ Zie Chauveau en Hélie. *Théorie du Code Pénal*. 2521. 2523.

⁴⁾ Zie Chauveau en Hélie. 2519—2521.

het delict iuridisch voltooid is, strekken om de misdadige onderneming te beëindigen ¹⁾.

Wat de oogmerken betreft, is de Fransche redactie de ruimste van de drie, terwijl op sommige punten de Nederlandsche verder gaat. Naar de Fransche behoeft bij verband met een crime in het geheel geen oogmerk vastgesteld te worden; bij een délit is vereischt het oogmerk „de préparer, faciliter ou exécuter un délit”, hetwelk gedekt wordt door het Nederlandsche „voor te bereiden of gemakkelijk te maken”, voorts „de favoriser la fuite ou d'assurer l'impunité des auteurs ou complices de ce délit”, die beide gebracht kunnen worden onder het „aan zich zelve of andere deelnemers straffeloosheid te verzekeren” onzer bepaling, welke bovendien nog behelst het oogmerk om zich of anderen deelnemers „het bezit van het wederrechtelijk verkregene te verzekeren”, doch aan den anderen kant een beperking ondergaat door het vereichte van betrapping op heeterdaad bij de laatste twee oogmerken. Veel enger is de Deutsche, die slechts noemt de oogmerken „um ein der Ausführung derselben entgegentretendes Hindernis zu beseitigen oder um sich” (dus niet andere deelnemers) „der Ergreifung auf frischer That zu entziehen”.

Op te merken valt nog, dat niet noodig is, dat door den doodslag het andere feit werkelijk is voorbereid of gemakkelijk gemaakt of een der andere oogmerken bereikt; voldoende is, zoo de dader zich voorstelde, dat de doodslag aan een der genoemde doeleinden dienstbaar kon zijn.

Voorts dient erop gewezen, dat hij, die den doodslag pleegt, zelf ook het andere feit moet gepleegd hebben of daaraan hebben deelgenomen, hetwelk is

¹⁾ Zie Katzenstein. Z. XXIV, bl. 538, 539 en nt 69.

af te leiden uit de uitdrukking „of andere deelnemers” en uit de M. v. T. ¹⁾.

Een voorbeeld van de toepassing van dit artikel levert het zoo bekend geworden geval van de gebroeders Hogerhuis op. Twee hunner werden bij arrest van het Gerechtshof te Leeuwarden van 5 Augustus 1896 ²⁾ schuldig verklaard aan „het misdrijf van strafbare poging tot doodslag, vergezeld van een strafbaar feit” (poging tot diefstal) „en gepleegd met het oogmerk om de uitvoering van dat feit voor te bereiden of gemakkelijk te maken”.

Het derde van de door ons te behandelen artikelen, art. 289, geeft de omschrijving en strafbaarstelling van het misdrijf van moord in de volgende bewoordingen:

Hij die opzettelijk en met voorbedachten rade een ander van het leven berooft, wordt, als schuldig aan moord, gestraft met levenslange gevangenisstraf of tijdelijke van ten hoogste twintig jaren.

De redactie van het O. Stc. (art. 320) verschilde hiervan alleen, doordat er in plaats van „ten hoogste twintig jaren” stond „minstens drie jaren”.

Art. 313 O. R. O. luidde, eenigszins gewijzigd:

Hij, die met voorbedachten rade een doodslag pleegt, wordt, als schuldig aan moord, gestraft met levenslange gevangenisstraf of tijdelijke van ten hoogste twintig jaren.

De Raad van State had erop gewezen, dat „opzettelijk en met voorbedachten rade” een pleonasme is.

Een minderheid van de Commissie van Rapporteurs zag tusschen het voorafberaamd plan van art. 318

¹⁾ Smidt. II. 1e dr. bl. 435. 2e dr. bl. 458. Verg. Noyon. 2e dr. III, aant. 1 ad art. 288. Simons. II, bl. 8.

²⁾ *P. v. J.* 1896. 95.

(O. R. O.) en het opzet niet anders dan een gradueel verschil, waarbij tallooze schakeeringen, maar geen vaste grens was waar te nemen. Zij zou er daarom geen bezwaar in gezien hebben dit artikel te doen vervallen en dan tegen doodslag ¹⁾ het hoogste maximum te bedreigen. ²⁾

De Commissie vereenigde zich echter met het stelsel van het ontwerp, dat bij voorbedachten raad het misdrijf een veel ernstiger karakter aanneemt. ³⁾ Evenwel stelde zij voor het onderhavige artikel als derde alinea op te nemen in art. 310 (O.R.O.), bevattende de bepaling tegen doodslag en de verzwarende omstandigheden bij doodslag. ⁴⁾

Het Regeeringsantwoord op dit voorstel luidde: „Samensmelting met art. 310 is niet aannemelijk. Ten einde overigens den rechter te ontheffen van de noodzakelijkheid om bij veroordeeling wegens moord, steeds *twee* artikelen te insereeren, is aan de bepaling een zelfstandig karakter gegeven.” ⁵⁾

Zoo kreeg de bepaling haar tegenwoordige redactie, werd het pleonasme „opzettelijk en met voorbedachten rade” hersteld en werd de zelfstandigheid van het misdrijf van moord zoo geaccentueerd, dat het thans moeilijk is in den voorbedachten raad nog slechts een verzwarende omstandigheid van doodslag te zien. Op de consequenties hiervan zal zoo aanstonds gewezen moeten worden.

Bezien wij thans de bepaling van art. 289 nader. Naar de omschrijving in dit artikel zijn de elementen

¹⁾ Dien de Commissie „moord” wilde noemen.

²⁾ Smidt. II. 1e dr. bl. 430. 2e dr. bl. 453.

³⁾ Smidt. II. 1e dr. bl. 431. 2e dr. bl. 453, 454.

⁴⁾ Smidt. II. 1e dr. bl. 437. 2e dr. bl. 460, 461.

⁵⁾ Smidt. II. 1e dr. bl. 437. 2e dr. bl. 461.

van moord dezelfde als die van doodslag, terwijl daarenboven nog vereischt is, dat het feit gepleegd zij met voorbedachten rade.

„Met voorbedachten rade”. De uitdrukking is bekend genoeg; zij wordt, ook in het dagelijksch leven, meermalen gebruikt. Onder andere benamingen komt het begrip in verschillende wetgevingen voor. En toch is men er niet in geslaagd zich een algemeen geldend, helder en duidelijk beeld te vormen van wat hieronder te verstaan is, en blijft, ten spijt van de woorden der M. v. T., dat de uitdrukking duidelijk aanwijst, wat vereischt wordt, een zekere vaagheid dit begrip aan-
kleven.

Hoewel ten onzent over de beteekenis van dit criterium niet zooveel getwist is als in Duitschland over de Überlegung¹⁾, zoo zal men toch, wanneer men de definities of omschrijvingen, die de verschillende schrijvers ten onzent van voorbedachten raad geven, naast elkaar legt, nog wel op eenig verschil stuiten, dat niet altijd slechts verschil in formuleering is.²⁾

Wat hebben wij nu onder voorbedachten raad te begrijpen? Gaan we het verhandelde bij de totstandkoming van ons artikel na, dan vinden wij in de M. v. T. het volgende. „Ten onregte heeft art. 297 C. P. het begrip van voorbedachten rade omschreven door „dessein formé avant l'action”. Immers aan elke opzettelijke daad gaat een „dessein” vooraf, al zij dit slechts door eene zeer kleine tijdsruimte van de daad geschei-

¹⁾ Verg. hierboven, bl. 72—75.

²⁾ Zie Polenaar en Heemskerk. *Het Wetboek van Strafrecht in doorlopende aantekeningen verklaard*. II, aant. 2 ad art. 289; Bles. *T. v. Str.* VI, bl. 9; Quintus. *Het onderscheid tusschen moord en doodslag*. Bl. 2, 67; Noyon, aant. 1 ad art. 289; van Hamel. 2e dr. bl. 354; Simons. I, bl. 167; Gewin, bl. 129.

den. De uitdrukking voorbedachte raad zelve, zonder eenige wettelijke omschrijving, wijst duidelijk aan wat vereischt wordt, namelijk een tijdstip van kalm overleg, van bedaard nadenken: het tegengestelde van oogenblikkelijke gemoedsopwelling. Overigens is ook hij schuldig aan moord, die het voornemen tot levensberooving wel in zoodanige gemoedsopwelling opvat, maar de daad in koelen bloede uitvoert." ¹⁾

De Commissie van Rapporteurs zegt in het Kamer-verslag: „Volkomen te regt ziet de Memorie van Toelichting, op art. 313, den bijzonderen aard van het feit in het tijdstip van kalm overleg, van bedaard nadenken, dat aan den moord voorafgaat; en ook in het volksbewustzijn wordt groot onderscheid gemaakt tusschen gewonen moord en moord *in koelen bloede*." ²⁾

Voorts lezen we hieromtrent nog in het Regeerings-antwoord: „Het *criterium* ligt geenszins in de kortere of langere tijdsruimte tusschen besluit en uitvoering, maar in den gemoedstoestand van den dader. Tegenover den „voorbedachten raad” staat het handelen *in impetu*, waarbij èn besluit genomen wordt èn uitvoering geschiedt gedurende ééne onafgebroken gemoedsbeweging, die het kalm nadenken uitsluit. De tijdsruimte kan eene gewichtige aanwijzing zijn voor het al of niet bestaan van den voorbedachten raad, maar bewijst dien niet *per se*. Wie, geheel kalm, het besluit neemt om een ander te dooden en het, na eenig overleg, bijna oogenblikkelijk daarna uitvoert, is moordenaar. Wie in drift ontstoken tot het feit besluit en het, zonder nog tot kalmte te zijn teruggekeerd, uitvoert, is doodslager, ook dàn als de tijdsruimte tusschen besluit en uitvoering grooter was dan in het eerste geval.” ³⁾

¹⁾ Smidt. II. 1e dr. bl. 437. 2e dr. bl. 460.

²⁾ Smidt. II. 1e dr. bl. 431. 2e dr. bl. 453, 454.

³⁾ Smidt. II. 1e dr. bl. 431. 2e dr. bl. 454.

Lezen wij na, wat door verschillende schrijvers ten onzent is gezegd, dan zien wij, dat, niettegenstaande onderling verschil, ook in hunne omschrijvingen de begrippen „kalmte” en „overleg” een rol spelen, zij het dan ook, dat Polenaar en Heemskerk het „misschien juist” noemen, indien de M. v. T. gewezen had op het verloopen van zooveel tijd, dat kalm overleg kon hebben plaats gehad en van Hamel spreekt van gemoedsrust, een stemming, die bedaard overleg toelaat.

Door Duitsche schrijvers is met klem betoogd, dat premeditatie en gemoedsbeweging geen tegenstelling vormen.²⁾ Dit geeft ook aan von Liszt ten aanzien van het in de M. v. T. op ons art. 289 gezegde deze woorden in de pen: „In vollster Deutlichkeit tritt also hier der Trugschluss uns entgegen, nach dem Überlegung mit dem Fehlen der Gemütsregung identisch sein soll.”³⁾

Inderdaad zal moeten worden toegestemd, dat de uitdrukking „met voorbedachten rade” evenmin als „premeditatie” of „Überlegung”, een qualificatie van den gemoedstoestand van den dader bevat. Letterlijk beteekent zij: na voorafgaand overleg, volgens te voren overlegd besluit, hetgeen dan wel in eenigszins praegnanten zin genomen moet worden, daar eenig overleg aan iedere opzettelijke handeling zal voorafgaan. Nu is het waar, dat dergelijk overleg in den regel alleen zal voorkomen bij een kalmen gemoedstoestand, maar toch is het denkbaar, dat zelfs in een staat van opgewondenheid men zich alles helder en scherp kan voorstellen en met volkomen besef overleggen en zeer zeker kan het voorkomen, dat men handelt in koelen

¹⁾ Zie hierover Opitz. *Die Scheidung der vorsätzlichen Tötungsdelikte*. Diss. Breslau. 1905. Bl. 22—27.

²⁾ *Vergleichende Darstellung des deutschen und ausländischen Strafrechts*. Bes. Tl. Bnd. V, bl. 45.

bloede en toch zonder overleg. Zoo vindt men dan ook b.v. in het Hongaarsche wetboek een driedelige onderscheiding, n.l. tusschen levensrooving 1. na voorafgaand overleg, 2. zonder voorafgaand overleg en 3. in een hevige gemoedsbeweging.

Moet nu dergelijke strenge uitlegging voor de toepassing van onze wet ook gevolgd worden? Mij dunkt, waar bij de totstandkoming van het artikel zoo duidelijk is uitgesproken, dat het criterium ligt in den gemoedstoestand van den dader, zonder dat daarbij de gedachte aan voorafgaand overleg werd prijsgegeven, waar ook onze schrijvers en iurisprudentie over het algemeen daarbij aansluiting zoeken, daar mag aan deze beteekenis van voorbedachten raad voor onze wet zeer zeker burgerrecht toegekend worden en zoo zou ik voorbedachten raad dan willen omschrijven als „kalm overleg, aan de daad voorafgaande.”

Wat nu den tijd betreft, waarop de voorbedachte raad aanwezig moet zijn, zoo kan ik in de uitdrukking „met voorbedachten rade van het leven berooven” geen dwang zien om te eischen, dat ook tijdens de uitvoering kalm overleg aanwezig zij, gelijk Prof. Simons ¹⁾ zijn meening, dat voorbedachte raad op dat tijdstip vereischt is, met genoemde uitdrukking in verband schijnt te willen brengen. Het schijnt mij voldoende, zoo de uitvoering op voorbedachten raad rust, doordat deze het besluit draagt, dat werkelijk rechtstreeks tot de daad leidde ²⁾. Zoo zou ik moord aanwezig achten, wanneer het besluit in kalm overleg is genomen,

¹⁾ *Leerboek*. II. bl. 8.

²⁾ In zijn artikel *Een paar strafrechtscontroversen* in *R. M.* IV, noemde Mr. Simons (bl. 563) het verschil tusschen moord en doodslag ook „een verschil over de wijze, waarop het opzet ontstaan is”, waarbij hij citeert een uitspraak van Schaper „um die Art der Bildung des Entschlusses zur Ausführung handelt es sich.”

doch naarmate de uitvoering naderde een steeds klimmende opwinding zich van den dader meester maakte ¹⁾, wanneer slechts dat eenmaal genomen besluit werd uitgevoerd, niet wanneer in de opgewondenheid de dader het besluit liet varen en in dienzelfden toestand toch opnieuw tot de daad besloot; het verband is dan verbroken. Eveneens, wanneer het besluit in opgewondenheid was genomen, daarna kalmte was ingetreden en in deze periode het besluit na eenig overleg gehandhaafd, niet, wanneer in den toestand van kalmte in het geheel geen overleg plaats had, doch klakkeloos het in opwinding genomen besluit werd uitgevoerd, hetgeen feitelijk niet licht denkbaar is. Deze onderscheidingen zijn echter niet geheel vrij van spitsvondigheid en in de praktijk zal men, waar een uitvoerige bekentenis ontbreekt, wel in den regel de aanwijzingen voor het bestaan van voorbedachten raad moeten zoeken in de meerdere of mindere tijdsruimte tusschen besluit en uitvoering en in de gebleken kalmte vóór de daad.

Naar analogie van het bovenstaande kan, dunkt mij, ook beantwoord worden de vraag, hoe te beslissen, indien iemand met voorbedachten rade besloten heeft een ander om het leven te brengen op bepaalde wijze, op bepaalden tijd en plaats, onder bepaalde omstandigheden, en hij ten slotte dit voornemen op min of meer verschillende wijze ten uitvoer legt. Dan ondergaat dus zijn besluit een wijziging. Heeft die wijziging in kalm overleg plaats, dan zal het geval geen moeilijkheid op leveren. Heeft zij echter in opgewonden toestand plaats, dan zal men moeten vragen, of de wijzi-

¹⁾ Dergelijke opwinding, al gaat zij aan de uitvoering vooraf, zal dikwijls meer als gevolg dan als oorzaak van het feit te beschouwen zijn. Verg. ook Quintus, bl. 64—66 ten aanzien van tijdens de uitvoering ontstaande opwinding.

ging zóó ingrijpend was, dat men het oude besluit door een nieuw vervangen moet achten, dan wel werkelijk slechts van een gewijzigd besluit kan spreken. Hoe men deze vraag in elk gegeven geval moet beantwoorden, is ten slotte een questie van appreciatie.

Voorts zij er nog op gewezen, dat de voorbedachte raad niet behoeft te betreffen het dooden van een bepaald persoon, terwijl hij ook door error in persona evenmin als het opzet uitgesloten wordt ¹⁾.

Wat betreft het bewijs van den voorbedachten raad, ik merkte reeds op, dat gewoonlijk de voornaamste aanwijzing voor zijn bestaan gevonden zal worden in het geruimen tijd van te voren opgevatte plan. Van de gevallen, waarin moord wordt aangenomen, leveren vergiftigingen een belangrijk aandeel op. Toch is ook daarbij een veroordeeling wegens moord nog niet altijd zeker ²⁾. Een voorbeeld levert het arrest van het Gerechtshof te 's Gravenhage van 22 Januari 1891 ³⁾, waarbij de voorbedachte raad niet bewezen werd geoordeeld in een geval van poging tot vergiftiging door een vrouw, die voor haar man, terwijl hij op 't werk was, boterhammen met phosphor had klaargemaakt, welke zij hem toen door een ander persoon liet brengen.

Twee voorbeelden mogen hier nog volgen van de wijze, waarop het aannemen van voorbedachten raad gemotiveerd werd. In het arrest van het Gerechtshof

¹⁾ Verg. Noyon. 2e dr. III, aant. 4 ad art. 289; arr. H. R. 19 Nov. 1888. *W.* 5637.

²⁾ In het Regeeringsantwoord deelde de Minister mede, dat, voor zooveel bekend, in de laatste 70 jaren, hier te lande slechts éénmaal een vergiftiging gepleegd was, waarbij de voorbedachte raad twijfelachtig zou hebben kunnen zijn (in Friesland omstreeks 1820); Smidt. II, 1e dr. bl. 432. 2e dr. bl. 455.

³⁾ *W.* 6053.

te Amsterdam van 25 Juli 1888 ¹⁾ vinden wij ten aanzien van dit punt het volgende:

„O. hieromtrent, dat in het vonnis, waarvan appel, terecht als bewezen is aangenomen: dat bekl. zich in den avond van 12 April j.l. met een scherp geladen tweeloopspistool heeft begeven naar de Tweede Weteringdwarsstraat te Amsterdam, daar hij wist, dat de getuige C. W. E. gewoon was zich na afloop van haar werk door genoemde straat naar hare woning te begeven; dat hij, haar ziende loopen, haar achterop is gegaan en na eenige woordenwisseling een schot op haar heeft gelost, waardoor zij verwond is geraakt; en zulks ter uitvoering van het door hem eenigen tijd vóór 12 April gevormd plan om haar van het leven te berooven, waartoe hij zich dat pistool met de noodige ammunitie had aangeschaft;

O. dat hieruit blijkt, dat de voorzegde als bewezen aangenomen aanslag van den bekl. op het leven dier getuige niet blootelijk is geweest een gevolg van eene oogenblikkelijke gemoedsopwelling, maar integendeel een gevolg van voorafgegaan kalm overleg en bedaard nadenken, zoodat die aanslag wel degelijk moet geacht worden te hebben plaats gehad met voorbedachten rade.”

In het vonnis van de Rechtbank te Amsterdam, gewezen den 24sten Februari 1904 ²⁾ tegen Luye van der Laan, wiens naam een treurige bekendheid heeft verkregen, lezen wij:

„O. dat immers ook de omstandigheid, dat beklaagde het door hem gepleegde misdrijf met voorbedachten rade heeft uitgevoerd, na daartoe vooraf het plan te hebben overlegd en beraamd, blijkt uit de bewezen verklaarde omstandigheden dat hij, alvorens tot den

¹⁾ *W.* 5615.

²⁾ *P. v. J.* 1904. 327.

moord over te gaan, heeft overwogen, dat het in casu het leven van een familielid gold, en hij dit bezwaar zóó overwegend vond, dat hij zelfs aanvankelijk besloot, het plan om zijn schoonzuster te dooden, uit zijn hoofd te zetten, en schoenen te gaan wegbrengen bij klanten, doch dat hij, hoewel gekalmeerd, daar na te zijn tehuis gekomen, toch tot zijn oorspronkelijk voornemen is overgegaan en zelfs opzettelijk zijne schoonzuster op eene plaats in den hals heeft gesneden, waarvan hij, uit zijn vroeger beroep van slagersknecht te Groningen, wist, dat dit de meest gevaarlijke plaats van het lichaam was."

In de eerste dezer twee uitspraken schijnt ook de meening door te schemeren, dat voorbedachte raad slechts aanwezig behoeft te zijn bij het nemen van het besluit („de aanslag een gevolg van voorafgegaan kalm overleg en bedaard nadenken"), de tweede ging wellicht uit van de meening, dat ook tijdens de uitvoering voorbedachte raad moet heerschen („het misdrijf met voorbedachten rade... uitgevoerd, na daartoe vooraf het plan te hebben overlegd en beraamd.")

Hierboven¹⁾ werd reeds opgemerkt, dat de aanwezigheid van voorbedachten raad bij den dader van een opzettelijke levensrooving niet een verzwarende omstandigheid van doodslag oplevert, doch het feit tot een afzonderlijk misdrijf stempelt. Wel wordt het tegengestelde geleerd door Mr. Noyon²⁾, die zich daarvoor beroept op den geest der wet, maar met het oog op de duidelijke woorden der wet en de tegenovergestelde opinie van bijna alle schrijvers³⁾ komt mij deze meening niet aannemelijk voor.

¹⁾ Bl. 127.

²⁾ *Het Wetboek van Strafrecht*. 2e dr. aant. 2 ad art. 50.

³⁾ Verg. Quintus. bl. 75; van Hamel. 2e dr. bl. 454; Simons. I. Bl. 216.

De gevolgen dezer zelfstandigheid van moord doen zich gevoelen, indien het leerstuk der deelneming moet toegepast worden ¹⁾).

Voorbedachte raad is een persoonlijke omstandigheid, in dit geval echter geen strafverzwarende, maar eene, die een constitutief element vormt van het misdrijf van moord. Het gevolg is, dat art. 50 hier niet van toepassing is.

Doet zich nu het geval voor, dat iemand heeft uitgelokt tot of is medeplichtig geweest aan opzettelijke levensrooving zonder dat bij hem voorbedachte raad aanwezig was, terwijl de dader wel met voorbedachten rade tewerk ging, dan zal, wegens het accessoir karakter van uitlokking en medeplichtigheid, den uitlokker of medeplichtige deze omstandigheid toegerekend worden en hij schuldig zijn aan uitlokking tot of medeplichtigheid aan moord. Niet noodig is, dat zijn opzet gericht was op de aanwezigheid van voorbedachten raad bij den dader, daar de voorbedachte raad een omstandigheid is, die niet door het opzet beheerscht hoeft te worden. Men kan met voorbedachten rade handelen, zonder dit zelf te weten; in art. 289 staat ook niet „opzettelijk met voorbedachten rade”, maar „opzettelijk en met voorbedachten rade”.

Was omgekeerd bij den uitlokker of den medeplichtige voorbedachte raad aanwezig, bij den dader niet, dan zullen, wederom wegens het accessoir karakter hunner deelneming, waar niet meer dan doodslag plaats had, zij slechts gestraft kunnen worden wegens uitlokking tot of medeplichtigheid aan doodslag.

Met mededaders is het een ander geval. Men houde in het oog, dat mededaderschap geen vorm van deel-

¹⁾ Mr. D. Simons. *Een paar strafrechtscontroversen*. R. M. VI, bl. 545 vlgg.

neming is, en dus niet van accessoiren aard. Verschil tusschen hoofddader en mededaders kent onze wet niet. Alle mededaders zijn gelijkelijk daders ¹⁾, al heeft ook de een grooter aandeel in de handeling gehad dan de ander. Wanneer nu twee personen te zamen een feit gepleegd hebben zoo, dat beiden als mededaders van dat feit opgetreden zijn, dan zullen dus beiden dader van dat feit zijn. Is er nu echter een persoonlijke omstandigheid, die het gepleegde feit tot een bepaald misdrijf maakt, bij den een aanwezig en bij den ander niet, dan kan men niet zeggen, dat die ander is dader van dat misdrijf. ²⁾ Medeplichtig eraan is hij ook niet, immers zijn handeling was er geene van medeplichtigheid, wellicht heeft hij in het plegen van het feit zelfs het grootste aandeel of een met dat van den ander absoluut gelijk aandeel gehad. Er blijft dus niet anders over dan aan te nemen, dat ten opzichte van den éénen dader het feit een andere qualificatie verdient dan ten opzichte van den anderen.

Wanneer wij de zaak zoo bezien, kunnen wij niet medegaan met Quintus ³⁾, die, indien twee personen samen als mededaders een derde van het leven beroofd hebben, terwijl bij den een voorbedachte raad aanwezig was, bij den ander niet, meent, dat beiden wegens moord veroordeeld zullen moeten worden. Wij sluiten ons echter aan bij Mr. Simons, volgens wien voor iederen dader het delict zijn eigen karakter behoudt, zoodat dus in het onderhavige geval de één schuldig is aan moord, de ander aan doodslag. ⁴⁾

¹⁾ Verg. Simons. I, bl. 198—200. Van Hamel. 2e dr. bl. 446.

²⁾ Mededaderschap aan een delict, waarvoor men een persoonlijke omstandigheid mist, acht ook Van Hamel, 2e dr. bl. 450 onmogelijk.

³⁾ Bl. 77.

⁴⁾ Verg. Simons *R. M.* IV, bl. 566; *Leerboek*. I, bl. 216.

Vraagt men nu, ofdoor al deze onderscheidingen het rechtsgevoel bevredigd wordt, dan wil ik daarop gaarne met Mr. Simons e.a. een ontkennend antwoord geven en meteen den wensch uitspreken, dat spoedig althans eenige vereenvoudiging worde aangebracht in het noodeloos gecompliceerde stelsel van deelnemingsvormen en daarbij behoorende aansprakelijkheidsgrenzen ¹⁾ en dat tevens den voorbedachten raad een bescheidener plaats aangewezen worde.

Wat aangaat de straffen op de behandelde misdrijven gesteld, zoo zagen wij reeds uit de geciteerde artikelen, dat deze zijn: voor doodslag gevangenisstraf van ten hoogste vijftien jaren, voor doodslag onder de verzwarende omstandigheden van art. 288 en eveneens voor moord levenslange gevangenisstraf of tijdelijke van ten hoogste twintig jaren. Volgens art. 299 kunnen in geval van veroordeeling wegens een dezer misdrijven als bijkomende straffen opgelegd worden ontzetting van de in art. 28 ^{n^{is}} 1—4 vermelde rechten, d. w. z. de rechten tot: 1°. het bekleeden van ambten of van bepaalde ambten; 2°. het dienen bij de gewapende macht; 3°. het kiezen en de verkiesbaarheid bij krachtens wettelijk voorschrift uitgeschreven verkiezingen; 4°. het zijn van raadsman of gerechtelijk bewindvoerder.

Op moord en op den verzwaarden vorm van doodslag is alzoo de zwaarste straf gesteld, die het wetboek kent. Dat de zwaarste straf niet de doodstraf zou zijn, is niet dan na ernstig verzet in de Tweede Kamer aldus beslist. Bij de behandeling van art. 9 werd vóór het behoud van de doodstraf gepleit door de heeren Bichon van IJsselmonde, de Savornin

¹⁾ Verg. van Hamel. 2e dr. bl. 417, 418.

Lohman, van Baar, Donner en de Jonge¹⁾. Een amendement van de heeren Bichon van IJsselmonde, Heydenrijck, de Jonge, van Baar en Donner, strekkende om de doodstraf onder de straffen op te nemen, werd verworpen met 41 tegen 21 stemmen.²⁾ De meerderheid erkende wèl het recht der overheid om de doodstraf te bepalen, doch een plicht daartoe achtte men niet aanwezig.

Volledigheidshalve zij thans nog vermeld, dat in het Ontwerp Cort van der Linden³⁾, ingediend 21 September 1900, een wijziging van art. 287 werd voorgesteld, bestaande in de toevoeging van een tweede lid, luidende:

Met opzettelijk een ander van het leven berooven wordt gelijk gesteld het opzettelijk door onthouding van het noodige den dood veroorzaken van iemand, tot wiens onderhoud, verpleging of verzorging men krachtens wet of overeenkomst verplicht is of krachtens eigen vrijwillige handeling feitelijk de verplichting heeft op zich genomen.

Door den Minister Loeff werd dit ontwerp ingetrokken en 19 September 1904 een nieuw⁴⁾ ingediend (door zijn opvolger weer ingetrokken), dat ten aanzien van de hier behandelde stof geenerlei wijziging voorstelde.

¹⁾ Smidt. I. 1e dr. bl. 156 vlgg. 2e dr. bl. 169 vlgg.

²⁾ Smidt. I. 1e dr. bl. 190. 2e dr. bl. 203.

³⁾ *Ontwerpen van wet tot herziening van het Eerste, het Tweede en het Derde boek van het Wetboek van Strafrecht. H.H. der S.G. 1900/01. Bijl. 100.*

⁴⁾ *Ontwerp van wet tot wijziging en aanvulling van het Wetboek van Strafrecht. H.H. der S.G. 1904/05. Bijl. 80.*

BESLUIT.

IUS CONSTITUENDUM.

Aan het slot dezer bespreking willen wij niet nalaten ons rekenschap te geven van de vraag, of het ook gewenscht zou zijn, ingeval eens een herziening van dit gedeelte onzer strafwet werd ter hand genomen, in de hier behandelde artikelen eenige wijziging aan te brengen.

Dan zij allereerst opgemerkt, dat, ook al wilde men de wet laten, zooals zij is of bedoelde te zijn, enkele redactiewijzigingen aanbevolen zouden moeten worden. Zoo zou het wenschelijk zijn de woorden „een ander van het leven berooft” in de artt. 287 en 289 te vervangen door „eens anders dood veroorzaakt”, omdat hierdoor duidelijker en zuiverder dan door de tegenwoordige bewoordingen uitgedrukt wordt, dat ook een veroorzaken van den dood door onrechtmatig laten doodslag of moord kan opleveren ¹⁾. Verder zou men in art. 288 de woorden „bij betrapping op heeter daad” moeten doen vervallen en vóór het woord „voorafgegaan” invoegen „onmiddellijk”, wijl door invoeging

¹⁾ Verg. hierboven bl. 87.

van de woorden „bij betrapping op heeter daad” de wetgever zijne bedoeling voorbijstreefde, die slechts was een doodslag, gepleegd langen tijd na het andere feit, uit te sluiten ¹⁾).

Ik zou echter met deze kleine wijzigingen niet tevreden kunnen zijn en acht het wenschelijk de drie artikelen 287, 288 en 289 te vervangen door één artikel, luidende:

Hij, die opzettelijk eens anders dood veroorzaakt, wordt, als schuldig aan moord, gestraft met den dood.

Ik sluit mij dus aan bij de minderheid der Commissie van Rapporteurs, in zooverre zij, blijkens het verslag van de Tweede Kamer, er geen bezwaar in zag het artikel over levensrooving met voorbedachten rade te laten vervallen. ²⁾ Wetenschap en wetgeving zijn op weg om hen in het gelijk te stellen. Weinig voelt men over het algemeen meer voor een onderscheiding in twee misdrijven, gegrond op het criterium der premeditatie. Bijzonderen nadruk legt daarop von Liszt in *Vergleichende Darstellung des deutschen und ausländischen Strafrechts*, Bes. Tl. Bnd. V. bl. 60—64, ook 42, 43.

De voornaamste bezwaren, die men tegen het behoud van de onderscheiding aanvoert, zijn de onzekerheid, die er heerscht omtrent het begrip premeditatie en voorts de overweging, dat iemand, die met voorbedachten rade handelt, daarom nog volstrekt niet altijd schuldiger is dan wie zonder overleg misdoet. ³⁾ Integendeel kan het zich voordoen, dat de eerste niet dan na langen tweestrijd tot het misdrijf overging en

¹⁾ Verg. hierboven bl. 123.

²⁾ Smidt. II. 1e dr. bl. 430. 2e dr. bl. 453.

³⁾ Verg. hierover ook den Minister Modderman in de Tweede Kamer. Smidt. I. 1e dr. bl. 170. 2e dr. bl. 182, 183.

de laatste dadelijk daarvoor klaar stond. En ook waar zich de tegenstelling niet aldus voordoet, moet men erop rekenen, dat een doodslag, zelfs al wordt voorbedachte raad of verband met een ander strafbaar feit niet bewezen, toch kan blijken tot de allerernstigste te behooren. Daarbij komt dan nog, dat het dikwijls moeilijk is te bewijzen, of al dan niet met voorbedachten rade is gehandeld.

Het schijnt daarom beter den rechter volkomen vrijheid te laten in de beoordeeling van het meer of minder ernstig karakter, dat elk concreet geval vertoont. Hij zal dan, waar blijkt, dat de dader heeft gehandeld met voorbedachten rade, of liever: volgens eenigen tijd van te voren opgevat plan, dat in den regel als een verzwarende omstandigheid kunnen beschouwen.

Te minder zal een scheiding in twee delicten noodig geacht worden door wie meenen, dat het plicht is als regel met den dood te straffen hem, die een ander opzettelijk van het leven berooft.¹⁾

Wat den naam betreft, aan de vereenigde misdrijven toe te kennen, zoo komt het mij verkieslijker voor „doodslag” als benaming uit ons recht te doen verdwijnen dan „moord”. Deze laatste uitdrukking immers is veel gebruikelijker en drukt bovendien meer afkeuring uit.

Als straf zal de doodstraf moeten worden bedreigd, absoluut. Dit schijnt het meest overeenkomstig Gods Woord.²⁾ Aan de Kroon zij de beslissing gelaten, of de omstandigheden van zoo buitengewonen aard zijn, dat van de straf des doods gratie verleend mag worden.

Buiten het kader van deze verhandeling valt de

¹⁾ Verg. hierboven bl. 25.

²⁾ Verg. hierboven bl. 23—25.

questie, of tegen kinderdoodslag en -moord en tegen levensrooving op verzoek een lichtere straf kan bedreigd worden.

Door de hier bepleite unificatie van doodslag en moord en daarmee gepaard gaande bedreiging van de hoogste straf voor alle gevallen, zou ten slotte art. 288, in onze tegenwoordige regeling hoogst nuttig, geen reden van bestaan meer hebben.

